REVIEW Sony *a*7 V | FUJIFILM X-E5 | Canon RF 100mm f/2.8L Macro

€9,95

DIGIFOTO PRO

Fotografie als passie.

Landschapsfotografie

NR.2.2026 | digifotopro.nl

De kracht van minimalistische landschappen.

Stilte, tijd en eenvoud

Guido van de Water

Waarom landschap meer is dan alleen beeld.

Fotografie als levenslijn

Community

‘Fotografie laat me de wereld even stilzetten’

In gesprek met fotowedstrijd winnaar Tim Middeljans.

Ewout Pahud de Mortanges

Nieuwe perspectieven in landschapsfotografie.

‘The world looks different from above‘

EDUCATIE

Landschap in lijnen
De kracht van compositie

De mooiste landschapsfoto’s
Leer van Ansel Adams

Statieven
Nieuwe inzichten

02602
BP 8 710966 472880

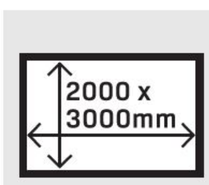

© Marcus Bredt - Galerie team K, Lübeck

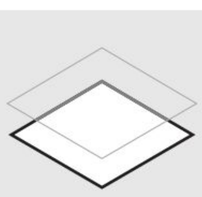

VOOR ELK AFBEELDING HET PERFECTE FRAME IN PROFESSIONELE KWALITEIT

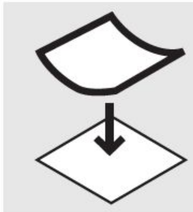
Magnetische lijsten, net zo veelzijdig als uw foto's.
Kleur, glas en formaat volledig naar wens samen te stellen.
Comfortabel vanaf de voorkant inlijsten – zonder omdraaien of lastige klemmen.

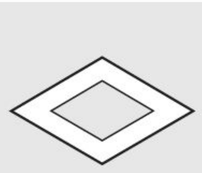
Tot op de millimeter nauwkeurig vervaardigd – tot 2 × 3 meter groot.

Ontspiegeld museumglas voor de meest briljante kleurweergave.

Voor prints op papier of verlijmd op plaat.

Passepartouts exact op maat.

HALBE®

Persoonlijk advies. Op maat gemaakt.
Snel geleverd.

halbe.de/en/photo-art

clipboard
MEDIA & CONTENT

UITGEVER
Linda Oenema
linda@clipboardmedia.nl
Tel: +31(0)15 7600 700

CONCEPT & IDEE
Jascha Vink
jascha@clipboardmedia.nl

COMMERCIEEL MANAGER
Martijn Daalder
sales@clipboardmedia.nl

CONTENT COÖRDINATIE PRINT
Nina Oomen

CONTENT COÖRDINATIE ONLINE
Niek Huizing
redactie@clipboardmedia.nl

CONTENT EDITORS
Johan Elzenga
Niek Huizing
Maarten Kuiper
Richard Koek
Amber de Koning
Dré de Man
Nina Oomen
Bryan Oosenbrug
Wouter Toet

HARDWARE COÖRDINATIE
Dré de Man

PERSBERICHTEN
persberichten@clipboardmedia.nl

SOCIAL MEDIA
Remco de Reus
socials@clipboardmedia.nl

VORMGEVING
Robyn Luneburg
IPS Productions

FOTOGRAFIE
Ansel Adams
Michael Kenna
Tim Middeljans
Ewout Pahud de Mortanges
Guido van de Water

COVERFOTO
Tim Middeljans

AMBASSADEURS
Yong Lei van Barlingen
Ezra Böhm
Karin de Bruin
Maarten Kuiper
Fokko Muller
Ivo Mostert

DRUKKERIJ
Senefelder Misset, Doetinchem

DISTRIBUTIE BENELUX
Betapress BV
AMP Brussel

ISSN
2468-869X

ABONNEMENTEN
read.clipboardmedia.nl
JAARABONNEMENT NEDERLAND
(6 edities) : **€ 49,95**
JAARABONNEMENT DIGITAAL
(6 edities) : **€ 39,95**
LOSSE EDITIES: €9,95
(prijswijzigingen voorbehouden)
*Het abonnement wordt automatisch verlengd. Opzeggen kan schriftelijk of per e-mail uiterlijk twee maanden voor afloop van de abonnementsperiode.
abo@clipboardmedia.nl
Edities zijn (na) te bestellen via
read.clipboardmedia.nl
Digifotopro.nl | digifotostarter.nl

READ.CLIPBOARDMEDIA.NL

Copyright © 2026 Niets uit deze weergave mag worden vermenigvuldigd, gekopieërd, of op andere wijze worden verspreid zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever.

INTERVIEW

06 **Ewout Pahud de Mortanges met dronefotografie**
Vanuit de lucht ontdekt Ewout nieuwe patronen en perspectieven, waarmee hij landschappen op een totaal andere manier vastlegt.

14 **Bekendmaking winnaar fotowedstrijd**
De winnende buitenfoto bewijst hoe timing en observatie samenkomen in één krachtig beeld, gevolgd door een persoonlijk interview met de maker.

INSPIRATIE

26 **Michael Kenna**
Michael Kenna vertelt over de invloed van zijn jeugd, stilte en geduld op zijn minimalistische en tijdloze fotografie.

38 **A Postcard from NYC**
Na een misgelopen project in Monaco belandt Richard Koek onverwacht in een besneeuwd New York, waar stilte en extreme omstandigheden leiden tot een nieuwe manier van kijken en fotograferen.

50 **Landschapsfotografie als levenslijn**
Guido van de Water vertelt hoe landschapsfotografie hem hielp om zichzelf terug te vinden na een zware periode.

EDUCATIE

42 **Landschap in lijnen**
Johan Elzenga legt uit hoe je met compositie en lijnenspel sterke landschapsfoto's maakt.

60 **Eén plek, meerdere momenten**
Ambassadeur Ivo Mostert legt uit hoe sterke landschapsfoto's niet ontstaan door afstand, maar door terug te keren naar dezelfde plek en te wachten op de juiste omstandigheden.

66 **Filmen voor fotografen Deel 9 – Montage II**
Een praktische uitleg van montage in Adobe Premiere, waarbij complexe videobewerking wordt teruggebracht tot begrijpelijke stappen.

70 **Overzicht compactcamera's**
Compactcamera's lijken terug van weggeweest, maar hoe zit het echt met deze heropleving?

74 **Tien minder bekende redenen om een statief te gebruiken**
Een statief is niet alleen voor lange sluitertijden, maar biedt in veel meer situaties stabiliteit en controle.

76 **Statieven in het lab**
Een technische blik op statieven laat zien hoe lastig het is om de juiste balans te vinden tussen gewicht, stabiliteit en prijs.

82 **Leer van Ansel Adams**
De werkwijze van Ansel Adams laat zien hoe techniek en visie samenkomen in krachtige landschapsfotografie.

REVIEW

87 **Leofoto RF 324C**
Een licht maar stabiel statief dat in zowel het lab als in het veld laat zien wat het in huis heeft.

92 **Canon RF 100mm f/2.8L Macro**
Een hoogwaardige macrolens die maximale scherpte en controle biedt voor fotografen die detail centraal stellen.

96 **Nikkor Z DX 16-50mm f/2.8**
Een langverwachte opvolger van Nikon's lichtsterke DX-zoom en de vraag of het wachten de moeite waard was.

99 **Nikkor Z DX MC 35mm f/1.7**
Een compacte en betaalbare lens die macro en standaardfotografie combineert in één veelzijdig objectief.

102 **Sony *a*7 V**
Van underdog tot marktleider, deze camera laat zien hoe Sony de fotografie-industrie heeft veranderd.

106 **FUJIFILM X-E5**
Een compacte camera die laat zien dat formaat niets zegt over prestaties en gebruikservaring.

REDACTIE

110 **Gear**

114 **Fotoreizen**

118 **Fotoclubs**

120 **Agenda**

122 **Boeken**

AWARDS
Wij kunnen niet bepalen hoeveel waarde jij hecht aan bepaalde eigenschappen van een objectief of camera. De ene persoon zal bijvoorbeeld snelheid belangrijker vinden dan een ander. Daarom geven we scores voor afzonderlijke criteria. Wel vellen we een eindoordeel in de vorm van één van de awards die je hiernaast ziet staan.

BRONS Een product dat doet wat het moet doen, maar niet echt uitblinkt krijgt een bronzen award.

GOUD Weet een product ons echt te overtuigen, dan belonen we het met een gouden award.

ZILVER Producten die een goede indruk op ons achterlaten, krijgen een zilveren award.

PLATINA Voor de echt uitblinkende producten is er de platina award. Een product moet ons volledig weten te overtuigen, willen we deze award toekennen.

DF PRO VOLG ONS OP | DIGIFOTO PRO | @DIGIFOTOPRO | @DIGIFOTOPRO | @DFPRO | DIGIFOTO PRO IS POWERED BY the CONTENT GROUP

‘The world looks different from above’

Met die quote begon het wereldwijde drone-avontuur van Ewout Pahud de Mortanges (1991) uit Bloemendaal. Vanuit de lucht verandert het perspectief op het landschap volledig. Patronen worden zichtbaar, lijnen en structuren komen naar voren en composities ontstaan die vanaf de grond vaak verborgen blijven. Sinds 2017 legt Ewout landschappen vast met zijn drone en Sony-camera’s. In dit artikel vertelt hij over zijn passie voor luchtfotografie, zijn werkwijze en de route die hem heeft gebracht waar hij nu staat.

TEKST EN FOTOGRAFIE EWOUT PAHUD DE MORTANGES

Fotograferen vanuit de lucht betekent werken met verschillende landschappen, uiteenlopende regelgeving per land, wisselende weersomstandigheden én het juiste seizoen. Dat maakt het uitdagend en juist daarom zo interessant. De drang om thuis te komen met het perfecte beeld is bij mij altijd aanwezig. Voor een foto van de Taj Mahal in India ging ik meerdere keren terug, telkens wachtend op het juiste licht en de perfecte omstandigheden. Toen het beeld uiteindelijk klopte, gaf dat enorme voldoening.

‘Juist dat spanningsveld hoort bij landschaps-fotografie’

Voorbereiding is key

Mijn drone reist standaard mee, van Japan tot Myanmar en India en van IJsland tot Noorwegen. Elk land biedt een nieuw perspectief. Toch zit het meeste werk niet in de lucht, maar in de voorbereiding. Urenlang speur ik via Google Maps en Google Earth naar interessante structuren, lijnen en patronen. Die digitale voorverkenning zorgt ervoor dat ik ter plaatse efficiënt kan werken en precies weet waar ik moet opstijgen. Natuurlijk blijft het weer een onvoorspelbare factor maar juist dat spanningsveld hoort bij landschapsfotografie.

Het tulpenseizoen: kleur en perfectie

Hoewel schoonheid subjectief is, heb ik één uitgesproken favoriet: het Nederlandse tulpenseizoen in april. Als gepassioneerd tulpenfotograaf weet ik precies wanneer kleur, bloei en licht samenkomen. In 2023 ontdekte ik een unieke locatie in Noord-Holland: een oud Hollands dorpje met een karakteristieke kerk, omringd door kleurrijke tulpenvelden. Na meerdere pogingen viel alles op één ochtend samen. Het seizoen was al ver gevorderd, wat betekende dat de tulpen vol van kleur waren en bijna gekopt zouden worden. Mist hing laag over het landschap, terwijl de kerktoren boven het veld uitstak. Dat moment leverde het beeld op dat ik voor ogen had (bekijk de onderste foto op pagina 37). Technisch werk ik in zulke situaties in de manuele stand, met een lage ISO-waarde en een vast diafragma om maximale controle te behouden. De uitgestrekte tulpenvelden in combinatie met een oude Hollandse molen noem ik vaak de ‘classic postcard’. Veel fotografen jagen op dat beeld, maar voor mij zit het onderscheid in de eigen interpretatie vooral in de nabewerking, waar het beeld echt tot leven komt.

Unieke locaties: Forest Courts

Wie zich wil onderscheiden, moet soms een ander onderwerp kiezen dan de rest. Iedereen heeft de Zaanse Schans of Kinderdijk al eens vanuit de lucht gefotografeerd. Ik ook, in uiteenlopende omstandigheden. In 2018 begon ik daarom aan een persoonlijk project: het vastleggen van tennisbanen midden in bossen, ook wel ‘forest courts’ genoemd. Als gepassioneerd sporter op niveau wilde ik mijn passie voor balsport combineren met fotografie.

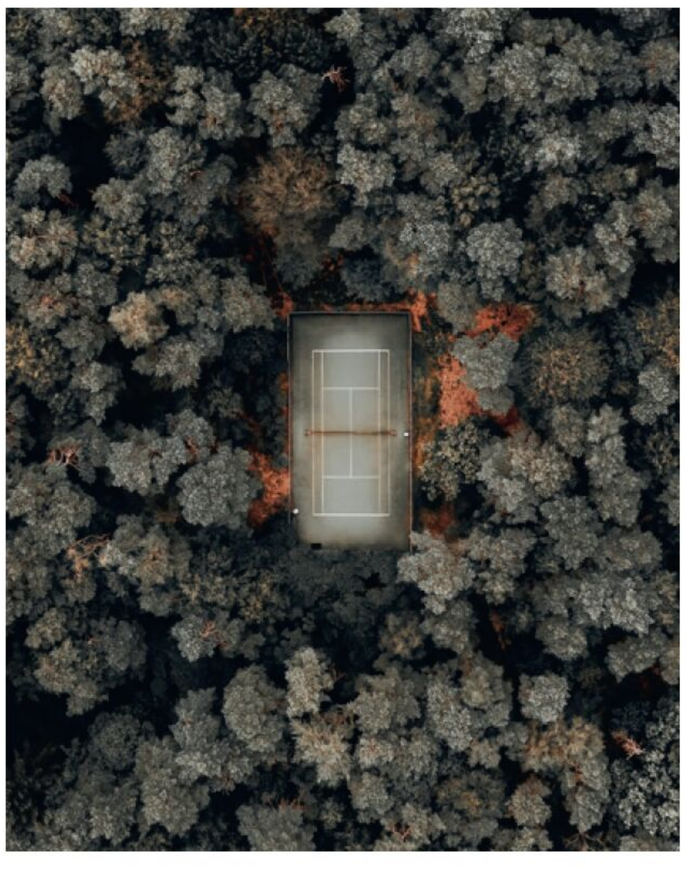

Vanuit de lucht krijgen deze banen een bijna grafische kwaliteit. De seizoenen veranderen het beeld compleet: frisgroen in de zomer, warme tinten in de herfst. Vanuit droneperspectief lijken de bomen soms op broccoli-achtige structuren, wat een bijna driedimensionaal effect geeft. Met dit project exposeer ik meerdere keren per jaar, om zo mijn visie en passie te delen met een breder publiek.

‘Voor mij is nabewerking geen trucje, maar een verlengstuk van mijn visie’

Tips & Tricks: maximale kwaliteit uit je drone

In Nederland zijn inmiddels meer dan 50.000 drones geregistreerd. Dat betekent dat veel mensen luchtfoto’s kunnen maken, maar niet iedereen weet hoe je technisch het maximale uit je beeld haalt. Zelf fotografeer ik altijd in RAW en maak gebruik van bracketing, ook wel HDR genoemd: meestal drie tot vijf opnames met verschillende belichtingen. In Adobe Lightroom voeg ik deze samen tot een HDR-bestand om zoveel mogelijk dynamisch bereik te behouden. Een lage ISO blijft essentieel. Hoewel moderne drones betere sensoren hebben, fotografeer ik zelden boven ISO 320 om ruis te minimaliseren. Liever voorkom ik ruis direct bij de bron dan dat ik het later moet corrigeren.

Nabewerking en workflow

De workflow start in Adobe Lightroom Classic, waar selectie en HDR-samenvoeging plaatsvinden. Daarna volgt de basisbewerking. Voor verdere verfijning exporteer ik het beeld naar Photoshop. Ik werk aanvullend met plug-ins zoals Luminar Neo en de NIK Collection. Deze tools versnellen het creatieve proces en bieden uitgebreide mogelijkheden om kleuren en contrast subtiel te versterken. Tot slot gebruik ik Topaz DeNoise om eventuele resterende ruis te verwijderen. Voor mij is nabewerking geen trucje, maar een verlengstuk van mijn visie.

Zichtbaarheid en ondernemerschap

Succes in fotografie draait niet alleen om techniek. Ondernemerschap en zichtbaarheid zijn minstens zo belangrijk. Een sterk netwerk, durven mensen aanspreken, actief zijn op social media en jezelf blijven positioneren in een competitieve markt zijn cruciale factoren. Zes jaar geleden startte ik samen met fotograaf en piloot Nick de Jonge met tulpenworkshops in Nederland, destijds een nieuw concept. Creativiteit, lef en een goed netwerk maakten het mogelijk om dit op te zetten. Inmiddels zijn de workshops al zes jaar op rij binnen twee weken uitverkocht. Ik ben van mening dat het uiteindelijk gaat om onderscheidend vermogen: wat maakt jou uniek als fotograaf? Ondernemerschap gecombineerd met een duidelijk visueel beeld kan je verder brengen dan alleen het perfecte plaatje.

Wil je meer zien van Ewout Pahud de Mortanges? Neem dan een kijkje op zijn website **ewoutpahudphoto.com** of volg hem op Instagram via **@ewout.pahud**.

Winnaar fotowedstrijd ‘De beste buitenfoto’

TIM MIDDELJANS

In deze editie van DIGIFOTO Pro maken we de winnaar bekend van de Buitenfoto Fotowedstrijd. En dat was geen eenvoudige opgave. We ontvingen een grote hoeveelheid sterke inzendingen, met indrukwekkende landschappen, bijzondere lichtmomenten en zichtbaar fotografisch vakmanschap. Toch was er één beeld dat er direct uitsprong: de foto van Tim Middeljans!

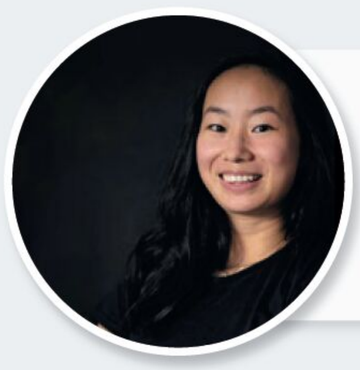
Waarom deze foto wint

Een beeld waarin alles samenkomt: compositie, kleur en een zeldzaam samenvallend moment. De winnende foto van Tim Middeljans toont een iconisch huisje op de Lofoten. Het warme geel van het gebouw steekt krachtig af tegen de donkere berg en dreigende lucht, terwijl een regenboog dwars door het landschap snijdt. Het is zo'n situatie die je niet kunt plannen, maar wel moet herkennen. Juist die combinatie van alertheid en gevoel voor beeld maakt het verschil.

Dit zeggen onze ambassadeurs

Dré de Man
'Hier zie je niet alleen geluk, maar ook het vermogen om dat moment te herkennen.'

Yong Lei van Barlingen
'Een cadeautje van het moment. Bijna sprookjesachtig.'

Ezra Böhm
'Dit is dé foto waar timing echt perfect is.'

Ivo Mostert
'Een moment dat je niet kunt plannen, maar wel moet zien.'

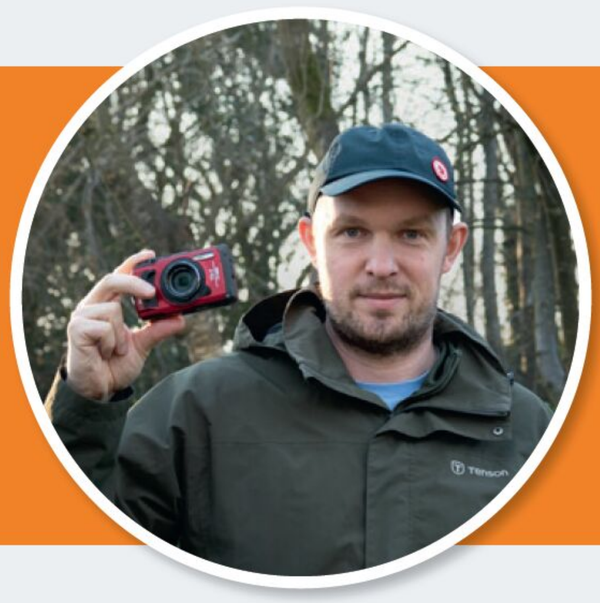

Karin de Bruin
'Die regenboog maakt het beeld. Je voelt dat er een bui aankomt.'

Maarten Kuiper
'Het contrast en de compositie maken dat deze foto eruit springt.'

Tim Middeljans
met de prijs: de OM System Tough TG-7.

Meer dan alleen geluk

Wat deze foto zo sterk maakt, is niet alleen het bijzondere moment, maar vooral de manier waarop het is vastgelegd. De samenkomst van lijnen, kleur en timing zorgt voor een beeld dat blijft hangen. Het laat zien dat sterke landschapsfotografie niet alleen draait om aanwezig zijn, maar om écht zien.

Lees het interview met Tim Middeljans op de volgende pagina

Tim Middeljans:

‘Fotografie laat me de wereld even stilzetten’

Een klein huisje onder een perfect gevormde regenboog, gevangen op precies het juiste moment. Het is zo’n beeld dat tegelijk rustig en spectaculair voelt, alsof alles even samenvalt. Voor Tim Middeljans is dat geen toeval. Zijn fotografie draait om timing, gevoel en het vermogen om volledig aanwezig te zijn in het moment. In dit interview vertelt hij hoe zijn liefde voor fotografie begon, hoe ver hij gaat voor een beeld en waarom hij liever wacht op het juiste licht dan het achteraf te creëren.

TEKST NINA OOMEN
FOTOGRAFIE TIM MIDDELJANS

Van nieuwsgierigheid naar eigen stijl

Tim Middeljans werd in 1988 geboren in Emmen, de plek waar hij nog altijd woont. Zijn eerste kennismaking met fotografie ontstond niet vanuit ambitie, maar vanuit nieuwsgierigheid. Tijdens vakanties met zijn ouders kwam hij in aanraking met een camera en op de middelbare school nam hij voor het eerst zelf het initiatief. ‘Ik nam de camera van mijn vader mee naar een schoolreisje naar Barcelona. Dat was nog een camera met rolletjes. Toen is het eigenlijk begonnen.’

Zijn eerste eigen camera was een kleine Olympus compactcamera. Geen geavanceerde apparatuur, geen technische kennis, maar wel een groeiende fascinatie. ‘Het ging toen vooral om vakantiefoto’s, maar daar kreeg ik wel de smaak te pakken.’ Wat volgde was geen traditionele route via opleidingen. Tim leerde vooral door te kijken. Door werk van andere fotografen te bestuderen en te analyseren ontwikkelde hij langzaam zijn eigen manier van werken. Af en toe volgde hij een workshop, bijvoorbeeld om beter te leren werken met filters, maar het grootste deel van zijn kennis bouwde hij zelf op. Inmiddels werkt hij het liefst met een Nikon D850, een camera die hij door en door kent en waarmee hij precies de sfeer en scherpte kan vastleggen waar hij naar zoekt. In combinatie met Sigma-lenzen geeft dat hem de vrijheid om technisch te werken zonder dat het zijn manier van kijken in de weg zit.

‘Als ik een bepaald beeld in mijn hoofd heb, ga ik daar echt voor’

Fotografie als rustpunt

Fotografie groeide uit tot een belangrijk onderdeel van zijn leven, al bleef het bewust naast zijn werk bestaan.

Tim werkt fulltime bij een verzekeringsmaatschappij en beschouwt fotografie als iets dat daar los van staat. ‘Voor mij is het belangrijk dat het leuk blijft. Ik hoef er geen inkomen uit te halen en dat geeft vrijheid. Ik kan fotograferen wat ik wil.’ Toch heeft die vrijheid hem al bijzondere ervaringen opgeleverd, van een reportage in Oostenrijk tot een hike door de Zweedse wildernis.

Wat fotografie voor hem betekent, gaat verder dan alleen beelden maken. ‘Als ik met mijn camera in de natuur ben, lijkt de wereld even stil te vallen. Ik zie details waar ik anders aan voorbij zou gaan. Het geeft rust en laat me anders kijken.’ Dit komt ook terug in zijn werk, waarin sfeer en beleving een grote rol spelen. Dat gevoel van verstilling ervaarde hij misschien wel het sterkst tijdens een hike in het gebied van de middernachtzon. ‘Het was rond één uur ’s nachts en ik was nog onderweg naar beneden na een avond fotograferen. Ondanks het late uur was het nog licht, met dat zachte, gouden licht dat je alleen daar hebt.’ Wat begon als een gewone afdaling veranderde al snel in iets bijzonders. ‘Ik zag mist vanuit het dal opkomen en binnen korte tijd veranderde het landschap compleet. De mist rolde als een zee door de vallei en ineens stond ik boven de wolken. Voor me lag een eindeloze deken van wolken, zacht verlicht door de middernachtzon. Geen geluid, geen wind, alleen stilte. Het voelde alsof de wereld even stil stond.’

Die drang om zulke momenten vast te leggen, zorgt er ook voor dat Tim soms ver gaat voor een foto. ‘Als ik een bepaald beeld in mijn hoofd heb, ga ik daar echt voor.’ Dat leidde onder andere tot een klim van een dertig meter hoge waterval. ‘Halverwege besefte ik dat het misschien niet zo’n slim idee was, maar terug kon ik niet meer. En bovenaan bleek dat je er ook gewoon via een veilige route kon komen.’ Hij lacht om het verhaal, maar het typeert wel zijn instelling. Ook op de Faeröer eilanden ging hij tot het uiterste. ‘Ik ben daar met kleren aan en mijn backpack boven mijn hoofd door een stromende rivier en waterval gegaan. Uiteindelijk bleek het shot minder mooi dan ik had gehoopt. Dat hoort er ook bij.’

‘Je zult mij niet snel zien fotograferen bij een strak blauwe lucht’

Als Tim één plek zou mogen kiezen om te fotograferen, hoeft hij niet lang na te denken. ‘De Lofoten. Zonder twijfel.’ Wat hem daar zo aantrekt, is de enorme variatie in landschappen en de constante verandering van licht en weer. ‘Van ruige bergen tot stranden en fjorden, alles ligt dicht bij elkaar. Het licht geeft het landschap een moody en dramatisch karakter. Dat past precies bij wat ik mooi vind.’ Ook de aanwezigheid van kleine vissersdorpjes speelt een rol. ‘Die rode huisjes geven schaal en een gevoel van geschiedenis. Die combinatie maakt het voor mij een van de meest inspirerende plekken.’

Timing, licht en gevoel

Een belangrijke invloed op Tim’s ontwikkeling was landschapsfotograaf Bas Meelker. ‘Ik heb ooit een één-op-één workshop bij hem gevolgd en daar heb ik veel geleerd, vooral over compositie.’ Toch blijft hij kritisch op zijn eigen werk binnen een genre dat al zo veel gefotografeerd is.

‘Dat maakt landschapsfotografie uitdagend. Ik hoop dat mijn werk zich onderscheidt door een combinatie van sfeer, compositie en storytelling.’

De foto waarmee Tim onze fotowedstrijd won, ontstond juist niet uit een zorgvuldig geplande shoot, maar uit een spontaan moment. ‘Ik zat in een restaurant te lunchen en zag een regenbui voorbijtrekken terwijl het nog deels zonnig was. Dan weet je eigenlijk al dat er kans is op een regenboog.’ Zijn spullen lagen nog in de auto, dus hij moest snel handelen. ‘Ik heb mijn visburger laten staan en ben naar buiten gerend.’ Het moment viel precies goed. ‘De regenboog verscheen precies bij het huisje. Toen was het alleen nog een kwestie van goed uitlijnen, zodat de boog niet door het huis liep.’ Met behulp van een polarisatiefilter wist hij de kleuren extra kracht te geven. ‘Het blauw van de lucht en het gele huisje werkten heel goed samen. De regenboog maakte het af.’

Hoewel de foto spontaan ontstond, speelt voorbereiding wel degelijk een belangrijke rol in zijn werkwijze. ‘Ik check altijd het weer, wolken en licht via apps. Op reis maak ik een globale planning, maar ik blijf flexibel. Je moet kunnen inspelen op omstandigheden.’ Licht is daarbij essentieel. ‘Fotografie betekent schrijven met licht.

‘Compositie en gevoel zijn belangrijker dan instellingen’

Voor moody beelden heb je niet veel licht nodig, maar je bent er wel afhankelijk van. Je zult mij niet snel zien fotograferen bij een strak blauwe lucht.’ In tegenstelling tot veel andere fotografen houdt hij nabewerking bewust beperkt. Ik doe vooral wat met kleuren. Ik vind het interessant om te werken met kleuren die elkaar versterken. Het

kleurwiel helpt daarbij. Het gaat mij erom dat het beeld al klopt in de camera.’

Wat Tim zo aantrekt in landschapsfotografie, is de combinatie van rust en verandering. ‘Het landschap loopt niet weg, maar verandert constant. Je kunt er de tijd voor nemen en toch elke keer iets anders vastleggen.’ Zijn favoriete plek dichtbij huis is het Dwingelderveld. ‘Voor landschappen en dieren is dat echt een prachtige plek.’ Voor beginnende fotografen heeft hij een helder advies. ‘Leer eerst kijken. Niet meteen focussen op techniek. Compositie en gevoel zijn belangrijker dan instellingen. Als je dat onder de knie hebt, worden je foto’s vanzelf sterker.’

Met zijn winnende foto laat Tim zien dat sterke fotografie niet alleen draait om techniek of spectaculaire locaties, maar vooral om timing, aandacht en het vermogen om een moment te herkennen. Soms zit dat moment in een verre wildernis, soms gewoon buiten een restaurant, op het moment dat je besluit je visburger te laten staan en naar buiten te rennen.

In de cameratas van Tim Middeljans

- Nikon D850
- Nikon AF-S NIKKOR 24-70mm f/2.8
- Sigma 12-24mm F4 DG HSM
- Sigma 70-200mm f/2.8 DG OS HSM Sports
- DJI MAVIC 4 AF-S
- NIKKOR 200-500mm f/5.6E ED VR
- Filters: ND, Gradual ND Hard (2 Stops) en Gradual ND Soft (3 stops)

Wil je meer zien van Tim Middeljans? Neem een kijkje op zijn Instagram via **@hikingmadman.**

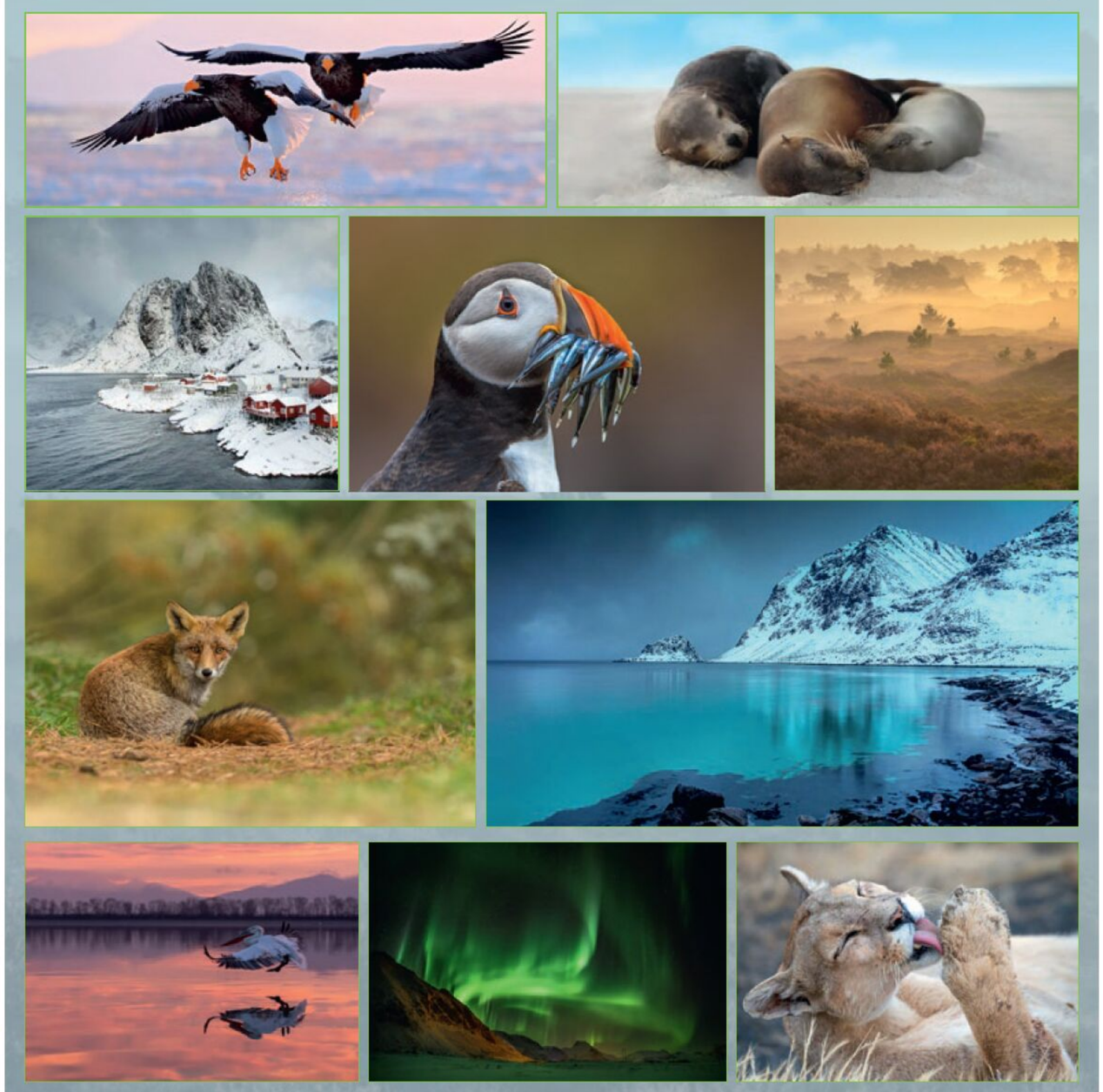
NORDIC VISION
FOTOREIZEN

VOOR ÉN DOOR
FOTOGRAFIELIEFHEBBERS

NORDIC VISION FOTOREIZEN

www.nordicvision.nl
info@nordicvision.nl
010 - 2613550

Fotoreizen naar de mooiste natuurgebieden ter wereld

+110 fotoreizen | Persoonlijke begeleiding | Wereldwijd

www.naturetalks.nl/fotoreizen

Waarom 89% opnieuw bij Fotografie-reizen.nl boekt?

Omdat kwaliteit bij ons belangrijker is dan kwantiteit

Omdat we al meer dan 10 jaar ervaring hebben

Omdat bij ons alles goed geregeld is, ook als er iets mis gaat

Ontdek jouw volgende fotoreis → Fotografie-reizen.nl

- ✓ **89%** boekt opnieuw
- ✓ **500+** succesvolle reizen
- ✓ Persoonlijke begeleiding (beginner → **gevorderd**)
- ✓ Grootste aanbod fotoreizen
- ✓ **Volledig ontzorgd** (vluchten, locaties, planning)

Fotoreizen voor de nieuwsgierige reiziger

photo thema tours

Groepsreizen, workshops & individuele fotovakanties

photothema.com

Tussen tijd en stilte

Interview met Michael Kenna

Broughton Castle, Oxfordshire, England. 1977

Avonmouth Docks, Study 7, Avon, England. 1987

Michael Kenna fotografeert geen momenten, maar tijd. Met lange belichtingen en verstilde landschappen zoekt hij naar stilte, suggestie en ruimte voor interpretatie. 'Ik probeer suggesties te geven in plaats van beschrijvingen.' Zijn beelden vragen geen snelle blik, maar aandacht, en juist daarin schuilt hun tijdloosheid.

TEKST NIEK HUIZING
FOTOGRAFIE MICHAEL KENNA

Stilte als fundament

Het eerste dat opvalt tijdens mijn gesprek met Michael Kenna is zijn bedachtzaamheid en zijn droge, bijna relativerende humor. Wanneer ik hem vraag naar zijn achtergrond, reageert hij luchtig: 'Mijn excuses als dit oud nieuws is voor jullie lezers, maar aan mijn historie is in grote lijnen weinig veranderd.'

Kenna groeide op in Widnes, een industriestad nabij Liverpool, in een arm arbeidersgezin. Een omgeving die misschien weinig ruimte leek te laten voor verbeelding, maar die achteraf gezien juist de basis vormde voor zijn blik. 'Je jeugd heeft natuurlijk veel invloed op je latere leven. Ook al waren we thuis met zes kinderen, was ik best op mezelf. Ik verzon mijn eigen avonturen en speelde die uit in parken en op straat.' Hij dwaalde langs treinstations, fabrieken, rugbyvelden en lege kerken, plekken die later als vanzelfsprekend terugkeren in zijn fotografie.

Opvallend genoeg had Kenna in die periode nog geen camera. Toch ontwikkelde hij al een manier van kijken. Hij verzamelde, observeerde, archiveerde bijna. 'Ik denk dat die periode uiteindelijk meer invloed heeft gehad op mijn visie dan de jaren op kunst- en fotografiescholen.' Die uitspraak laat zien hoe Kenna naar fotografie kijkt. Niet als iets dat begint bij techniek, maar bij aandacht.

Een belangrijke invloed kwam uit een heel andere hoek. Op jonge leeftijd besloot Kenna priester te willen worden en bracht hij zeven jaar door op een katholiek seminarie. Daar werd stilte niet alleen gewaardeerd, maar opgelegd. 'We hadden elke dag uren volledige stilte. Misschien ben ik daar getraind om stilte op te zoeken.' Die ervaring werkt nog altijd door in zijn beelden. Niet alleen in de rust die ze uitstralen, maar ook in wat ze níet laten zien. 'Ik had het gevoel dat er dingen zijn die je niet ziet, maar die wel degelijk aanwezig zijn.'

Tijd, herhaling en aandacht

Wanneer Kenna later besluit niet het religieuze pad te volgen, vindt hij zijn weg via de kunst. Hij studeert aan de Banbury School of Art en vervolgens aan het London College of Printing, waar hij wordt opgeleid tot commercieel fotograaf.
Hij leert er alles: van mode tot sport, van architectuur tot fotojournalistiek. Landschap is in die tijd nog geen hoofdzaak. 'Ik had geen idee dat ik daar ooit mijn geld mee zou verdienen.'

‘Niet als iets dat begint bij techniek, maar bij aandacht’

Wat wel al zichtbaar is, is zijn houding ten opzichte van het medium. Fotografie is voor hem geen middel om iets vast te leggen, maar een manier van zoeken.
Een proces van ontdekken zonder garantie op een uitkomst.

Kenna's eerste baan in de fotografie, bij The John Hillelson Agency in Londen, brengt hem in contact met werk van fotografen als Cartier-Bresson en Capa. Het werk dat hij hier verrichtte was het rondbrengen en verkopen van foto’s aan verschillende kranten. 'Ik was een barslechte verkoper, maar het leerde me veel.' Toch ligt zijn pad ergens anders. Waar zij snelheid en actualiteit vertegenwoordigen, kiest Kenna steeds nadrukkelijker voor vertraging.

Hij keert keer op keer terug naar dezelfde plekken, soms jarenlang. Niet om een beeld te perfectioneren, maar om het te blijven bevragen. Zelf verwijst hij naar Heraclitus: 'Je kunt nooit twee keer in dezelfde rivier stappen. Het water stroomt en verandert de rivier voortdurend, maar ook de persoon die erin stapt is nooit dezelfde. Elk moment is uniek en waardevol.'

Daarin zit een kern van zijn denken. Fotografie is een ontmoeting tussen twee veranderlijke elementen: de wereld en de maker. Ook zijn gebruik van lange sluitertijden past binnen die benadering. Waar wij gewend zijn om in fracties van seconden te kijken, stapelt Kenna tijd op, 'door tijd te accumuleren ontstaat een beeld dat het menselijk oog niet kan waarnemen.'

Werken zonder haast

In een tijd waarin fotografie steeds sneller en doelgerichter wordt, werkt Kenna bijna in de tegenovergestelde richting. Hij bereidt weinig voor, maakt geen vaste plannen.
Wanneer hij op een locatie aankomt, begint hij simpelweg te lopen. Te kijken. Te wachten. 'Een plek fotograferen is als een eerste gesprek met iemand,' zegt hij. 'Je weet niet waar het naartoe gaat.'

‘Elk moment is uniek en waardevol’

Hij zoekt geen beeld, maar een vorm van herkenning. Een moment waarop iets klopt, zonder dat het volledig te verklaren is. Dat vraagt om geduld, maar ook om het loslaten van controle. 'Ik geloof niet dat je controle moet willen hebben over de uitkomst. Het onverwachte is vaak interessanter.'

Niet elke poging leidt tot een beeld. Maar dat ziet Kenna niet als falen. 'Elke foto is oefening. Een manier om te leren.'

Fifty Five Birds, Wolverton,
Buckinghamshire, England. 1991

Fotografie wordt daarmee een proces, geen resultaat.

Die houding vat hij zelf samen: 'In mijn cameratas draag ik waardering, dankbaarheid, verwondering en een absoluut vertrouwen in mijn eigen onwetendheid.'

Analoog als bewuste keuze

Ondanks alle technologische ontwikkelingen werkt Kenna nog altijd analoog, voornamelijk met een Hasselblad middenformaat camera. Het is geen nostalgie, maar een bewuste keuze. 'Ik hou van de beperkingen en imperfecties van het analoge proces.'

Waar digitale fotografie snelheid en controle biedt, vindt Kenna juist waarde in traagheid en onzekerheid. 'Ik heb geen behoefte aan directe bevrediging.' Ook de maakbaarheid van digitale beelden staat hem tegen. 'Tegenwoordig kan bijna alles gecreëerd worden, en dat maakt beelden vaak kunstmatig.'

‘Ik heb geen behoefte aan directe bevrediging’

Tegelijkertijd nuanceert hij die positie direct. Voor hem is het geen oordeel, maar een persoonlijke voorkeur. Digitale fotografie heeft het medium toegankelijker gemaakt, sneller, efficiënter, en voor veel fotografen simpelweg de juiste keuze. 'Fotografen moeten gebruiken wat het beste past bij hun visie.'

Wat voor Kenna echter essentieel blijft, is het proces. Het langzame traject van negatief naar print, het werken in de doka, het maken van keuzes die niet terug te draaien zijn. 'Ik heb vijftig jaar besteed aan het verfijnen van mijn manier van printen.'

De donkere kamer is voor hem geen technische stap, maar een verlengstuk van het kijken. Een plek waar beelden niet alleen worden afgedrukt, maar opnieuw worden geïnterpreteerd. Voor Kenna ligt de essentie niet in wat technisch mogelijk is, maar in hoe en waarom een beeld ontstaat.

Samenwerking en praktijk

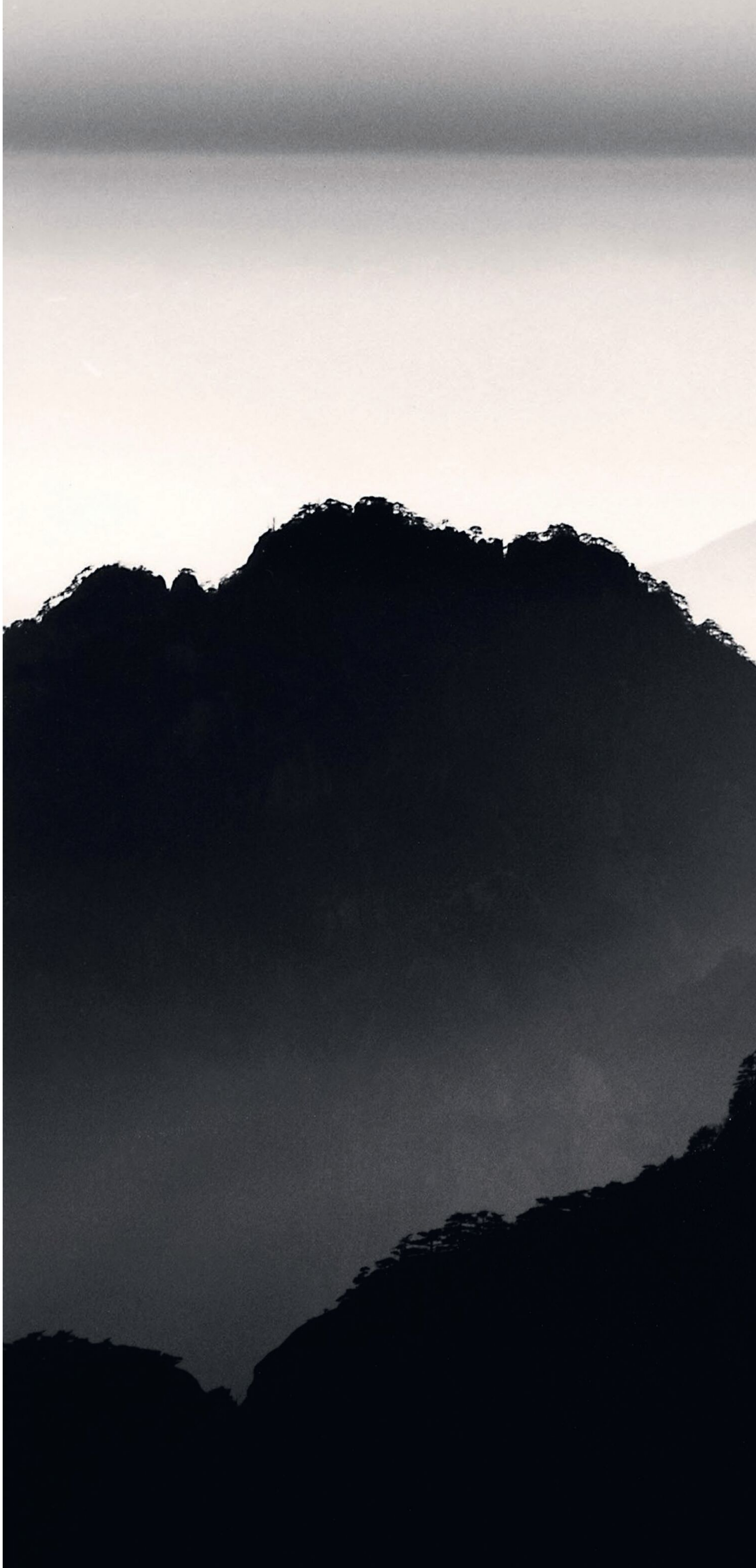
Hoewel Kenna's beelden vaak een gevoel van afzondering en stilte oproepen, ontstaat zijn werk niet volledig in isolatie. Achter de schermen wordt hij al meer dan twintig jaar ondersteund door zijn assistent Mark Silva. 'Mark kan mijn retouching inmiddels beter dan ik,' zegt hij nuchter. Silva verzorgt een groot deel van de praktische kant van het werk, van het monteren en retoucheren van prints tot het digitaliseren voor publicatie en online gebruik.

'Mark kan mijn retouching inmiddels beter dan ik'

Daarnaast beheert hij het archief, verzorgt verzendingen naar galerieën en musea en houdt hij zich bezig met de dagelijkse communicatie. 'Hij zorgt ervoor dat ik me kan focussen op het creatieve deel,' aldus Kenna.

Ook zijn vrouw, Mamta, speelt een essentiële rol in zijn praktijk. Zij houdt zich bezig met de zakelijke kant van het werk, van planning en reizen tot verkoop en onderhandelingen. Samen met zijn internationale netwerk van galerieën, uitgevers en agenten vormt zij een stille maar onmisbare structuur achter het werk dat uiteindelijk naar buiten komt.

Hoewel Kenna vaak alleen werkt in het veld, is zijn praktijk dus ingebed in een netwerk van mensen die het mogelijk maken dat zijn beelden hun weg vinden naar de wereld.

Huangshan Mountains, Study 2, Anhui, China. 2008

Kussharo Lake Tree, Study 1, Kotan, Hokkaido, Japan. 2002

Hyomon, Study 1, Kussharo Lake, Hokkaido, Japan. 2020

Dakekanba and Snow Barriers, Hokkaido, Japan. 2020

Swings, Catskill Mountains, New York, New York, USA. 1977

'Ik ben enorm dankbaar voor de mensen om me heen,' zegt hij. 'Zonder hen zou het werk er niet hetzelfde uitzien.'

Een langzaam antwoord op een snelle wereld

Wanneer het gesprek over de toekomst van fotografie komt, blijft Kenna voorzichtig. 'Mijn lange carrière maakt me geen expert.' Toch ziet hij hoe het medium veranderd is. Waar fotografie ooit een traag en ambachtelijk proces was, is het nu snel, toegankelijk en alomtegenwoordig.

'We maken en bekijken beelden in seconden,' zegt hij. 'Alles wordt een visuele blur. Het constante scrollen, het eindeloze aanbod aan beelden , het zorgt ervoor dat zelfs het spectaculaire al snel gewoon wordt.' Kenna merkt dat hij zelf ook vatbaar is voor die snelheid, voor het gedachteloos consumeren van beelden. Maar juist daarin ziet hij ook een risico: dat fotografie haar gewicht verliest.

Over AI spreekt hij met een zekere afstand. 'Ik kan de gevolgen niet eens overzien.' Het is een ontwikkeling die hij niet probeert te volgen, maar ook niet direct afwijst. Eerder iets wat hem bevestigt in zijn eigen positie.

Tegelijkertijd erkent hij dat fotografie democratischer is geworden. Meer mensen dan ooit kunnen beelden maken en delen. Maar juist daardoor, zegt Kenna impliciet, wordt het belangrijker om naar binnen te kijken.

'Het is nu belangrijker dan ooit om diep in jezelf te kijken en een persoonlijke manier van zien te ontwikkelen.' Niet techniek en niet snelheid, maar aandacht. Dat is waar het volgens Kenna om draait.

In de tas van Michael Kenna

Naast de eerder genoemde elementen van verwondering en vertrouwen in zijn eigen onwetendheid draagt Kenna over het algemeen zijn Hasselblad 120 met zich mee. 4 tot 5 objectieven, een licht meter, statief en een zelfontspanner. Ook gebruikt hij vaak een neutral density filter om met langere sluitertijden te kunnen werken. De film die hij gebruikt is meestal een 400asa film, waar hij al ruim 50 jaar mee werkt. ‘Alles past in een rugtas en mijn apparatuur is eigenlijk niet echt veranderd sinds de mid jaren tachtig’

Wil je meer zien van Michael Kenna? Bezoek dan zijn website **michaelkenna.com**, zijn Instagram of Facebook **@michaelkennaphoto.**

A postcard from NYC

‘Avenue of the Americas, Sixth Avenue, Manhattan’

TEKST EN FOTOGRAFIE RICHARD KOEK

RADIO CITY
NBC

Ik wist vanaf het begin dat mijn nieuwe boek MONTE CARLO MONTE CARLO geen gemakkelijke opdracht zou worden. Monegasken staan erom bekend zeer privé te zijn; het is zelfs het unieke verkoopargument (Unique Selling Point) van Monaco. Één van mijn gulle patrons had mij een prachtige studio ter beschikking gesteld aan de Avenue Princesse Grâce en elke dag dwaalde ik door de straten om het dagelijks leven in deze mooie en fascinerende stad vast te leggen. Wat ik niet had verwacht, was dat ik op mijn zesde dag in een cel van een politiebureau zou belanden. Mijn beslissing om meer risico te nemen met mijn camera; eerst fotograferen en daarna toestemming vragen, was geen slimme actie. De consequentie werd me duidelijk toen een vader merkte dat ik zijn tienerzoon fotografeerde en stelde dat, helemaal terecht, niet op prijs. Maar mijn excuses brachten de situatie niet tot bedaren en mijn aanbod om het beeld te deleten, werd niet geaccepteerd.

Hij bleek een agent buiten dienst te zijn. Hij belde zijn collega's die wél dienst hadden en al snel zat ik, na een dollemansrit in een auto met zwaailichten, tegenover rechercheurs in burgerkleding voor ondervraging. Veel te hard pratend, in gebroken Engels. De magistraten staand en ik zittend. Mij niet comfortabel voelend, mij vol bewust van het feit dat ik de consequenties moest accepteren. Ik waande mezelf in een politieserie. Na afdracht van al mijn telefoongegevens en mijn social media account handles, moest ik wachten in een perfect gladde cocon van beton. Een lange bewaker in uniform stond bij de deur en hield zwijgend de wacht. Twee gedachten stuiterden door mijn hoofd. De eerste: ik wou dat ik mijn camera kon pakken om deze perfect ogende man in uniform te fotograferen. De tweede: dit moment betekende het einde van mijn project.

'In die vroege uren werd ik een landschapsfotograaf'

Het ritueel van intimidatie eindigde met politiefoto's (mugshots) en vingerafdrukken. Nu ik onderdeel was geworden van een Franse databank van potentieel risico voor de vrede en veiligheid, realiseerde ik me dat elke CCTV-camera die mij in deze zwaarbewaakte stad zou registreren, onmiddellijk alarm zou slaan. Hoe kan ik onder zulke omstandigheden schoonheid verkennen? Ik ben verdomme geen oorlogsfotograaf!

Ik werd vrijgelaten en er werd geen aanklacht ingediend. Dat was ook helemaal niet de bedoeling. Dit was een geslaagde actie van intimidatie.

Ik nam contact op met mijn patrons en mijn uitgever. Zij waren het erover eens dat het geen goed idee was om hiermee door te gaan. In plaats daarvan stelde mijn uitgever voor om een tweede New York New York boek te maken. Een deur was gesloten maar door de uitgever werd een raam geopend. Ik zag weer een horizon.

Toen ik terugkeerde naar New York naderde er een sneeuwstorm. Groot alarm werd geslagen en de stad zou een etmaal op slot gaan. Met een nieuw boekproject in gedachten, kreeg ik de zeldzame kans om een stad te fotograferen die werd geslagen door centimeters sneeuw. Het was een uitdaging: koude vingers en natte sneeuw. Toch dwong ik mezelf om om drie uur 's nachts op te staan. Waar kwam dat plichtsgevoel vandaan? Soms kan ik mijn eigen passie niet plaatsen.

Ik liep door een verlaten stad, als een Nederlandse schaatser met een bodytight jogging outfit van mijn lange afstand jogging verleden, een pro-polar parka jas met een capuchon gesierd door coyote bont. Mijn ervaring had me geleerd niet te veel mee te nemen onder barre omstandigheden. Slechts twee camera's (één als back-up), beide in plastic gewikkeld, en een Zojirushi-roestvrijstalen fles met zwarte koffie. In die vroege uren werd ik een landschapsfotograaf. De gebouwen werden mijn geologische vormen in een nieuwe stedelijke wildernis.

Net als bij een straatfoto had ook dit landschap een echt moment nodig, een bepaalde sfeer en een meeslepende diepte die de kijker een driedimensionaal verhaal binnen trekt. De lange wandelingen

in de sneeuw werden een meditatieve oefening. De afwezigheid van menselijk contact voelde, na het Monte Carlo debacle, als een ware verademing. Ik was gelukkig in de stilte. De schaarse aanwezigheid van mensen werd het noodzakelijke visuele anker. De ochtend begon langzaam te gloren. De hemel kreeg een blauwe definitie. De neonlichten gaven dat jaren 50 Americana gevoel dat we zo herkennen uit ons collectieve geheugen van de Amerikaanse cinema. Alle elementen kwamen samen, succes was voelbaar. Een man stak de straat over, met een paraplu de harde wind met sneeuw trotserend. Ik liep parallel met hem mee en fotografeerde. Wetende dat de autolampen in de achtergrond dit teken van leven zou isoleren. Ja, voor mij persoonlijk heeft zelfs een landschapsfoto dat spoor van leven nodig, waar wij ons op een menselijk niveau mee kunnen verbinden.

Liefs van Koek

De Nederlands-Argentijnse fotograaf Richard Koek is een visuele verhalenverteller. Hij hing als belastingadviseur zijn stropdas aan de wilgen, om zijn passie voor fotografie in New York City na te jagen. Hij deelt zijn liefde voor het stadsleven en de anonieme mensen die er dagelijks leven en werken. In 2021 verscheen de tweede editie van zijn boek NEW YORK NEW YORK en in 2024 werd TOKYO TOKYO uitgegeven door Terralannoo. Zijn gevoeligheid voor het gecompliceerde leven toont zich in zijn foto's, die in tegenstelling tot Bresson's beslissend moment slechts een aanmoediging zijn voor kijkers om hun eigen interpretatie van zijn werk te vormen. Naast zijn straatfotografie werkt hij voor de meeste Nederlandse kranten, internationale publicaties, bedrijven en non-profitorganisaties. Zijn werk verscheen in gerenommeerde tijdschriften waaronder FD Magazine, Interview Magazine, Stern, The New York Times en The New York Review of Books. Richard woont in Harlem, New York met Ivy en hun dochter Skylar.

Meer info over Richard Koek vind je op: richardkoek.com. Volg Richard op Instagram via: **instagram.com/richardkoek.**

Saake20 SHOP

Vóór 18:00 uur besteld, dezelfde dag verstuurd!

AL MEER DAN 20 JAAR DÉ CAMERA-ACCESSOIRE SPECIALIST VAN NEDERLAND!

CHILIPOWER EXTRA POWER

CHILI POWER TO THE RESCUE!

EXTRA POWER: 2700MAH!
Deze ChiliPower accu is voorzien van krachtige 2700mAh cellen en daardoor perfect voor bijvoorbeeld lange fotoshoots of voor onderweg.

MEER CAPACITEIT DAN HET ORIGINEEL!
De ChiliPower Extra Power accu heeft ruim 25% meer capaciteit dan de originele accu. En dat voor een eerlijke prijs!

7 MODELLEN LEVERBAAR
LP-E6 voor Canon, LP-E6NH voor Canon, LP-E6P voor Canon, EN-EL15C voor Nikon, NP-FZ100 voor Sony, NP-W235 voor Fujifilm en DMW-BLK22 voor Panasonic. Perfect voor de veeleisende fotograaf! Voorzien van de beste en krachtigste cellen en met maar liefst 3 jaar garantie!

VANAF: **€ 34,95**

Bezoek **saake-shop.nl** voor meer info!

- Afhalen in Haarlem op afspraak
- info@saake-shop.nl
- T: 023-2302168 • Saakeshop.nl

GRATIS VERZENDING!

Landschap in lijnen

Het verschil tussen een goede landschapsfoto en een minder goede landschapsfoto is vaak de manier waarop de beeldelementen in het vlak zijn geplaatst: de compositie. Meer dan bij andere foto's zal je bij landschappen vooral moeten denken in lijnen.

TEKST EN FOTOGRAFIE JOHAN ELZENGA

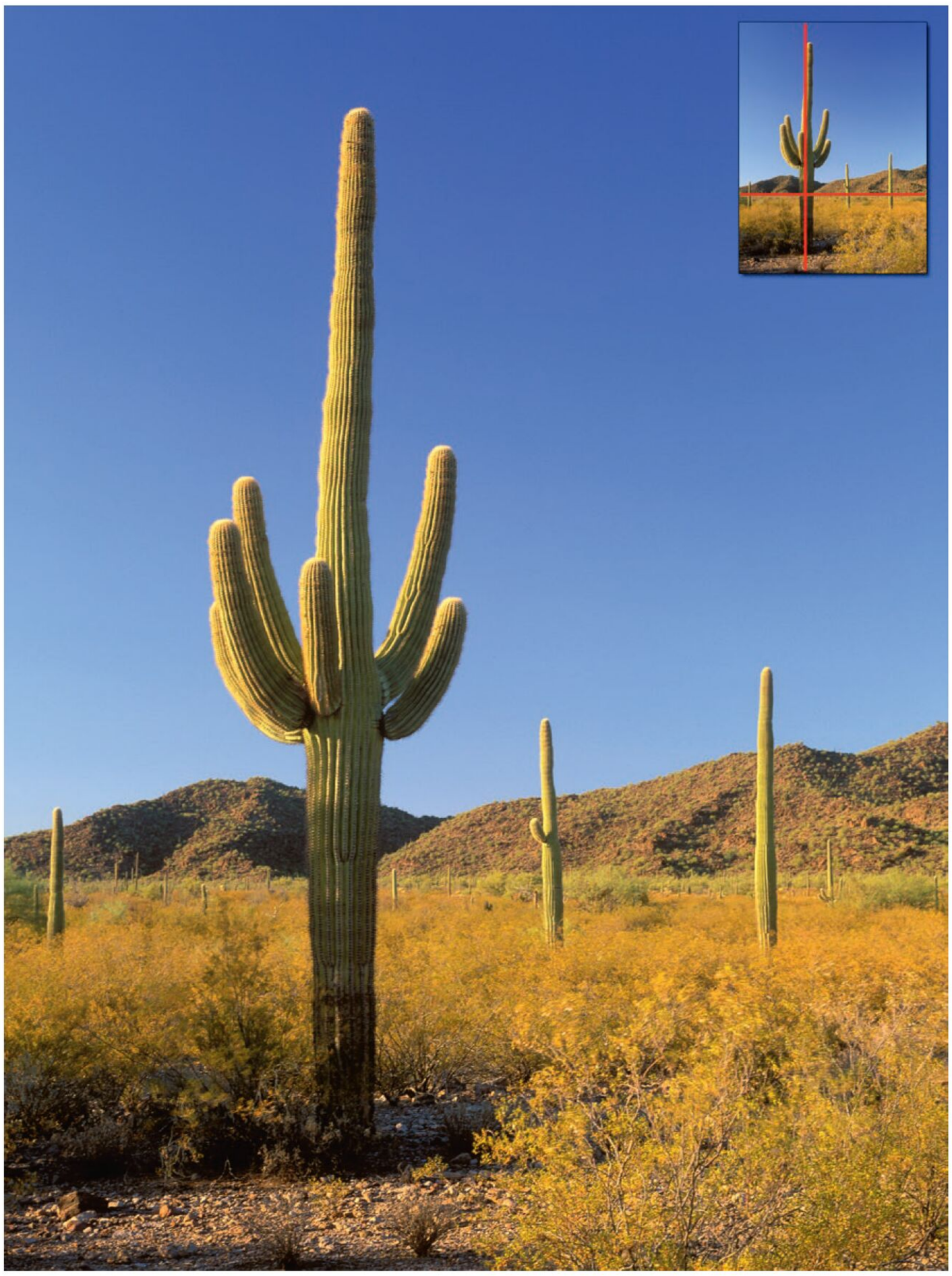
1 Niet wat maar hoe
Bij landschapsfotografie gaat het er niet om wát je fotografeert, maar vooral om hoe je het in beeld brengt.

Bij fotografie is het natuurlijk niet alleen belangrijk wát je fotografeert, maar ook hóe je het fotografeert. Iedereen kan een camera pakken, in een auto stappen en naar de Veluwe gaan, maar daarmee heb je nog geen goede foto van het landschap van de Veluwe. Wát je fotografeert is bij sommige vormen van fotografie verreweg het belangrijkste. Bij persfotografie of sportfotografie gaat het vooral om het vastleggen van het juiste moment. Die ene, allesbeslissende actie. De esthetische kant van de foto speelt natuurlijk ook wel mee, maar die is toch vaak ondergeschikt aan het onderwerp dat op de foto staat. Als je exact het juiste moment hebt weten vast te leggen, zullen weinig toeschouwers gaan zeuren over de compositie. Bij landschapsfotografie is het meestal precies andersom. Voor een goede landschapsfoto is het feitelijk helemaal niet relevant waar die genomen is en wat er precies op staat.

Of je nu naar de Veluwe gaat of naar Verweggistan, dat maakt voor de kwaliteit van de foto niet veel uit, al geldt natuurlijk wel dat buitenlandse en minder bekende landschappen vaak meer indruk maken dan landschappen dichtbij huis. Maar dan praten we over de ‘kwaliteit’ van het landschap zelf, niet over de kwaliteit van de foto.

‘Of je nu naar de Veluwe gaat of Verweggistan, maakt voor de kwaliteit van de foto niet veel uit’

Je zou zelfs kunnen stellen dat iedere landschapsfoto in de basis hetzelfde is. Er staat een hoop aarde op, al dan niet wat bomen, al dan niet wat heuvels of bergen, misschien wat water, en mogelijk een wolkenluchtje. Daarmee heb je negentig procent van alle landschapsfoto’s wel zo’n beetje beschreven. Het ‘juiste moment’ speelt weliswaar een belangrijke rol, maar dan bedoelen we meestal het tijdstip van de dag en de atmosferische omstandigheden, niet iets dat zich op een bepaald moment in het landschap afspeelt. Het onderwerp zelf is immers meestal vrij statisch. Kortom, bij landschapsfoto’s gaat het er vooral om hóe je de bestaande situatie in beeld brengt. Wat zet je er wel op, wat niet, en waar plaats je de elementen in het vlak.

2 Regel van derden

Een klassiek voorbeeld van de toepassing van de regel van derden. De cactus staat op (ongeveer) een derde van de linkerzijde, en de horizon op (ongeveer) een derde van onderen.

Regel van derden

De bekendste compositieregel is ongetwijfeld de ‘Regel van derden’ en dat geldt voor landschapsfotografie misschien nog wel sterker dan voor andere vormen van fotografie. Deze regel wordt met enige regelmaat uitgelegd en je zult hem vast ook wel kennen, maar voor de volledigheid van het verhaal vatten we hem nog kort even samen. De regel van derden werkt als volgt: als je een beeld zowel horizontaal als verticaal met twee lijnen in drie gelijke vlakken verdeelt, dan ontstaan er vier snijpunten van die lijnen. De naam van de regel komt natuurlijk omdat die snijpunten steeds op een derde van de beeldranden liggen (een derde van boven en een derde van links; een derde van boven en een derde van rechts; een derde van onderen en een derde van links; en een derde van onderen en een derde van rechts) en de lijnen op een derde van onder, boven, links en rechts. De basisgedachte is dat die lijnen op een derde de compositorisch belangrijke lijnen van het beeld vormen. En de snijpunten van twee van zulke lijnen zijn daarmee natuurlijk helemaal belangrijke punten voor de beeldopbouw.

Het belangrijkste onderdeel van de foto zou dus altijd op zo’n lijn of - beter nog - op zo’n snijpunt moeten liggen. Bedenk dat het natuurlijk niet nodig is om op alle snijpunten een belangrijk beeldelement te hebben.

Dat zou de foto alleen maar druk maken. Waar het om gaat is waar je het belangrijkste punt of de belangrijkste lijn in beeld plaatst.

Alternatief punt

Als we naar de foto van de cactus kijken, zien we waarom de klassieke benadering van de ‘Regel van derden’ toch niet altijd even eenvoudig is.

Om die regel zo toe te passen dat het belangrijkste punt van de foto op een snijpunt van de lijnen valt, moet er dus sprake zijn van een punt, of in ieder geval van een relatief klein beeldelement dat het belangrijkste is, zoals een oog in een portretfoto. Bij landschappen is dat echter niet zo vaak het geval en in dit voorbeeld ook niet. De cactus heeft niet een duidelijk punt dat het belangrijkste stukje van die cactus is en dat dus op het snijpunt van de twee 'derden-lijnen' zou moeten vallen. Hier is dat niet zo'n probleem, omdat we op de achtergrond een redelijk duidelijke horizon hebben. Daardoor kunnen we het snijpunt van de cactus en die horizon als het belangrijkste punt in de foto beschouwen en dat was dan ook op het snijpunt van de 'derden-lijnen' geplaatst. Toch zou je hierover al kunnen redetwisten. Je zou ook kunnen stellen dat het punt waar de zijarmen uit de cactus komen het belangrijkste punt van de cactus is en dat dit punt dus op een snijpunt van de 'derden-lijnen' had moeten staan. De cactus staat dan dus al te hoog in beeld, er zou meer blauwe lucht op de foto moeten staan.

3 Regel van derden alternatief
We zouden ook het aanhechtingspunt van de zijarmen van de cactus kunnen beschouwen als het belangrijkste punt van de foto. Dan moet dit op het snijpunt van de 'derden-lijnen' komen en moet de cactus dus lager in beeld komen te staan.

'Lijnen kunnen ook gevormd worden door objecten die min of meer in een rij liggen'

Zoals je ziet is een landschap dus vaak op verschillende manieren te interpreteren als het gaat om wat nu het belangrijkste punt zou moeten zijn. En als gevolg daarvan zijn er ook verschillende interpretaties mogelijk van wat de beste compositie is. Wat je ook kunt zien is dat een zichtbare lijn als de horizon niet per definitie ook een lijn hoeft te zijn die je in de 'regel van derden' gebruikt.In het alternatieve voorbeeld is het aanhechtingspunt van de zijarmen op het snijpunt van twee 'derden-lijnen' geplaatst, en eerlijk gezegd vind ik zelf dat deze alternatieve versie net wat beter is.

Geen punten, maar lijnen

Dat brengt ons op het thema van dit verhaal, dat je bij landschapsfotografie vaak geen duidelijke punten kunt aanwijzen die op 'compositorisch verantwoorde plaatsen' in beeld gezet moeten worden, maar dat je een landschap vaak moet bekijken als een combinatie van lijnen. Sommige lijnen zijn ook duidelijk zichtbaar, zoals de stam van die cactus een duidelijke verticale lijn vormt, of de horizon die je op veel landschapsfoto's ziet.
Echter, lijnen kunnen ook gevormd worden door meerdere objecten die min of meer in een rij liggen en zelfs door kleurschakeringen of door licht en schaduw. Het betekent nu wel dat je de 'regel van derden' iets anders moet gebruiken, want kijken naar de snijpunten van de vier lijnen heeft nu geen zin meer. Op die snijpunten zal vaak niets bijzonders gebeuren, maar dat betekent nog niet dat de 'regel van derden' niet toepasbaar is. Werk gewoon met

de ‘derden-lijnen’ zelf, en vergeet dat snijpunt. Probeer het ook niet te ‘strak’ te doen. Denk niet dat een lijn op 1/3e perfect geplaatst is en op 7/18e al helemaal verkeerd, want zo nauwkeurig luistert het vaak niet.

‘Meestal kijk je eerst naar wat relatief dichtbij is, dan pas dwaalt je oog af naar de horizon’

Invoerende lijn
Als je in het landschap met lijnen werkt, hoef je niet die eeuwige ‘regel van derden’ toe te passen, maar kan je ook een andere compositieregel gebruiken. Dat is de regel van de ‘invoerende lijn’. Die regel zegt dat het oog van de toeschouwer het liefst via een (al dan niet denkbeeldige) lijn het beeld wordt ingevoerd. We moeten daarom een lijn gebruiken die uit de zijkant van de foto komt, of beter nog uit een hoekpunt. Hoe meer die lijn ons oog leidt naar een belangrijke plek in de foto, hoe beter de invoerende lijn zijn werk doet. En omdat wij in het westen gewend zijn van links naar rechts te schrijven, zou een invoerende lijn vanuit de linker beneden of bovenhoek sterker werken dan een invoerende lijn die van rechts komt. Echter, dit is omstreden, want zover ik weet is het nooit wetenschappelijk bewezen dat volken die van rechts naar links schrijven een andere voorkeur voor de compositie van een foto hebben. Wel universeel en gemakkelijk te begrijpen, is dat een invoerende lijn van linksonder sterker werkt dan een invoerende lijn van linksboven. Dat komt omdat bij vrijwel iedere landschapsfoto de onderkant van de foto dichterbij is, en de bovenkant verder weg. Zo kijken we ook als we in een echt landschap staan. Meestal kijk je eerst naar wat relatief dichtbij is en dan pas dwaalt je oog af naar de horizon. Waarschijnlijk is dat evolutionair bepaald. Een potentieel gevaar dichtbij is veel belangrijker dan een potentieel gevaar ergens ver weg. Als een invoerende lijn in een foto dat 'eerste dichtbij' kijkeffect versterkt, zal je die foto waarschijnlijk mooier vinden dan wanneer die lijn dat juist tegenwerkt.

Bedenk wel dat een lijn niet per definitie een rechte lijn hoeft te zijn. Het mag ook een kromming worden. Sterker nog, een gekromde lijn blijkt vaak nog beter te werken dan een rechte lijn, omdat die wat ‘spannender’ is in het beeld. Veel rechte lijnen in een landschap kan heel mooi zijn, maar maakt de foto soms ook wat saai.

Niet bepalend
Je zult nu misschien de neiging hebben om te zoeken naar echte lijnen in het landschap, die zelf ook een belangrijk beeldelement zijn. Zoals de rivier in de landschapsfoto van Nieuw Zeeland.

4 Schapen in nieuw Zeeland
Een nogal losse interpretatie van de 'regel van derden'. De onderste schapen staan op een denkbeeldige afscheiding met het lege landschap eronder, op ongeveer een derde van onder. De horizon loopt op ongeveer een derde van boven. De foto wordt zo in drie horizontale vlakken verdeeld.

5 Lijnen in Limburg
Een veldje in Limburg, dat vrijwel alleen nog uit lijnen bestaat. De ‘regel van derden’ is ook hier wel heel losjes (of gewoon niet) toegepast. Er is alleen enigszins sprake van een verticale driedeling door het verschil in kleur.

Echter, dat is helemaal niet nodig. Om te beginnen mag de lijn, zoals al gezegd, ook denkbeeldig zijn. Een paar bomen op een rijtje, wat stenen, of wat huizen die langs een (in de foto onzichtbare) weg zijn gebouwd. De lijn hoeft ook zelf niet een bepalend element te zijn en hoeft ook niet per definitie bepalende beeldelementen te verbinden.

6 Nieuw Zeeland normaal
Landschap op het noord-eiland van Nieuw Zeeland. De rivier vormt een duidelijke invoerende lijn van rechtsonder. In theorie zou de foto gespiegeld dus (voor westerlingen) nog beter moeten werken.

‘Als je twee compositieregels kunt combineren, moet je dat zeker doen’

Als hij maar voldoende aanleiding geeft om het oog erlangs te laten lopen tijdens het bekijken van het beeld. Neem de foto die ik maakte in het berglandschap van Noord-Sicilië. Een echte lijn is in dit landschap misschien niet meteen te herkennen en is zeker niet het bepalende beeldelement in deze foto. Toch is er wel degelijk sprake van een invoerende lijn, die ontstaat door de lichtval op de huizen. De belangrijkste lijn loopt van linksonder naar rechtsboven, zoals getekend. Daarnaast kan je ook nog een lijn zien die van rechtsonder naar het midden loopt, en wordt gevormd door de lichtval. Je kunt je voorstellen dat een landschap als dit constant verandert door die lichtval, terwijl het landschap zelf onbeweeglijk is. In dit geval is ‘het juiste moment kiezen’ dus een kwestie van kijken hoe die lichtbanen zich door het landschap bewegen (doordat de wolken bewegen zullen de lichtbanen constant veranderen), en kijken op welk moment zo’n lichtbaan voor een versterking van je compositie zorgt. Probeer je deze foto eens voor te stellen zonder dat lichteffect! Dan zou het waarschijnlijk een vrij saaie plaat zijn geworden.

Coulissenwerking

Een andere manier om lijnen te gebruiken is met een zogenaamde ‘coulissenwerking’. Coulissen zijn die verticale platen die aan de zijkanten van het toneel worden geplaatst, om zo te simuleren dat het toneelstuk zich afspeelt in een grote kerkzaal of in een imposant landschap, terwijl het toneel in werkelijkheid maar tien meter diep is. Met echte landschappen kan je hetzelfde doen. Berglandschappen hebben uit zichzelf vaak al een coulissenwerking, vooral als het een beetje heiig is. Dan worden de verder weg gelegen bergen wat vager, en ontstaat zo die coulissenwerking. Je kunt het ook zelf doen via een zorgvuldig uitgekiende camerapositie. De foto van de Lower Yellowstone Falls is daar een goed voorbeeld van. De foto is van een vrij grote afstand genomen met een lichte telelens (70-200mm op 70mm), en daardoor ontstaat er een coulissenwerking in de canyon. Je ziet verschillende lijnen die links en rechts schuin van boven naar beneden lopen. De waterval zelf staat overigens op een derde van links, ook dat is uiteraard geen toeval. Als je twee compositieregels kunt combineren, moet je dat zeker doen! Mede als gevolg van die coulissenwerking krijg je als toeschouwer een uitstekend idee van de grootte van de waterval. Er zal geen twijfel over kunnen bestaan dat het hier om een imposante waterval gaat, van vele tientallen meters hoog (94 meter om precies te zijn).

Een ander mooi voorbeeld van hoe je een invoerende lijn kunt gebruiken om de toeschouwers te laten kijken op een manier zoals jij voor ogen hebt, is de foto van een palmbomen plantage in Thailand. De bomen staan netjes op een rijtje, waardoor er wel al iets van invoerende lijnen ontstaan, bijvoorbeeld langs de onderkant van de bomen van linksonder naar het midden. Van rechtsonder naar het midden loopt ook zo'n denkbeeldige lijn. Dat zou het oog van de toeschouwer weliswaar langs beide lijnen naar het midden van de foto voeren, maar het zou dan wel langs een vrij leeg en saai stukje van het landschap zijn als uitgerekend daar verder niets gebeurt. Daarom zocht en vond ik iets waarmee dat lege deel was opgevuld en wat zelf ook een sterke lijn vormde, en dat waren de afgehakte bladeren die zo her en der in de paden tussen de bomen waren achtergelaten.

7 Nieuw Zeeland gespiegeld
De gespiegelde versie van de foto. Is dit beter dan het origineel? Misschien wel, maar voor mij als de fotograaf is dit heel moeilijk te beoordelen, omdat ik weet dat deze versie niet is zoals het werkelijk was.

8 Sicilië
Een landschap in het noorden van Sicilië. De lichtbanen zorgen voor denkbeeldige invoerende lijnen, waardoor de compositie versterkt wordt. De belangrijkste 'lijn' loopt hier van linksonder naar rechtsboven. Zonder deze lichtval zou het vermoedelijk een vrij saaie foto zijn geweest.

9 Lower Yellowstone Falls
Dankzij de sterke coulissenwerking in de canyon, kan er geen twijfel over bestaan dat Lower Yellowstone Falls een zeer imposante waterval is.

10 Palmboomplantage in Thailand
De achtergelaten afgehakte bladeren versterken het effect van invoerende lijnen van links- en rechts-onder naar het midden, langs de onderkant van de bomen.

11 Rijstvelden op Bali
Met zo veel lijnen die het beeld vormen, wordt het toch weer nodig om naar iets anders te zoeken wat de compositie kan bepalen. Dat zijn hier de werkende mensen en de twee bouwseltjes.

Hoe meer lijnen er zijn in het landschap, hoe lastiger het kan worden om te kiezen welke lijnen nu echt het belangrijkste zijn voor de compositie. Bij de foto van de rijstvelden in Indonesië zijn er zoveel lijnen, dat je toch weer moet gaan kijken of je niet juist een paar andere aandachtspunten hebt om de compositie op te baseren. De twee bouwseltjes en de mensen die er tussenin aan het werk zijn, vormen dat belangrijke aandachtspunt. Een echt 'punt' vormen ze natuurlijk niet, maar door dit deel van de foto zo ongeveer op een derde van rechts en een derde van onderen te plaatsen, kunnen we hier toch weer een keer de regel van derden gebruiken.

Conclusie
Bij landschapsfoto's vormen -al dan niet denkbeeldige- lijnen vaak een belangrijker beeldelement dan punten.
Dat betekent niet dat je bekende compositieregels als de 'regel van derden' niet meer zou kunnen gebruiken, maar je moet de snijpunten van die derden-lijnen dan negeren en vooral kijken naar de lijnen zelf.
Daarnaast is de 'invoerende lijn' regel voor landschappen waarschijnlijk een nog beter toepasbare regel dan die regel van derden.

Landschapsfotografie als levenslijn

Voor velen is landschapsfotografie een zoektocht naar het perfecte licht en de mooiste compositie. Voor natuurfotograaf Guido van de Water was het daarnaast ook de weg terug uit de duisternis. Na een zware burn-out en persoonlijke tegenslagen vond hij tussen de mistige heidevelden en uitgestrekte bossen niet alleen prachtige beelden, maar vooral zichzelf terug. Hij begon een YouTube-kanaal over landschapsfotografie, werd OM SYSTEM-ambassadeur en kreeg al snel kijkers van over de hele wereld. Inmiddels is hij fulltime natuurfotograaf en hij kan met zekerheid zeggen dat landschapsfotografie zijn leven letterlijk veranderd heeft.

TEKST EN FOTOGRAFIE GUIDO VAN DE WATER

Regelmatig krijg ik dezelfde vragen en opmerkingen wanneer mensen mijn werk voor het eerst zien. 'Waarom maak jij bijna uitsluitend landschapsfoto's?' of 'Waarom sta je in hemelsnaam altijd op voordat de wereld ontwaakt om rond zonsopkomst te fotograferen? De zonsondergang is toch ook mooi?' Natuurlijk speelt in die laatste vraag mijn voorliefde voor atmosferische beelden en dat dromerige, zachte licht een grote rol. Maar wie denkt dat het alleen om de esthetiek gaat, heeft het mis. Het is niet zo simpel. Er schuilt een veel belangrijkere, dieperliggende reden achter mijn passie. Een reden die voor mij niet alleen zorgt voor houvast in mijn fotografie, maar die mijn houvast is geworden in het leven in het algemeen.

De jacht naar het plaatje

We leven in een maatschappij waarin 'moeten' de norm is geworden.

'Ik zat gevangen in een constante stroom van activiteit'

Iedereen moet dagelijks van alles: presteren op het werk, een sociale duizendpoot zijn voor vrienden en familie, en tegenwoordig moeten zelfs onze hobby's aan bepaalde standaarden voldoen. We hebben zelden nog de tijd of de mentale

ruimte om even rustig stil te staan en er simpelweg te zijn. Voor mij was dit jarenlang niet anders. Ik zat gevangen in een constante stroom van activiteit. Tussen al het werk en de sociale verplichtingen door, spendeerde ik het overgebleven beetje tijd met mijn camera. Ik reed het hele land door en vloog met mijn vrouw de wereld over, altijd met dat ene doel: het vinden van plekken waar ik de mooiste wildlife- en vogelfoto's kon maken.

Ik dacht dat dit was wat me gelukkig maakte, maar als ik nu terugkijk, moet ik eerlijk zijn: gaf dit mij echt een voldaan gevoel? Nee. Sterker nog, de jacht naar dat ene perfecte, unieke plaatje van een zeldzame vogel leverde vaak meer stress op dan voldoening. In plaats van ontspanning werd dat kleine beetje vrije tijd die ik had gevuld met een nieuwe vorm van prestatiedrang. Ik was niet aan het genieten; ik was aan het pushen en de resultaten vielen bijna altijd ook nog eens tegen als ik dan zag wat andere mensen konden. En dat eiste uiteindelijk zijn tol.

Wanneer het licht uitgaat

Het leven heeft een manier om je stil te zetten als je dat zelf niet doet. Bij mij was de emmer op een gegeven moment overvol en het licht ging uit. Het was een optelsom van factoren: medische zorgen om mijn kinderen, een loodzware, veeleisende baan en de isolatie van de coronapandemie. De rek was eruit. Mijn camera bleef in de kast, stof verzamelend, terwijl ik maandenlang op de bank belandde met een zware burn-out. Ineens lag alles stil. Niet alleen mijn werk, maar mijn hele identiteit leek te verdampen.

Het kostte me maanden om weer een sprankje herstel te voelen, maar precies op het moment dat ik dacht weer een stap vooruit te kunnen doen, werd de grond opnieuw onder mijn voeten weggeslagen. Mijn pasgeboren zoontje belandde op de intensive care en kort daarna kreeg ik zelf de diagnose van een hartafwijking. De wereld stortte in. In die chaos verloor ik mijn baan en daarmee ook mijn gevoel van eigenwaarde en doel in het leven. Ik was een fotograaf die niet meer fotografeerde, een werknemer zonder werk en een vader die vocht tegen zijn eigen lichaam.

De ontdekking van de stilte

Mijn vrouw, die altijd mijn grootste steun is geweest, probeerde me te motiveren om de draad weer op te pakken. Als stimulans kochten we een nieuwe camera – het model waar ik als wildlife fotograaf altijd van had gedroomd: de Olympus E-M1X. Maar de drempel was hoog. Door mijn gebrek aan fysieke energie en de constante angst om ver van huis te gaan, was de actieve zoektocht naar dieren en vogels simpelweg niet meer mogelijk. Ik kon niet meer lang in de auto zitten naar dat speciale plekje of uren wachten op die ene ijsvogel. De angst om bij mijn gezin weg te gaan nam de overhand en dus bleef ik steeds dichter bij huis.

Tijdens een van mijn eerste voorzichtige tripjes buiten de deur vond ik geen zeldzaam dier, maar iets veel mooiers: een eenzame, dode boom, gehuld in een dikke deken van ochtendmist. Op dat moment ervoer ik iets wat ik nog nooit eerder had gevoeld. Voor het eerst zag ik het landschap niet als het decor voor een dier, maar als het onderwerp zelf. Het was een openbaring. Het landschap vroeg niets van me. Het rende niet weg, het hoefde niet 'gevangen' te worden. Het gaf me rust. Een diepe, serene rust die ik in geen jaren had ervaren.

'Soms biedt de natuur taferelen die zo onwerkelijk mooi zijn dat woorden tekortschieten'

Waarom de ochtend?

Dat brengt me terug bij die vraag: waarom die vroege ochtend? Het antwoord is simpelweg: de puurheid van het begin. Er is geen beter gevoel dan de dag te beginnen terwijl ik moederziel alleen door een ontwakend landschap loop. Het maakt op zulke momenten eigenlijk niet eens uit of ik met een 'topfoto' thuiskom. De ervaring op zich is de beloning. Wanneer ik de eerste zonnestralen op mijn gezicht voel, hoor ik de wereld ontwaken. Het geluid van vogels die hun eerste lied zingen is prachtig, maar het mooiste is de wetenschap dat ik niet achter ze aan hoef te rennen. Ik mag blijven staan.

Ik mag kijken hoe het licht verandert, hoe de schaduwen langer worden en hoe de mist langzaam optrekt van het landschap. De camera is voor mij een middel geworden; een legitieme reden om daar te mogen zijn, midden in de natuur.

Natuurlijk zijn er ochtenden dat het licht zo spectaculair is dat de adrenaline door mijn lijf giert en ik als een kip zonder kop rond ren om alles vast te leggen. Soms biedt de natuur taferelen die zo onwerkelijk mooi zijn dat woorden tekortschieten. Dat is een ander soort stress – een positieve verwondering. Het is de sensatie van het getuige zijn van iets magisch en dat levert vooral heel veel nieuwe energie op.

Meebewegen met het moment

Door mijn burn-out en mijn hartafwijking heb ik geleerd dat plannen vaak zinloos is. Ik wil kunnen fotograferen wanneer ik daar behoefte aan heb en daarom heb ik me overgegeven aan wat ik 'ad-hocfotografie' noem.
Ik houd niet van strakke schema's of vooropgezette plannen over wat ik móét fotograferen. Ik pas me aan, aan wat ik op dat moment zie en voel. Als de mist niet komt opdagen, kijk ik naar plekken waar ik het gouden licht met een telelens kan fotograferen. Als de zon verborgen blijft achter de wolken, zoek ik naar de creatievere dingen en als ik alsnog een vogel of dier tegenkom, dan fotografeer ik die natuurlijk ook gewoon.

‘Het landschap dwong me om na te denken over wat echt belangrijk is’

Deze stijl past bij mijn nieuwe leven. Het haalt de druk van de ketel. Als er een keer echt 'niets' te fotograferen valt, dan is de ervaring van het alleen buiten zijn, de frisse lucht en de stilte al genoeg om de tocht de moeite waard te maken.

Ik struin nu meerdere keren per week door de Nederlandse natuur, altijd op zoek naar die balans tussen beeld en innerlijke rust. De ochtend heeft daarbij een groot voordeel ten opzichte van de avond: het is de tijd van de eenzamen. Tussen vijf en zeven uur 's ochtends kom je zelden iemand tegen. Die exclusiviteit met de natuur is essentieel geweest in mijn herstel.

De spiegel van de ziel

Het bijzondere aan landschapsfotografie is dat de beelden die ik maak vaak een directe reflectie zijn van mijn gemoedstoestand op dat moment. Ik herinner me een ochtend in Oostenrijk, vlak na de diagnose van mijn hartafwijking. Ik zat alleen langs een meertje en voor mijn gevoel kon ik niet dieper zinken dan daar. In het Engels zeggen ze zo mooi: 'You've hit rock bottom.' De foto die ik daar maakte, belichaamt dat gevoel perfect. Op de voorgrond zie je rotsen onder het wateroppervlak – de bodem. In de achtergrond torenen de hoge bergen boven alles uit, de enorme klim die ik nog voor de boeg had. Helemaal boven op de toppen zag je een klein, gloeiend puntje 'Alpenglow'. Dat lichtpuntje was mijn hoop. Het was waar ik naartoe wilde. Terwijl ik daar zat, voelde ik de rust over me heen komen. Het landschap dwong me om na te denken over wat echt belangrijk is en de foto herinnert mij nog elke dag aan dat moment.
Een paar maanden later was ik in Schotland met mijn gezin. Ik voelde me gestrest en angstig door mijn ziekte; de uitgestrektheid van de Highlands benauwde me soms. Ik was alleen met mijn zoontje van 3,5 op pad toen hij een heuvel opliep. Hij keek uit over het immense, ruige landschap met die ene kronkelweg die erdoorheen sneed, wees naar de horizon en zei: 'Papa, vanaf hier kan je alleen nog maar vooruit.'
Die simpele kinderlijke wijsheid raakte me diep. Ik maakte blind een foto van hem daar op die heuvel. Die foto geeft me nog steeds een gevoel van berusting. Het gaat niet om de techniek of de scherpte; het gaat om het vastleggen van een bijzonder moment. Dat deze foto twee jaar later ook nog eens in de National Geographic-kalender terechtkwam, was de kers op de taart. Een tastbare herinnering aan een wijze levensles.

Om voor mijn kinderen meer dan een foto na te laten, besloot ik mijn landschapsfotografie-trips te filmen. Deze in eerste instantie onschuldige filmpjes groeiden uiteindelijk uit tot mijn eigen YouTube-kanaal, waar inmiddels mensen van over de hele wereld met mij meekijken als ik tijdens de vroege ochtenden op pad ga. Ik fotografeerde ooit vooral wildlife omdat ik dacht dat Nederland een saai land was voor landschappen, maar niets is minder waar. Ik ben er inmiddels wel achter dat wij in Nederland unieke kansen hebben. Kijkers van over de hele wereld verbazen zich wekelijks op mijn YouTube-kanaal over hoe vaak ik in mistige ochtenden rondloop. Wat Nederland niet heeft qua bergen en watervallen, wordt helemaal goedgemaakt door de atmosferische omstandigheden. Een goede landschapsfoto moet naar mijn mening rust en kalmte uitstralen en dat is precies wat je hier in Nederland heel veel kunt vinden.

Niets moet, alles mag

Ironisch genoeg heeft landschapsfotografie me ook een hele andere wildlife-fotograaf gemaakt. Waar ik voorheen alleen oog had

voor het dier, zie ik nu de context. Ik ga nog steeds niet specifiek op zoek naar dieren, maar als ik er bij toeval tegenaan loop, wil ik laten zien waar een dier leeft en de sfeer van zijn omgeving vangen. Bovenal heeft het me geleerd dat we in de fotografie – en in het leven – veel te veel naar anderen kijken.

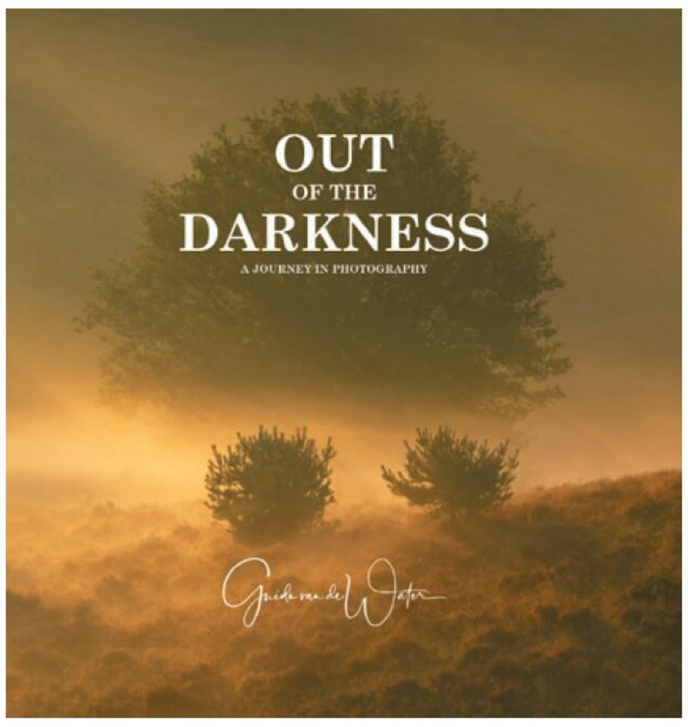
‘De enige regel die telt, is dat je doet wat jou gelukkig maakt’

Op sociale media worden we overspoeld met 'perfecte' plaatjes en ongevraagd advies. 'Je moet eens wat anders proberen,' of 'Trek jezelf eens uit je comfortzone.' Mijn antwoord daarop is simpel: waarom? Wat is er mis met doen wat je het allerliefste doet? Waarom zou je jezelf dwingen tot iets dat je geen energie geeft? Ik ben van mening dat je in de fotografie helemaal niets 'moet'. De enige regel die telt, is dat je doet wat jou gelukkig maakt. Voor mij is dat een prachtig landschap, maar voor een ander is dat een macrofoto of een portret. Gebruik je passie om op te laden, om de energie te vinden die je nodig hebt om de hectiek van het dagelijks leven aan te kunnen. Alleen met die herwonnen energie ben je klaar voor de volgende uitdagingen die op je pad komen.

Out of the Darkness

Mijn liefde voor landschaps- en natuurfotografie heeft mijn leven totaal veranderd. Van een onbekende weekendfotograaf werd ik fulltime natuurfotograaf, YouTuber en OM SYSTEM-ambassadeur. Deze reis, die van de diepste duisternis terug naar het licht ging, heb ik vastgelegd in mijn eerste boek, 'Out of the Darkness'. Het is meer dan een fotoboek; het is mijn levensverhaal, verweven met de beelden die me hielpen door deze moeilijke tijd heen te komen. Elke foto is vergezeld van het verhaal over hoe ik die bewuste plek vond, hoe ik de foto gemaakt heb en wat er op dat moment in mij omging. Daarnaast zijn heel veel foto’s

voorzien van QR-codes. Als je die codes scant, kun je de YouTube-video bekijken waarin ik op locatie die foto gemaakt heb. Het is een boek voor fotografen, maar ook voor iedereen die momenteel in een moeilijke periode zit en op zoek is naar een sprankje hoop.

Wil je meer zien van het werk van Guido van de Water?
Volg hem op Instagram via **@guidovandewater**
of neem een kijkje op **guidovandewater.nl**, waar je ook zijn boek kunt bestellen.

Eén plek, meerdere momenten:

Over omstandigheden en terugkomen

Als landschapsfotograaf ben ik net zo gevoelig voor nieuwe plekken als iedereen. Nieuwe locaties geven energie. Tijdens een reis, in een onbekend gebied, ergens waar je nog nooit hebt gestaan; dat werkt inspirerend. Maar ik heb gemerkt dat afstand niet automatisch zorgt voor sterkere beelden. Een groot deel van het werk waar ik zelf tevreden over ben, ontstond dichter bij huis, op een plek waar ik regelmatig terugkom. Een molen in de polder, een sloot in de voorgrond en een mooie kleurrijke lucht erboven, meer is het niet. Wat daar het verschil maakt, zijn de omstandigheden.

TEKST EN FOTOGRAFIE IVO MOSTERT, AMBASSADEUR DIGIFOTO PRO

De eerste keer dat ik er stond, maakte ik een degelijk beeld. De compositie klopte, de lijnen werkten, het onderwerp stond goed in het kader. Prima resultaat. Bij een tweede bezoek merkte ik dat ik anders dacht. Niet omdat de plek veranderd was, maar omdat ik precies wist wat ik daar al had gemaakt. Die eerdere foto's zaten nog in mijn hoofd. Soms wil je iets totaal anders proberen. Soms zie je dat de omstandigheden simpelweg sterker zijn dan de vorige keer, ander licht, ander seizoen, meer impact. Dan ga je niet iets nieuws forceren, maar probeer je een bestaande compositie beter te maken.

'Wat eerder werkte, werkt niet automatisch opnieuw'

Dat is het voordeel van terugkomen. Je weet wat er al ligt en je herkent sneller wanneer het anders kan, of wanneer de omstandigheden meer toevoegen dan eerder. Op een mistige ochtend bijvoorbeeld:
De horizon verdwijnt, contrast zakt weg, de molen wordt meer vorm dan onderwerp. De logische compositie van de eerste keer werkt dan niet vanzelf meer. Je moet opnieuw beslissen. Minder nadruk op diepte, meer aandacht voor ruimte en balans. Soms maak je het onderwerp kleiner, soms verschuif je het hele kader.

Een paar maanden later, met rijp op het gras, gebeurt het tegenovergestelde. Structuur komt naar voren, lijnen worden belangrijk, het beeld wordt grafisch. Dan vraagt het om andere keuzes. Een stap naar achteren om meer ritme in het landschap te laten zien. Of juist dichterbij om structuur te isoleren. Een ander standpunt, een ander brandpunt. Wat eerder werkte, werkt niet automatisch opnieuw. De locatie blijft hetzelfde. Het beeld niet. En dan zijn er momenten die je niet plant. Een avond waarop het noorderlicht boven Nederland zichtbaar is. Een Hollandse molen onder een aurora-lucht die je eerder in Scandinavië verwacht. Dat contrast is sterk. Maar het werkt vooral omdat de basis klopt. Je kent de plek. Je weet waar je moet staan. Je hoeft niet te zoeken, je kunt direct handelen. Dat is geen geluk. Dat is herhaling.

Techniek volgt de situatie

Wat ik merk, is dat omstandigheden direct invloed hebben op mijn keuzes in standpunt en brandpunt. Niet volgens een vast patroon, maar afhankelijk van wat ik op dat moment zie. Bij mist kan een langer brandpunt helpen om eenvoud te versterken en storende elementen weg te drukken, maar soms werkt juist een wijder kader beter, bijvoorbeeld wanneer de leegte onderdeel van het beeld moet worden.

Bij grafische winterbeelden kijk ik vooral naar wat de lijnen doen. Soms vraagt dat om meer ruimte, soms juist om compressie. Het is geen vaste regel, maar een reactie op wat er voor me gebeurt. Ook bij extreme luchten gaat het om balans. Het kan werken om de lucht te laten domineren, maar het beeld moet overeind blijven zonder dat het onderwerp verdwijnt.

De techniek volgt niet mijn voorkeur, maar de situatie. Wat terugkomen interessant maakt, is dat elke sessie input levert voor de volgende.

‘De techniek volgt niet mijn voorkeur, maar de situatie’

Tijdens mist denk je aan harder licht. Tijdens een grafisch winterbeeld vraag je je af hoe ver je minimalisme kunt doorvoeren als alles weer zacht wordt. Ideeën ontstaan daar, op locatie. Je werkt minder reactief en gerichter. Niet afhankelijk van één bijzonder moment, maar voorbereid op wat zich aandient.

Nieuwe locaties blijven inspirerend en reizen blijft waardevol, maar terugkeren naar dezelfde plek levert iets anders op: variatie binnen een vaste basis. Je bouwt aan een reeks zonder dat het geforceerd voelt. Leg beelden van dezelfde plek naast elkaar, mist, winter, rustige ochtenden, extreme luchten, en je ziet wat omstandigheden doen. De plek staat stil. Licht en lucht veranderen en jij reageert. Dat is de kern. Niet steeds verder zoeken, maar soms dieper kijken. Eén locatie kan meerdere verhalen dragen, zolang je bereid bent er vaker te staan. En soms klopt het gewoon. Omdat je er vaker hebt gestaan.

Wil je meer zien van ambassadeur Ivo Mostert? Neem een kijkje op zijn website **originalmostert.nl** of volg hem op Instagram via **@originalmostertphotography.**

Fotograaf Derk van der Heiden | Locatie Eyser Heuvelrug

Ontdek de mooiste fotolocaties in de Benelux

Verken de **adembenemende fotolocaties** van de Benelux, van **bekende hotspots** tot **verborgen pareltjes**. We zijn constant onderweg om deze locaties te bezoeken en te beoordelen, zodat jij als fotograaf geïnspireerd raakt door plekken die je niet mag missen. Ontdek de topfotolocaties van de Benelux en **ga eropuit.** Bekijk inspirerende video's waarin we elke locatie tot in detail uitlichten.

Scan de QR-code of ga naar cameranu.nl/pinned

cameranu

Filmen voor fotografen Deel 9 Montage II

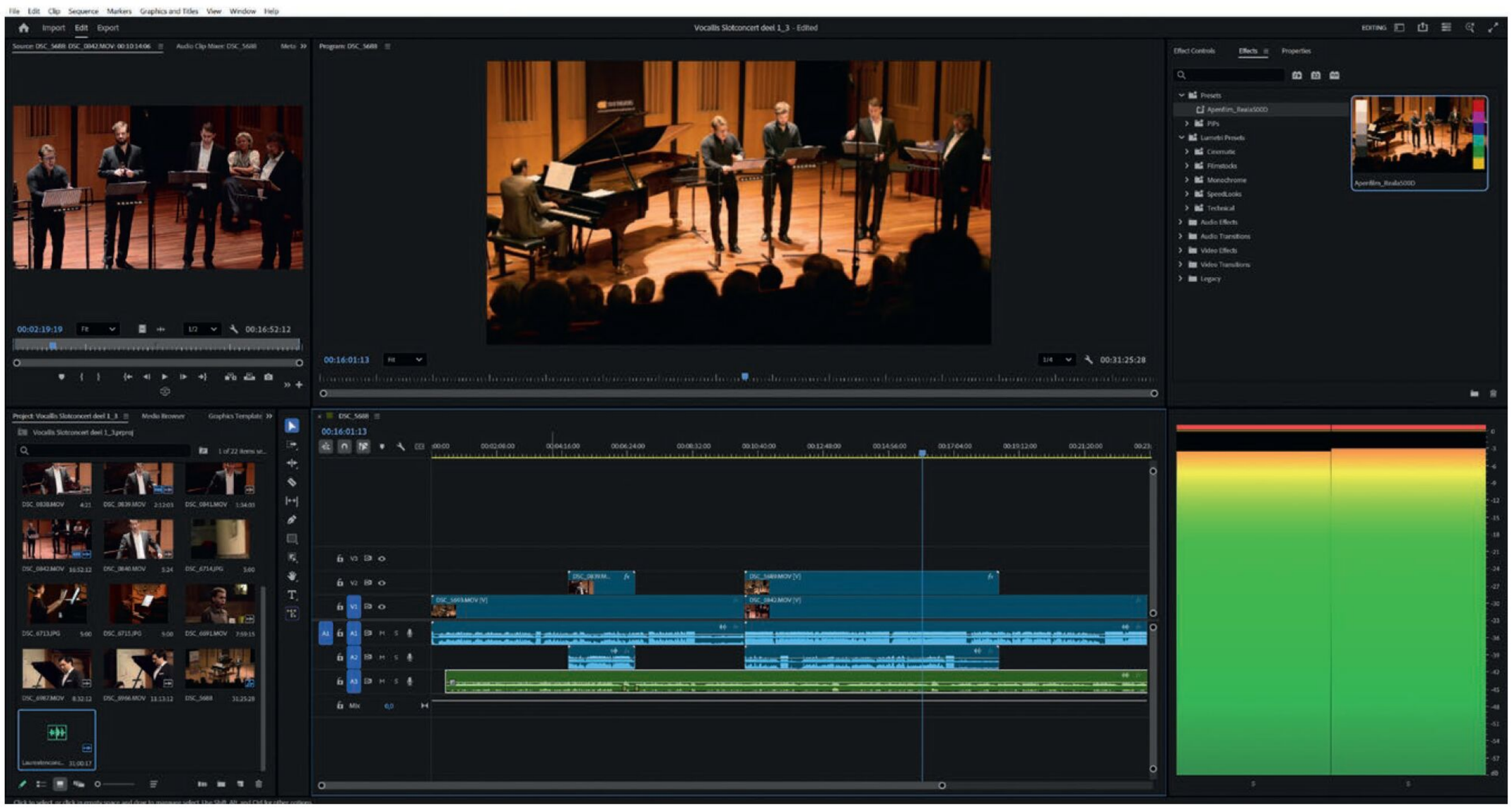
De vorige aflevering was een inleiding in de montage. Nu bespreken we het echte werk: het knippen en plakken. Dat is veel simpeler dan je zou denken. Zelfs als je heel veel verschillende filmbeelden hebt van verschillende camera's, kun je het werk terugbrengen tot een reeks vrij simpele handelingen.

TEKST EN AFBEELDINGEN DRÉ DE MAN

Om het overzichtelijk te houden, bespreken we dit onderdeel alleen voor Adobe Premiere. Gebruik je DaVinci Resolve, dan werkt het in grote lijnen hetzelfde. Bovendien vind je bij DaVinci onder 'Help' de DaVinci Resolve Reference Manual: een enorme pdf van 4.234 (!) pagina's. Daar staat veel meer in dan wij hier kunnen bespreken en het wordt er ook vrij goed in uitgelegd. We houden het dus bij Adobe en beginnen bij het begin: het maken van een project en het importeren van materiaal.

1 Project

Adobe Premiere werkt – net als DaVinci Resolve – met projecten. Een project is iets waarvan je wil dat het een film wordt. Premiere vraagt je na het starten van het programma meteen om een project te maken ('new') of te openen. In een project zit alles wat je gaat gebruiken. Dat kunnen filmbestanden zijn, al dan niet met geluid, aparte geluidsbestanden en foto's. Aan het

Dit screenshot geeft een beeld van het montagewerk. In het venster onderaan in het midden zie je verschillende clips die zowel verticaal als horizontaal geplaatst zijn. De horizontale banen zijn tracks. De tijd verloopt van links naar rechts. Met de bolletjes in de balk onderaan dit venster kun je in- en uitzoomen in de tijd. Van boven naar beneden zie je in dat venster verschillende beeld- en geluidstracks die je in- en uit kunt schakelen. Het grote venster midden bovenaan laat de film zien, zoals hij zou worden. Het venster links bovenaan is het source-venster. Dubbelklik je op één clip, dan zie de die clip daar. Het venster links onderaan toont de inhoud van het project. Rechts onderaan zie je grotendeels groene balken voor het geluidsvolume. Rechts bovenaan zie je een venster voor effecten. Via 'Window' kun je bepalen hoeveel en welke vensters je wil zien, maar dit zijn de vensters die je meestal nodig hebt bij het monteren.

begin zit er niks in zo'n project. Je zult dan bestanden moeten importeren: *.mov of *.mp4-bestanden of andere. Je kunt er later ook nog andere bestanden aan toevoegen, dus weer opnieuw importeren.

'Vanaf het moment dat een bestand op de tijdlijn geplaatst wordt, noemen we het een clip'

Clips
Iedere keer wanneer je met je camera begint met filmen en weer ophoudt, ontstaat een bestand, een klein filmpje. Dat importeren we eerst. Vanaf het moment dat zo'n bestand op de tijdlijn geplaatst wordt, noemen we het een clip. 'To clip' betekent knippen, dus oorspronkelijk waren dat stukjes die echt met een schaar uit een film(rol) geknipt waren. Premiere knipt virtueel, het bestand verandert niet. Snijd je de clip van een bepaald bestand in twee stukken, dan krijg je twee clips.

Dat is soms verwarrend; je ziet dan hetzelfde bestand (bijvoorbeeld DSC1234.mp4) twee keer of nog vaker terug. Om het overzichtelijk te houden kun je de clips ook een verschillend kleurtje (label) geven of zelfs verschillende namen. Dat kun je doen nadat je met je rechtermuisknop op de clip geklikt hebt.

N.B. Omdat de clips alleen een digitale verwijzing zijn naar het bestand, kun je ze altijd korter maar ook weer langer maken, tot de oorspronkelijk lengte. Je kunt ze ook oneindig vaak herhalen.

Tracks
Clips staan in principe naast elkaar, dus in de software horizontaal: na het ene stukje film (clip) volgt het andere. Horizontaal zien we een tijdlijn: links is het begin van de film, rechts het eind. De clips kunnen echter ook boven elkaar staan, in tracks. In dat geval heb je dus tegelijkertijd verschillende filmbeelden waaruit je kunt kiezen. Tracks zijn sporen, zoals het woord al zegt. Je hebt beeldtracks en geluidstracks. Maar alleen de beeldtrack die bovenaan staat zie je en alleen de bovenste geluidstrack hoor je. Je kunt stukjes uit de clips knippen. In het geval van een clip die op de bovenste track staat, ga je dus de beelden zien van de track die eronder staat. Je kunt de clips ook verschuiven en kopiëren.

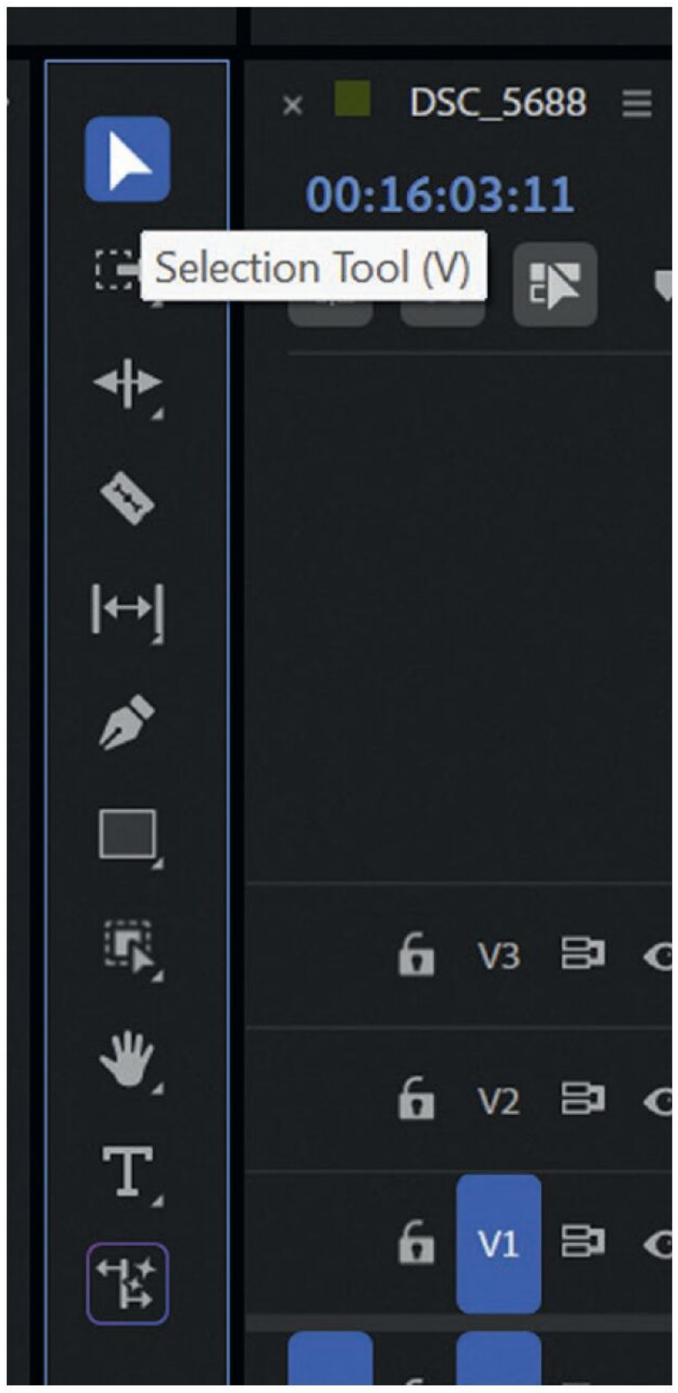
N.B. Je kunt tracks ook van begin tot eind onzichtbaar of onhoorbaar maken. Dat is vooral bij geluid heel handig. Bij videotracks (V) klik je dan op het oogje, bij audiotracks (A) om 'm', van 'mute'.

In het screenshot is dat goed te zien. V1 en V2 zijn video-tracks met de bijbehorende audio-tracks A1 en A2. In totaal zijn er vier clips, met ieder hun eigen geluid. Verder is er dan nog een aparte audio-track (A 3).

2 Simpel monteren en tools
In het begin werk je waarschijnlijk met één opname gemaakt met één camera. Bovendien wil je dan alleen die stukjes eruit halen die je achteraf niet wil zien, 'bloopers' en de momenten waarop je je schoenen hebt gefilmd en zo. Je gaat dan lineair monteren: de volgorde verander je niet, maar je haalt er stukjes tussenuit. Dat is de basis van het monteren.

'Premiere kan met AI twee-seconden filmbeelden verzinnen'

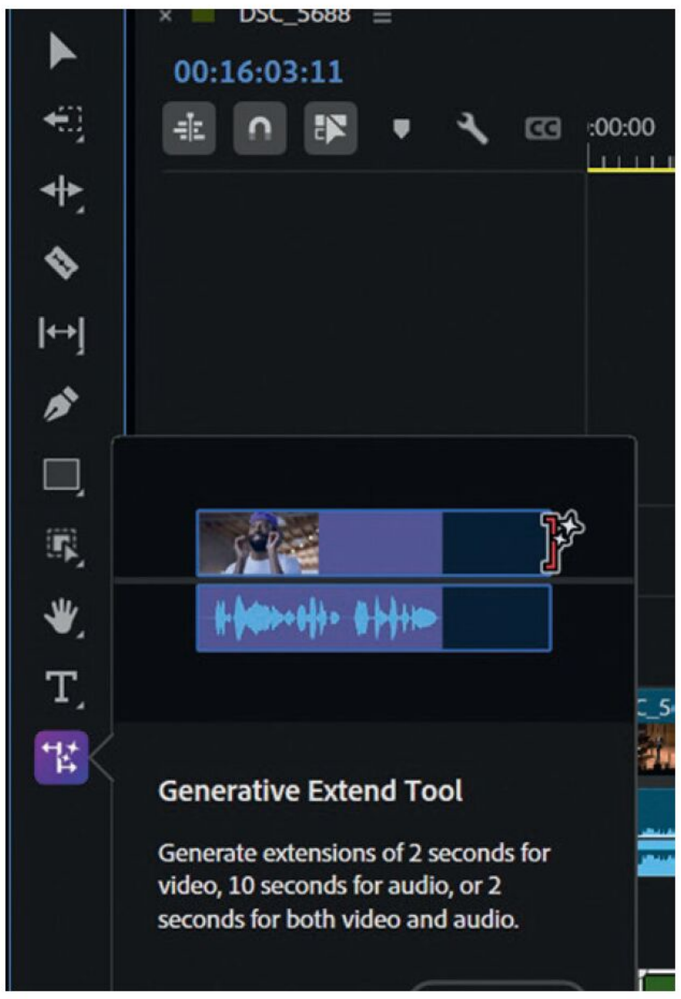
Monteren doe je met speciale gereedschappen, die in Premiere 'tools' genoemd worden, omdat Premiere nu eenmaal alleen Engels spreekt. Het slechte nieuws is: het zijn er heel veel. In de huidige versie van Premiere maar liefst elf. Daarnaast zijn er nog twaalf extra

Selection tool

mogelijkheden die zich onder de hoofdgereedschappen verbergen. Dat zie je aan het pijltje onder het icoontje. Klik je de muis langer op zo'n icoontje, dan verschijnen die alternatieven. Het goede nieuws is: alleen de eerste vijf heb je nodig voor het monteren. Je kunt bij eenvoudige films zelfs bijna alles doen met maar twee van die drieëntwintig. Dat zijn de Selection tool en de Razor tool.

3 Selection tool
Heb je met de de Selection Tool een clip aangeklikt, dus geselecteerd, dan kun je zo'n clip onder meer verschuiven. Je kunt met deze tool zelfs een clip inkorten, helemaal zonder te knippen. Daartoe plaats je de muis aan het begin of einde van de clip en beweeg je hem naar rechts of links. Is de clip ingekort, dan kun je hem ook weer verlengen. In principe niet verder dan tot aan het oorspronkelijke begin of eind, maar Premiere kan met AI er ook twee seconden filmbeelden bij verzinnen.

Generative extend tool

Daarvoor gebruik je dan de Generative extend tool, het laatste gereedschap van boven.

N.B. Meestal werk je met beeld en geluid tegelijk. Bij de filmpjes die je camera maakt, zitten beeld en geluid ook aan elkaar vast. Je kunt ze alleen samen verplaatsen, maar je kunt ze ook van elkaar loskoppelen. Je klikt er dan rechts op en kiest 'unlink'. Dat is vooral handig als je een apart geluidsspoor hebt en je het camerageluid wil weghalen. Het is weer niet handig als je het geluid gebruikt om de beelden van verschillende clips te synchroniseren (Premiere kan dat ook automatisch). Het geluid uitschakelen (m) is dus vaak verstandiger. Je kunt echter ook beeld en geluid (opnieuw) linken, wanneer je beide aanklikt en rechts klikt.

Razor Tool
De simpelste manier om te monteren is knippen. Dat deed men vroeger in Hollywood met een scheermesje langs een stalen balk, zo krijg je dan een mooie rechte snijlijn. Zo werkt het gereedschap Razor Tool (scheermesgereedschap) in feite nog steeds. Je klikt ergens in één clip en die bestaat daarna uit twee clips. Wanneer audio en video gekoppeld zijn, kun je meteen precies op dezelfde plaats een knip in video én audio aanbrengen.

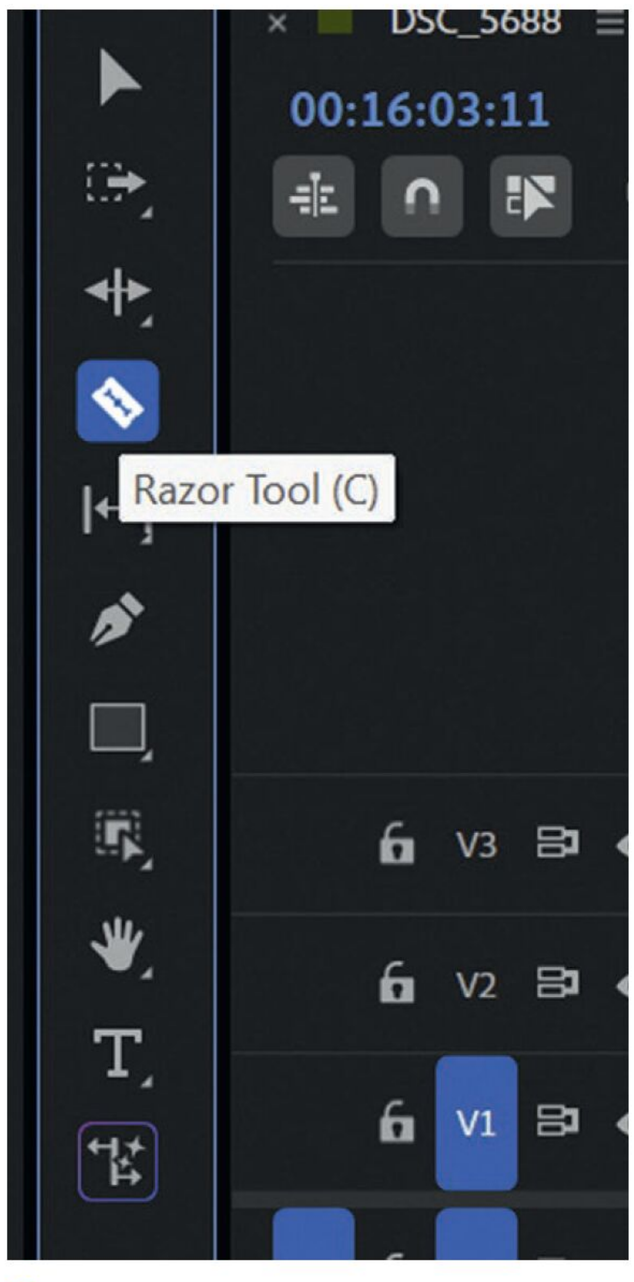
Het nadeel van de Razor tool is dat er gaten in de tijdlijn ontstaan en dat je met – soms heel veel – clips moet gaan schuiven om die op te vullen. Voor dat probleem zijn een paar oplossingen. De simpelste is wel, dat je rechts op het gat klikt en daarna ripple delete kiest. Het gat verdwijnt en de andere clips schuiven aan. Ripple Edit werkt meestal sneller en beter.

'Wanneer je de clip inkort, wordt het gat automatisch gedicht'

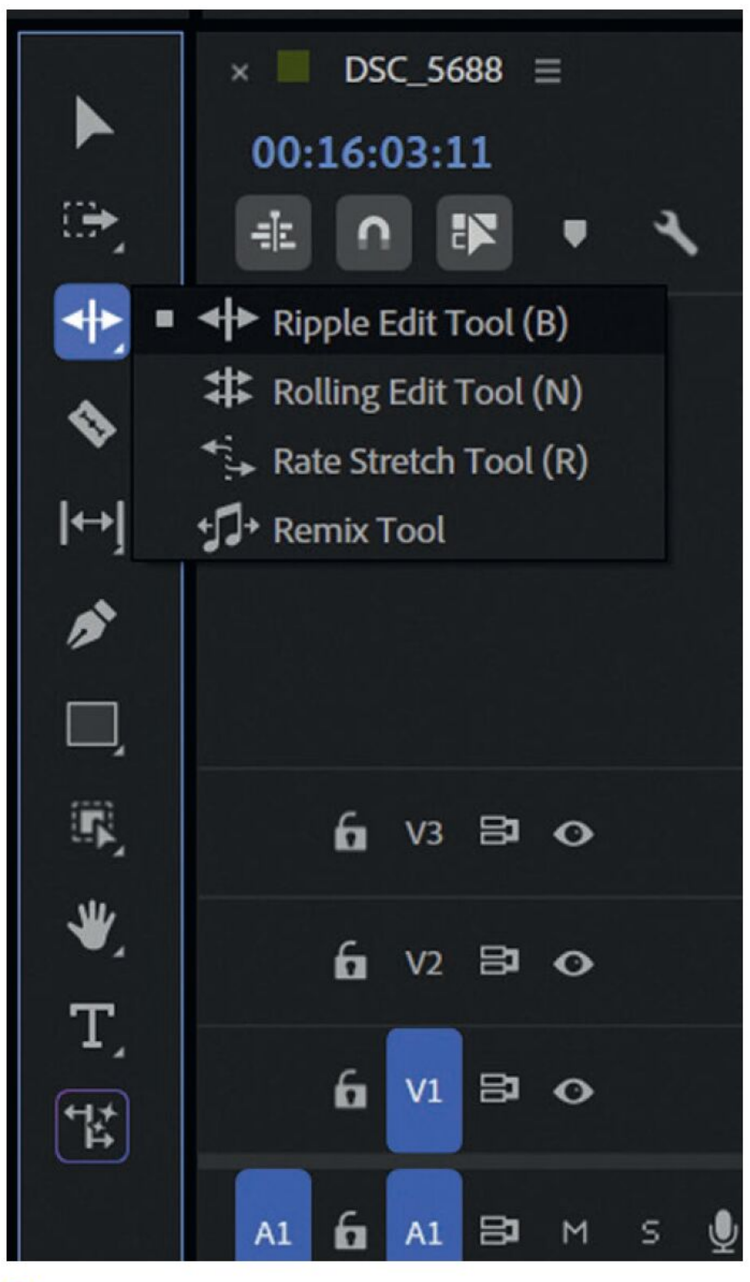
4 Ripple Edit
Druk je tijdens het inkorten van een clip met de Selection Tool op Control (Apple: Command) dan verandert de cursor van rood in geel. Wanneer je nu de clip inkort, wordt het gat tussen de twee opeenvolgende clips automatisch gedicht. Alle volgende clips schuiven mee. Dat wordt Ripple Edit genoemd door Adobe. Je kunt ook gewoon het Ripple Edit tool kiezen door op het pijltje te drukken naast het icoontje. Je kunt zelfs in Preferences onder trim 'Allow selection tool to choose Roll and Ripple trims without modifier' aanvinken.

5 Rolling Edit Tool
Klik je op het driehoekje rechts onderaan het icoontje van de Ripple Edit tool, dan krijg je vier mogelijkheden. De tweede is de Rolling Edit Tool. Dat is hetzelfde icoontje als van de Ripple Edit tool, maar dan dubbel. Het rolt door de overgang tussen twee clips van de ene naar de andere clip. Bewegen naar rechts maakt dus de linker clip langer en de rechter korter.

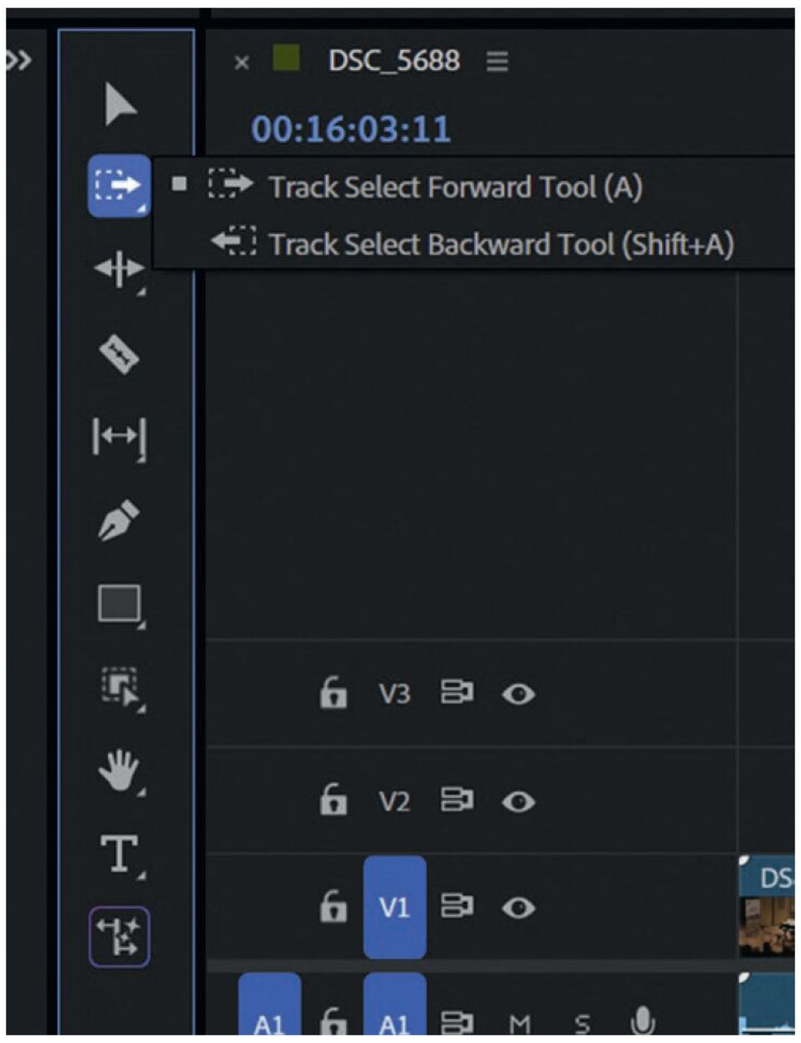
Rate Stretch Tool
Onder dezelfde knop zit de Rate Stretch Tool. Hiermee kun je een clip verkorten of verlengen

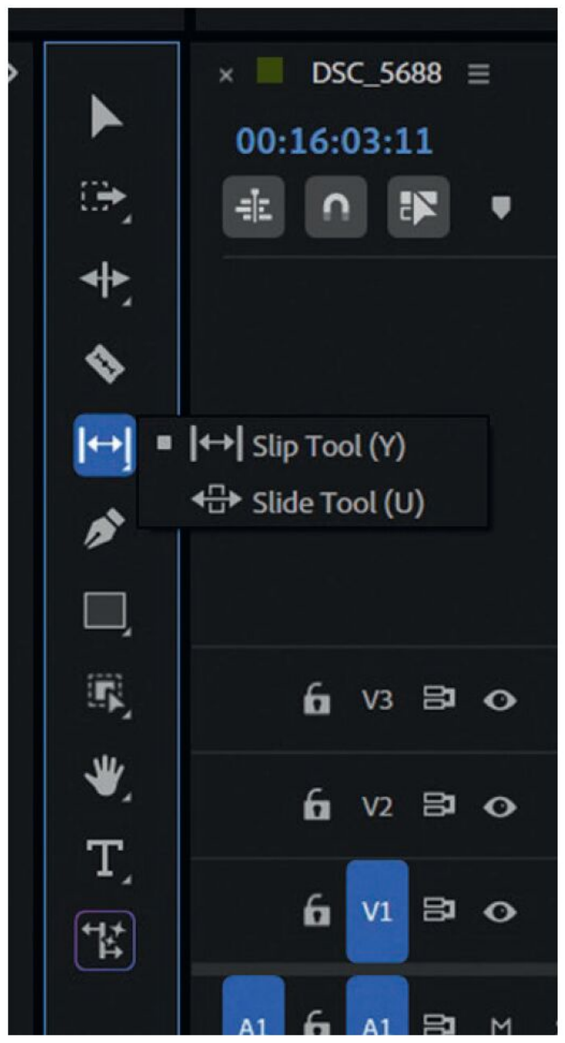
Razor tool

Ripple edit tool

Track select forward tool

Slip slide tool

door hem sneller of langzamer af te spelen. Dat kan natuurlijk bij bewegingen rare effecten oproepen, maar bij foto's of stilstaande filmbeelden kan het weinig kwaad. Het is óók handig wanneer je bewust bewegende beelden sneller of langzamer wil laten afspelen. Hierbij kun je denken aan het versneld afspelen van handelingen bij een gefilmde gebruiksaanwijzing.

Onder de Rate stretch tool zit ook nog de Remix tool. Die is er niet om videobeelden te monteren, maar om de lengte van audio aan te passen aan de lengte van een videobeeldclip. Op dit moment is het nog vrij primitief, de tool knipt en plakt gewoon in het midden van de audio met wat fades zodat het gaat passen. Qua ritme klopt het wel ongeveer, maar qua tekst vrijwel nooit.

6 Track select forward tool
De tool boven de Razor tool is de Track select forward tool. Die selecteert alle clips vanaf het puntje van de pijl. Klik je met Alt op het tool, dan gaat het de andere kant op: het selecteert alle clips links vanaf het puntje van de pijl.

7 Slip tool
Dit gereedschap verschuift alleen tegelijkertijd het beginpunt en het eindpunt van de clip. Daarmee glijdt als het ware de inhoud van de clip tussen de twee clips ervoor en erna heen en weer. Verschuif je naar rechts dan begint de clip later en eindigt hij later, verschuif je hem naar links, dan begint hij vroeger en eindigt hij vroeger. De lengte blijft dus gelijk en de andere clips ook.

8 Slide tool
Verschuift een clip en maakt de voorafgaande resp. volgende clip korter om er ruimte voor te maken.

Conclusie
Knippen en plakken van video kun je zo moeilijk of gemakkelijk maken als je wil. Begin je met alleen de Selection tool en de Razor tool, dan is het heel simpel. De andere tools kun je dan geleidelijk aan je repertoire toevoegen. Let er wel op dat verschillende clips er hetzelfde, of in ieder geval esthetisch verantwoord, uitzien qua kleur en contrast. Hoe je daarvoor zorgt, behandelen we in de volgende aflevering.

Overzicht compactcamera's

Dé compactcamera bestaat niet

Je ziet wel eens films waarin mensen tijdreizen en dan ineens in een alternatieve werkelijkheid of op een andere tijdlijn terechtkomen. Toen ik las dat de Kodak Pixpro FZ55 compactcamera al een jaar de best verkochte camera in Japan is, dacht ik dat mij dat ook overkomen was.

TEKST EN COOLPIX S01/Z8-FOTO DRÉ DE MAN

Nog gekker: de gehele top tien bestaat uit compactcamera's, waaronder maar liefst drie van Kodak. Ook merken als Agfa en Rollei zijn uit de dood herrezen en verkopen weer compactcamera's. Maar toen ik de CIPA-cijfers bekeek (de exportcijfers van de Japanse camera-industrie) bleek het allemaal weer mee te vallen. Daar staat dan weer een ander bericht tegenover, dat suggereert dat in de VS compactcamera's niet geliefd zijn, maar in de rest van de wereld en vooral Azië juist wel. Ook zijn veel compactcamera's niet leverbaar: de vraag moet dus groter zijn dan de verkopen doen vermoeden. Misschien is dat dan ook de reden waarom de Kodak-camera's zo populair zijn: Kodak was, hoe

Camera Nikon Z6III | **Objectief** AF-S Nikkor 105mm f/2,8 VR ED | **Diafragma** f/13 | **Diafragma** f/5.6 | **Sluitertijd** 1/60 s | Focus stack
Compactcamera's zijn sinds kort geliefd bij millenials en anderen. Ook de tweedehands markt speelt hier een rol: de Nikon Coolpix S01 op de foto wordt tegenwoordig voor een veelvoud van de nieuwprijs verkocht. Hij is ook bijzonder omdat hij zowel ontzettend klein, mooi als zeldzaam is.

	ca. 1 / 2,3”	1”	m43	APS-C	fullframe	middenformaat
Sensordiagonaal (mm)	10,8	15,9	21,6	28,3	43,3	54,1
Equivalente lichtsterkte & scherptediepte	11,2	7,6	5,6	4,3	2,8	2,2

ironisch het ook klinkt, zijn tijd vooruit.

Het idee van een compactcamera is op zich niet zo gek. Iedereen maakt wel een afweging tussen de zin om goede foto’s te maken en de tegenzin om als pakezel te dienen. Dan zijn er ook nog praktische bezwaren die je tegenkomt als je bijvoorbeeld met het vliegtuig of openbaar vervoer op reis gaat, of wanneer je urenlang gaat wandelen in de bergen. De compactcamera vormt dan soms een goede oplossing. Maar dé compactcamera bestaat niet. Er zijn minstens vijf verschillende soorten:

1. Compactcamera’s als tweede camera om altijd mee te nemen

2. Compactcamera’s als alternatief voor DSLR’s en spiegelloze cameras

3. Superzoomcamera’s

4. Compactcamera’s voor millennials en andere nostalgici

5. Compactcamera’s met grote sensoren

Je kunt ook een andere indeling maken: die naar sensorformaat. Dat is technisch gezien ook wel eerlijker. Kleinere formaten bieden een geringere beeldkwaliteit, maar ook meer mogelijkheden om de camera en het objectief zelf kleiner te maken. De tabel hierboven biedt wat meer inzicht:

‘De beste modellen hebben scherpstelsystemen die lijken op die van spiegelloze camera’s’

De sensorgrootte is dus heel belangrijk als je een compactcamera wil kopen. Laat dat nu net iets zijn wat op de winkelsites vaak onderbelicht blijft. Neem de Leica V-Lux 5. Die heeft volgens meerdere fotowinkels een objectief van 25-400mm f/2,8-4,0. Wanneer een dergelijk objectief zou bestaan, dan zou het geweldig zijn, maar het bestaat niet. In werkelijkheid is het een 9,1-146 mm f/2,8-4,0. Of - vertaald naar fullframe - een 25-400mm f/8-11. Zonder dit soort extra informatie is het aanbod aan compactcamera’s erg verwarrend. Laten we daarom eens naar de verschillende groepen compactcamera’s gaan kijken.

Een vraag voor Dr. Dré
De heer De Haan vroeg:

1. Wat is de beste compactcamera (ongeacht de prijs) met en zonder fullframe-chip?

2. Nu gebruik ik Sony RX100 VII. Is er een (nog) betere compactcamera te koop?

Er is niet één antwoord op deze vraag, vandaar dit artikel. Verder: Persoonlijk vind ik dat het zwakke punt van de RX100 VII het bokeh is. De achtergrond is door de vrij kleine sensor sowieso al niet heel rustig en het objectief maakt de randjes van bokehballen en andere vormen vrij hard. Het toeval wil dat Sony vorig jaar een nieuwe compactcamera heeft geïntroduceerd die op dat punt nu juist uitblinkt: de Sony RX1R III, zie de beschrijving in dit artikel.

1/2/3” of kleiner en echt compact

Vóór de komst van de DSLR’s hoorden bijna alle digitale camera’s tot deze categorie. De nadelen zijn duidelijk: ze hebben dezelfde kleine sensoren als smartphones, dus de beeldkwaliteit is niet beter.

Maar er zijn ook voordelen: vaak hebben ze een zoomobjectief en dan maken ze wél betere foto's dan smartphones, want die kunnen alleen digitaal zoomen. De beste modellen hebben scherpstelsystemen die lijken op die van spiegelloze camera's en dankzij de kleine sensoren hebben ze wel een grotere scherptediepte, dus dat maakt het scherpstellen vaak ook eenvoudiger. De kleine sensor maakt het weer moeilijk om een grote achtergrondonscherpte te creëren, behalve bij zeer lange brandpuntsafstanden. Deze camera's hebben zelden elektronische zoekers. Kortom: de voordelen ten opzichte van smartphones zijn reëel, maar de nadelen tegenover andere camera's ook. De actioncams en rugged cams horen technisch gezien ook in deze categorie en zelfs de camera's die in drones zijn ingebouwd.

'Kan iemand dat aan Kazuto Yamaki uitleggen?'

1"

Met een 1"-sensor haal je een duidelijk hogere beeldkwaliteit dan met een kleinere sensor: de helft minder ruis en dubbel zo veel dynamiek vergeleken met de modellen met de kleinste sensoren. Dat is meteen de reden waarom deze camera's het goed doen in tests. Maar alles is relatief, dus aan de andere kant zijn er camera's met veel grotere sensoren die wéér een betere beeldkwaliteit bieden. De Canon PowerShot G7 X Mark III met zijn stacked sensor (dus betere scherpstelling) en RAW-mogelijkheid, lijkt een uitstekende keus – maar is op het moment van samenstellen van dit artikel de laatste weken in ieder geval niet leverbaar. De Sony RX100VII uit 2019 (!) weer wel. Dat maakt de keuze erg lastig voor de koper.

m43

M43 (micro four thirds, ondanks de rare naam precies de helft van full frame) is in nog sterkere mate een ideaal formaat voor een compactcamera. Het was traditioneel vooral het domein van Panasonic en Olympus. De merken maken wel compactcamera's en zetten er ook versterkt op in, maar nu juist niet in dit formaat. Esquisse Camera is opgericht om een nieuwe m43-compactcamera te gaan ontwikkelen, maar het is erg stil rond Esquisse. Het bedrijf heeft wel banden met een hele reeks vooraanstaande merken uit de fotografiewereld, dus het is niet helemaal onmogelijk dat we er toch nog iets van gaan horen. Maar wie nu een m43-compactcamera zoekt, zal zich op de tweedehandsmarkt moeten begeven.

APS-C

Fujifilm heeft deze categorie min of meer uitgevonden met de X100, die nu aan zijn zesde generatie toe is. De FUJIFILM X-E5 is strikt genomen geen compactcamera, maar als je hem combineert met de 23mm f/2.8 lijkt hij sterk op de X100 – maar is dan wel een stuk minder lichtsterk. Leica vormde hier in ieder geval qua prijs en design de top van de markt. Ook andere merken hebben zo langzamerhand in ieder geval voorlopig afgehaakt. Jammer, alleen al omdat je door de reserve van het formaat uitstekende resultaten behaalt met croppen en/of digitaal zoomen. Eén uitzondering: Ricoh. Dat merk heeft nieuwe camera's geïntroduceerd met bijzonderheden als het ingebouwde Highlight Diffusion Filter. Er is ook een zwart-wit-Ricoh.

Fullframe compactcamera's

De mogelijkheid tot croppen is precies de bestaansreden van de fullframe Sony RX1R III (zie onze test in een eerder nummer). Deze derde versie heeft zelfs een knop voor het digitaal in stappen zoomen (crop-knop) zodat je in de zoeker de compositie goed kunt beoordelen. Het idee is helemaal niet zo gek en de beeldkwaliteit is dus resp. net zo goed als van een fullframe, APS-C of M43-camera, afhankelijk van de crop die je kiest. Zeiss biedt de vergelijkbare ZX1 met een Zeiss Distagon 2/35. De Distagon is (nog) beter dan de Zeiss Sonnar 2/35 van Sony. Maar de Zeiss-camera is ook twee keer zo duur. Beide camera's delen dezelfde 60-megapixel-sensor, maar de Zeiss ontbeert een crop-knop. Leica biedt in fullframe verschillende modellen met een 28 en een 35mm vast brandpunt. Ook de Leica Q3 Monochrom met zijn 60 megapixel zwart-wit-sensor is een interessante – maar dure – optie. Net als bij APS-C zou je hier ook een kleine spiegelloze camera met een pancake kunnen kiezen. Als het om design gaat zou je dan zeker aan de Sigma BF moeten denken – tenminste wanneer Sigma er dan een pancake bij ontworpen had, maar dat zijn ze daar vergeten. Kan iemand dat aan Kazuto Yamaki uitleggen?

Middenformaat 'compact'

Deze categorie bestaat uit één camera: de FUJIFILM GFX 100 RF. De camera heeft ook een crop-knop en kan dus stapsgewijs wisselen van 28 tot 63mm-equivalent maar ook de lengte-breedte-verhouding aanpassen, tot een panorama-verhouding van 17:6 (en 65:24 vreemd genoeg). Ondanks de aanduiding RF (range finder) heeft de camera niet de mooie combinatie van een meetzoeker en een elektronische zoeker van de X100. De elektronische zoeker is wel van hoge kwaliteit. Omdat deze camera lijkt op vergelijkbare camera's voor film die Fuji(film) in de jaren tachtig maakte, past hij met een beetje goede wil ook in de groep van retrocamera's. Het is de minst compacte compactcamera, maar ook degene met de hoogste beeldkwaliteit.

Superzooms

Dit noemen we ook wel bridgecamera's, alhoewel de vlag

Nikon P1100

niet helemaal de lading dekt. Het zijn camera's met heel kleine sensoren en een heel groot zoombereik. Het is een populaire categorie en niet zonder reden: de combinatie van zoombereik, dimensies en prijs is onverslaanbaar. De Nikon P1100 is hier de ongekroonde koning.

'Je zou zelfs kunnen zeggen dat qua concept álle compactcamera's een beetje retro zijn'

Je bereikt er het equivalent van 3000 mm mee, oftewel 125 x zoom. Het objectief is een staaltje van optisch vernuft dat zijn weerga niet kent. Ook de stabilisatie is van zeer hoge kwaliteit. Als je overdag bij redelijk mooi weer goede extreme telefoto's wil maken en niet te veel mee wilt of kunt slepen, dan is dit je categorie. Maar je kunt er ook foto's van de maan mee maken en er in 4k mee filmen.

Retro

Als we even van de zelden verkochte meetzoekercamera Epson R-D1 (2004) afzien, heeft Fujifilm in 2010 deze categorie compactcamera's in het leven geroepen met de X100. Die kwamen we ook al tegen bij APS-C. Deze camera werd echter ook populair door de slimme combinatie van een optische en een elektronische zoeker. Ondertussen zijn er ook type camera's uit andere categorieën die meeliften op deze mode. Je zou zelfs kunnen zeggen dat qua concept álle compactcamera's een beetje retro zijn. Als het alleen om nostalgie gaat, speelt de beeldkwaliteit nauwelijks een rol, als je ook mooie foto's wil maken, vormen APS-C en fullframe de beste keuze.

Conclusie

Compactcamera's hebben overduidelijk hun voordelen, die al in de naam besloten liggen. Bij het vergelijken van modellen moet je wel ernstig rekening houden met de gevolgen van equivalentie. In de praktijk houdt dat in, dat wanneer je alleen overdag en bij mooi weer fotografeert, je ook met een compactcamera met een kleine sensor een heel eind kunt komen. Stel je hogere eisen, dan heb je minimaal 1" nodig. De markt wordt door schaarste bepaald en de door de AI-hype sterk gestegen vraag naar chips zal die schaarste waarschijnlijk voorlopig alleen toenemen. Je mag je natuurlijk ook afvragen of het in het belang is van producenten om camera's te produceren, die de verkopen van hun andere camera's in de weg zitten, alleen al qua productiecapaciteit en gebruik van RAM-chips.

Last but not least: Vergeet niet dat je met een kleine spiegelloze camera in combinatie met een pancake-objectief óók een uitstekende compactcamera hebt. Die kun je dan, met andere objectieven, ook nog eens als je gewone camera gebruiken.

Tien minder bekende redenen om een statief te gebruiken

Statieven behoren tot de oudste accessoires en sommige fotografen zien ze daarom als ouderwets. Het tegendeel is het geval: Statieven zijn meer dan ooit van belang als je landschapsfoto's maakt. Natuurlijk heb je een statief nodig als je 's avonds laat of 's nachts een foto wil maken, maar er zijn ook redenen en situaties om een statief te gebruiken waar je niet zo snel aan denkt. Hier volgen er tien.

TEKST EN FOTOGRAFIE DRÉ DE MAN

1. Compositie.
Niks zo frustrerend als thuiskomen en dan zien dat nu juist die ene foto uit een serie die helemaal perfect leek, net niet helemaal klopt qua compositie. Bij het maken van landschapsfoto's maak je vaak series, wachtend op het moment dat het licht helemaal optimaal is, of totdat de wolkenlucht op zijn mooist is. Misschien maak je zelfs series met verschillende brandpuntsafstanden. Het constant houden van de juiste compositie wordt dan moeilijk. Zelfs het rechthouden van de horizon wordt na een tijdje al lastig. Je concentratie wordt minder, je beweegt bij het afdrukken de camera, houdt na verloop van tijd je armen net iets anders of gaat anders staan. Heb je je net ingespannen, bijvoorbeeld bij het lopen in de bergen, dan treden deze problemen zelfs al meteen op, nog verergerd door extra bewegingsonscherpte. Met een statief voorkom je dit en bovendien wordt het allemaal een stuk relaxter: je kunt tussen het maken van de foto's door aandacht geven aan je partner en/of kinderen, iets eten of een boek lezen.

2. Scherpe foto's bij kortere sluitertijden.
Ook bij kortere sluitertijden kan bewegingsonscherpte optreden. Vaak herken je het niet eens als zodanig op je foto's (zie ook punt 3) en denk je dat je objectief niet goed genoeg is. Landschapsfoto's bevatten veel kleine details waarbij zelfs minimale onscherpte snel zichtbaar wordt, dus de eisen aan het voorkomen van het bewegen van de camera zijn hoger. Nog een belangrijke factor: in de tijd dat camera's 12 megapixel of minder hadden, was de vuistregel (langste sluitertijd uit de hand is 1/brandpuntsafstand) nog redelijk correct. Bij 45 of zelfs 60 megapixels en landschappen moet je deze met een factor twee of zelfs vier vermenigvuldigen of zelfs nog meer, zie het volgende punt.

3. Hoekonscherpte bij groothoekfoto's.
Sommige foto's zijn wel heel scherp in het midden van het beeld, maar in één of meer hoeken veel minder. Dat kán natuurlijk aan de kwaliteit van het objectief liggen, of aan de keuze van een niet-optimaal diafragma. Vaak ligt de tegenvallende hoekscherpte echter aan bewegingsonscherpte, veroorzaakt door het draaien van de camera bij het afdrukken. Bij een groothoek treedt er dan ook nog een soort hefboomwerking op, die ervoor zorgt dat de bewegingsonscherpte in de hoeken veel groter is dan in het centrum van het beeld. Het idee van de vuistregel moet je dan om deze reden ook weer aanpassen. Stabilisatie kan dit fenomeen niet volledig de kop indrukken, omdat het compenseren van de beweging aan de rand weer onscherpte in het centrum oplevert, zie ook het volgende punt.

4. Stabilisatie is minder goed dan je denkt.
Stabilisatie is ideaal wanneer je veel foto's maakt met langere brandpuntsafstanden waarbij je de camera ook nog eens beweegt om je onderwerp te volgen. Bij landschapsfoto's werkt het minder goed, onder meer om de onder punt 3 genoemde reden. Stabilisatie werkt op basis van algoritmen en statistiek. Je krijgt er méér vrij scherpe foto's mee, maar als je absolute zekerheid wil, dan zul je een statief moeten gebruiken.

5. Scherptediepte en focus stacks.
Om dezelfde reden als onder punt 2 genoemd, is de scherptediepte veel kleiner dan je denkt en al helemaal veel kleiner dan volgens de tabellen of de indicaties op objectieven. In de praktijk houdt dat in dat focus stacks vaak de enige oplossing zijn. Daarbij is een statief zeer aan te bevelen, om twee redenen. De eerst reden is dat door het bewegen van de camera de software soms niet meer in staat is de verschillende foto's zo te verschuiven dat ze elkaar precies dekken. (Dat gebeurt vooral bij groothoekfoto's

Camera Nikon D7200 | **Objectief** Tokina AT-X 11–20mm f/2.8 PRO DX | **Brandpunt** 14 mm | **Sluitertijd** 1/60 sec | **Diafragma** f/8 | **ISO** 100

Camera Nikon D7200 | **Objectief** Tokina AT-X 11–20mm f/2.8 PRO DX | **Brandpunt** 14 mm | **Sluitertijd** 1/8 sec | **Diafragma** f/8 | **ISO** 100

Camera Nikon D7200 |**Objectief** Tokina AT-X 11–20mm f/2.8 PRO DX | **Brandpunt** 13 mm | **Sluitertijd** 13 sec | **Diafragma** f/8 | **ISO** 100

en je merkt het pas als het te laat is). De tweede reden is dat wanneer de software daar wél in slaagt, een deel van de foto wegvalt.

6. Sensor shift.
Alle camera's met stabilisatie in de camera bieden tegenwoordig de mogelijkheid om foto's met tot vier keer zo veel megapixels, betere kleuren en meer dynamiek te maken. De punten 2 en 5 worden dan nog belangrijker. Sommige nieuwe Nikoncamera's kunnen overigens beide technieken combineren.

7. Panorama's.
Als je panorama's maakt, hetzij met een draaiende statiefkop, hetzij met een shift-objectief, is een statief bijna onontbeerlijk. Zonder statief heb je dan later vaak net niet helemaal goed passende foto's.

8. Lange sluitertijden voor water en/of wolken.
Stromend of vallend water ziet er bij lange sluitertijden veel mooier uit. Voor wolken geldt min of meer hetzelfde. Met behulp van een ND-filter bereik je prachtige effecten bij sluitertijden van enkele seconden. Dat zijn dan natuurlijk ook sluitertijden waarbij fotograferen uit de hand onmogelijk is.

9. Blauwe uur, gouden uur, nacht.
Als je niet regelmatig een statief meeneemt, dan onderschat je het aantal momenten waarop een statief foto's mogelijk maakt die je anders nooit zou maken. Zonder statief geef je het al snel op, omdat je foto's gaat maken die door ruis of onscherpte verpest zijn.

10. Serie-opnamen en/of time lapse-filmpjes.
Het effect van een serie opnamen gemaakt tijdens het verloop van één of meer uur, kan heel bijzonder zijn. Maak je er later een time lapse-filmpje van, dan helemaal. Dat lukt natuurlijk alleen met statief, zie ook de punten hiervóór.

Statieven in het lab

Nieuwe inzichten

Er is een enorm aanbod aan statieven, variërend qua prijs, gewicht, grootte en gebruikte materialen en dan komen daar de verschillende statiefkoppen nog bij. Het is erg moeilijk om daar een keuze tussen te maken en je bent snel geneigd de minder belangrijke criteria te veel gewicht te geven. Tot overmaat van ramp conflicteren veel eigenschappen van statieven met elkaar.

TEKST, FOTO'S EN GRAFIEKEN DRÉ DE MAN

Camera Nikon D800E | **Objectief** Nikkor 35–70mm f/2.8 @ 35 mm | **Diafragma** f/11 | **Sluitertijd** 30 sec | **ISO** 50 | ND-filter
Deze foto had zonder ND-filter met enige moeite nog zonder statief gemaakt kunnen worden, maar dan zou het water er niet zo mooi uitgezien hebben.

Om dat goed te begrijpen, is het belangrijk om te kijken naar de belangrijkste eigenschappen van een statief. Daarbij moet je vooral denken aan:

1. gevoeligheid voor impulsen
2. demping van trillingen
3. torsiestijfheid
4. gewicht
5. compactheid
6. maximale hoogte
7. minimale hoogte
8. prijs

De eerste drie eigenschappen zijn bepalend voor de scherpte en de laatste vijf eigenschappen zijn met de eerste drie én met elkaar in conflict. Dezelfde conflicterende eigenschappen zijn overigens ook van toepassing op de statiefkoppen (waarbij we balhoofden, schommelkoppen, panoramakoppen enz. allemaal onder die noemer brengen) en die zijn belangrijker dan je zou denken.

1. Gevoeligheid voor impulsen. Dit is meteen een heel vervelende eigenschap, omdat die conflicteert met het gewicht. Voorbeeld: als een biljartbal tegen de rand van de biljart aanbotst, beweegt de biljarttafel niet, omdat die zesduizend keer zwaarder is dan de bal. Een extreem zwaar statief is vergelijkbaar met een biljarttafel: je merkt van die impuls helemaal niks, dus je krijgt een heel scherpe foto, maar een heel zwaar statief kun je alleen in een fotostudio gebruiken. Omgekeerd: Is het statief heel licht dan kun je het overal mee naartoe nemen, maar is de geringste beweging genoeg om heel onscherpe foto's op te leveren. Gelukkig is er een zeer belangrijke compenserende factor.

'De hoogte van het statief is een beetje een dubbelsnijdend zwaard'

2. Demping. Deze kan voor een heel groot deel het gewicht compenseren. Een impuls kan in een materiaal namelijk omgezet worden in warmte en zo gedempt worden. Als de impuls heel snel gedempt wordt, dan heb je weinig of geen bewegingsonscherpte, helemaal als deze plaatsvindt vóór de belichting. Demping tijdens de belichting is weer heel belangrijk bij lange belichtingen.

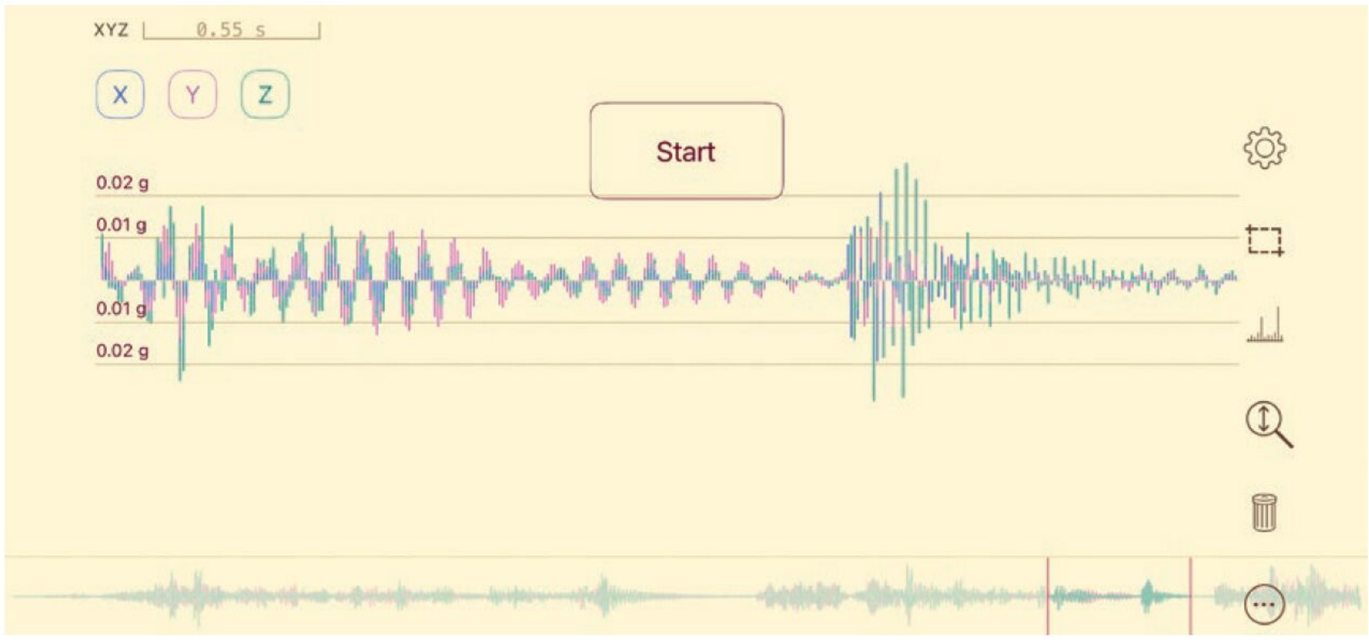
Camera Nikon Z8 | **Objectief** Nikkor 24mm f/3.5 PCE | **Diafragma** f/11 | **Sluitertijd** 15 sec | **ISO** 50
Klassieke toepassing van een statief, met als bijkomend voordeel dat het handmatig instellen van shift en scherpstelling door het statief ook vergemakkelijkt wordt.

Als het statief trillingen slecht dempt, zal een relatief groot deel van de belichtingstijd door trillingen beïnvloed worden. In het ergste geval blijft het statief gedurende de belichting maar doorzwabberen. Demping conflicteert vooral met de prijs: voor een goede demping heb je goede materialen nodig, expertise en een dure fabricage.

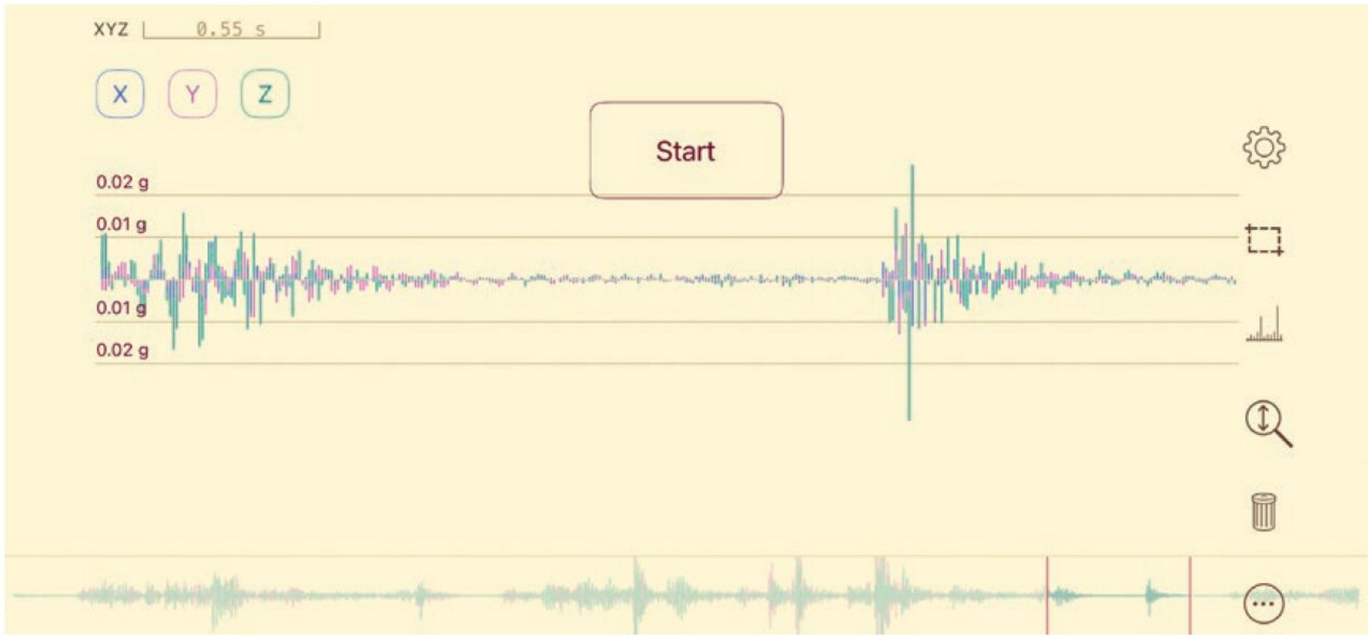
3. Torsiestijfheid is de derde bepalende eigenschap. Om een zware camera met objectief te kunnen dragen zonder dat statiefonderdelen gaan buigen en resoneren, moeten die stijf zijn. De vereiste torsiestijfheid van een statief brengt met zich mee dat de fabrikant dikkere en dus zwaardere onderdelen moet gebruiken - of dure materialen die bij een lager gewicht en kleinere omvang al voldoende stijfheid opleveren.

De combinatie van een statief en een statiefkop bestaat uit verschillende materialen en vormen. De poten en de middenzuil zijn buizen en die willen graag resoneren. De poten zijn onderling verbonden door een soort plateau en ook dat is een potentieel zeer zwak punt. De verbindingen tussen de delen van de poten zijn vaak ook zwak. Ook de statiefkop is van groot belang: aan een goed statief met een slechte statiefkop heb je weinig. De hoogte van het statief is een beetje een dubbelsnijdend zwaard: hoger is natuurlijk handiger, zeker als je lang bent, maar dat stelt dan meteen ook weer allerlei eisen aan de kwaliteit én maakt het statief weer groter, zwaarder en duurder. Bij landschappen kun je ook vaak de monitor gebruiken en deze een beetje omhoog richten. In dat geval voldoet een statief van de op één na kleinste maat ook goed en hoef je de middenzuil niet te gebruiken.

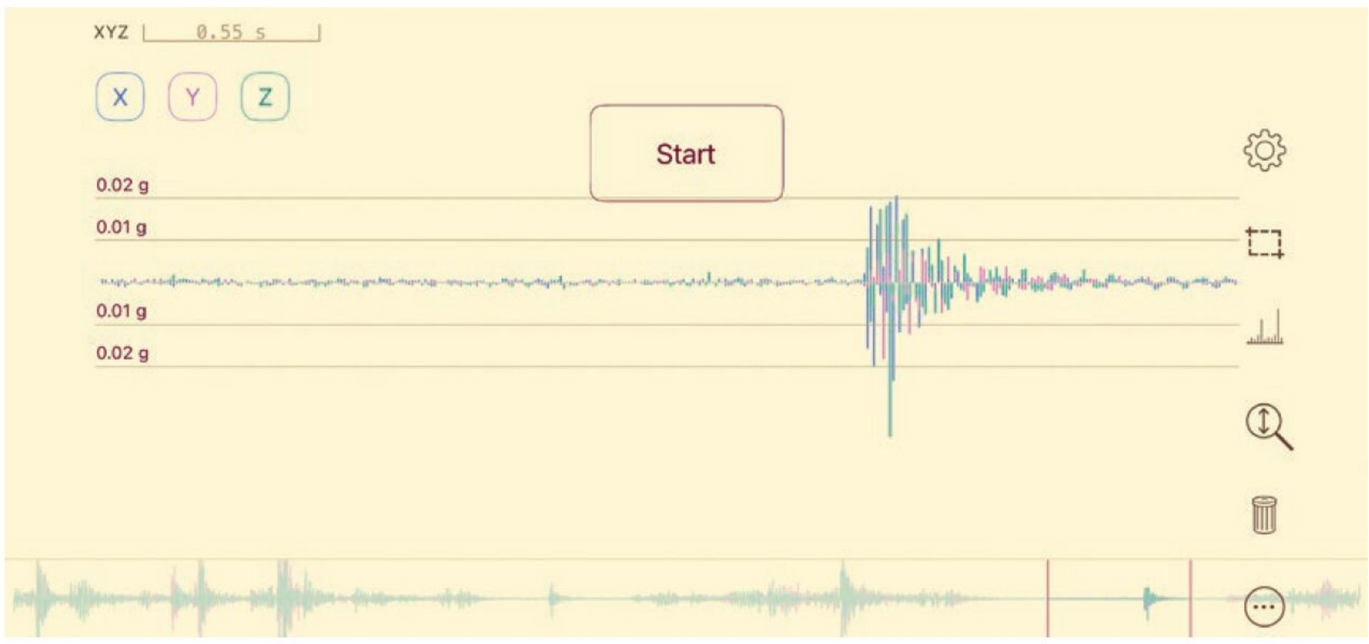
Omgekeerd wil je soms juist laag bij de grond kunnen fotograferen.

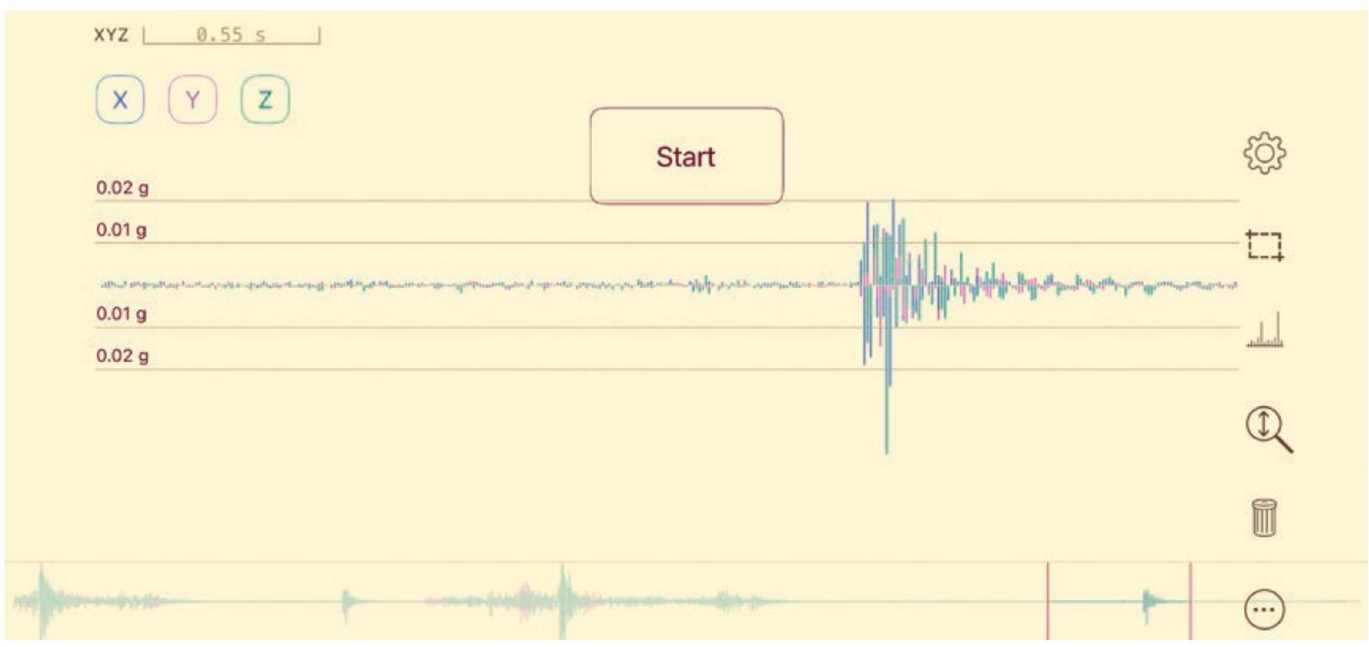
1. Gitzo-clone, zelfontspanner 2 seconden

2. Gitzo GT 1541, zelfontspanner 2 seconden

3. Gitzo GT 1541, zelfontspanner 5 seconden

4. Gitzo GT 1541, zelfontspanner 10 seconden

De grafieken laten van links tot een derde van rechts de trillingen als gevolg van het indrukken van de ontspanknop zien. Rechts zien we de trillingen als gevolg van het dichtgaan van de sluiter.
Opvallend in afbeelding 1 is de slechte demping: de trillingen nemen nauwelijks af. Het gaat hier om een zelfontspannerinstelling van 2 seconden en een clone van een Gitzo-statief. In afbeelding 2 zien we een echt Gitzo-statief in dezelfde situatie. Afbeeldingen 3 en 4 laten het Gitzo-statief zien bij zelfontspannertijden resp. 5 en 10 seconden. De onscherpte was bij de gemaakte foto's bij afbeelding 1 zeer goed te zien, bij 2 goed, bij 3 nauwelijks en bij 4 niet.

Verder: De statiefkop was steeds dezelfde (Sirui K-20X). Het Gitzo-statief was een GT 1541, vergelijkbaar met het tegenwoordige model 1545T. De Gitzo-clone is representatief voor een huidig gemiddeld middenklasse-statief. Het is net als het Gitzo-statief opgebouwd uit koolstofvezel en magnesium, maar het is groter en daardoor 1,3 x zo zwaar als het Gitzo-statief. De middenzuil was bij beide statieven ingeschoven, bij het Gitzo-statief waren alle poten uitgedraaid, bij de Gitzo-clone vier van de vijf. De belichtingstijd was steeds ½ seconde en het eerste sluitergordijn werkte elektronisch, dus trillingsvrij. De accelerometer was vrijwel ongedempt op de flitsschoen van de camera bevestigd.

Vaak kun je daarom de poten uitklappen tot 170 graden, mét een stop. Wanneer de poten helemaal omgeklapt kunnen worden, kun je tot op de grond komen door het hele statief om te draaien. Omklapbare poten maken het statief ook kleiner bij transport.

Koolstofvezel
Met de introductie van koolstofvezel (carbon fiber) in statieven door Gitzo in 1994 (!) is er een belangrijke stap vooruit gezet. Koolstofvezel is bij hetzelfde volume bijna dubbel zo stevig en half zo zwaar als aluminium. Minstens zo belangrijk is dat koolstofvezel uitstekende dempingseigenschappen bezit. Dat maakt een klein statief van één kilo uit koolstofvezel en magnesium net zo stabiel als een veel groter en zwaarder statief van aluminium. Echter, dat geldt alleen als het lichte koolstofvezelstatief van zeer hoge kwaliteit is. Een verkeerd ontworpen of geproduceerd statief kan veel minder gunstige eigenschappen hebben

‘Helaas zie je bijna nooit serieuze statieftests’

Prijs, stabiliteit en labtests
Koolstofvezel en magnesium zijn duurder dan aluminium. De productiekosten zijn ook hoger. Gitzo zit aan de top - zowel qua prijs als in termen van stabiliteit gemeten aan omvang en gewicht. Maar er zijn ook net zulke prijzige statieven van hippe Amerikaanse merken die veel minder goed zijn en dan heb je soms ook goede statieven voor duidelijk minder geld. Helaas zie je bijna nooit serieuze statieftests; technisch gezien is het vrij moeilijk om statieven goed te testen.
Dat was natuurlijk een uitdaging die we niet konden laten liggen. Met behulp van een accelerometer, vier statieven waarmee al gedurende jaren praktijkfoto’s gemaakt waren, variërend in gewicht tussen de één en acht kilo (de lichtste twee statieven met dezelfde kop) van Gitzo, Manfrotto en andere merken werden honderden tests uitgevoerd, die deels tot verrassende conclusies leidden. Die tests zijn herhaalbaar en zo kunnen we vanaf nu vrijj gemakkelijk nieuwe en andere statieven op een objectieve en zinvolle manier testen. Voor de uitleg: zie de tekst bij de dempingsgrafieken.

Enkele belangrijke conclusies:

• De verschillen in scherpte mét en zonder gebruik van statief zijn opvallend. Voor landschapsfotografie kun je dus beter een goed statief kopen (en meenemen!) dan een extreem duur objectief – nog afgezien van het feit dat bij f/8 de verschillen tussen goede en heel goede objectieven van hetzelfde merk klein zijn.

• Bij statieven gaat het vooral om de zwakste schakel: één verbinding die niet goed (vastgedraaid!) is, een te licht balhoofd of een minder goede statiefvoet van een objectief heeft meteen grote gevolgen – net als één enkele constructie- of fabricagefout in het statief.

• De trilling die ontstaat na het drukken op de ontspanknop is enorm, zelfs wanneer je het voorzichtig doet. Gebruik dus altijd de zelfontspanner en kies een tijd van 10 seconden.

• Het effect van het inschakelen van het elektronische eerste sluitergordijn is juist bij gebruik van een statief groot. Dat komt doordat bij gebruik van een statief de andere bewegingseffecten vóór het openen van de sluiter vaak al gedempt zijn.

• Bij objectieven met een vrij korte brandpuntsafstanden heb je vaak geen superstatief nodig. Vanaf ca. 85mm worden de verschillen echter groter en lange teleobjectieven brengen zwakheden van statieven genadeloos aan het licht.

• Het bevestigen van een gewicht aan de middenzuil heeft een negatief effect wanneer deze uitgeschoven is: de zuil gaat meer resoneren. Bij ingeschoven middenzuil is er een gunstig effect, maar dat is klein: ook hieruit blijkt weer dat de demping en de verdere constructiekwaliteit véél belangrijker zijn dan het gewicht.

• We hebben geen negatieve effecten van het inschakelen van stabilisatie kunnen vaststellen. Wel positieve: bij minder stabiele statieven kan het in combinatie met teleobjectieven van voordeel zijn. Bij twijfel dus inschakelen!

Conclusie
Bij statieven heb je enorme verschillen in technische eigenschappen, stabiliteit, gewicht, grootte en prijs. Daarin moet iedereen uiteindelijk zijn of haar eigen afweging maken. De topstatieven zijn verbazingwekkend veel beter dan andere. Aan de andere kant kan zelfs een statief van niet veel meer dan honderd euro al een grote verbetering inhouden ten opzichte van het fotograferen zonder statief, zeker bij kortere brandpuntsafstanden. Net als bij camera’s geldt: een statief dat je gebruikt is oneindig veel beter dan een statief dat je thuis laat liggen.

DIGIFOTO PRO

6 EDITIES

READ.CLIPBOARDMEDIA.NL

Leer van Ansel Adams hoe je de mooiste landschapsfoto’s maakt

Moonrise, Hernandez, New Mexico.

De roemruchte serie fotoboeken van Time/Life kende één boek met als titel *De Grote Thema's*. Het hoofdstuk 'natuur' bestond voornamelijk uit landschapsfoto's. Ook in de schilderkunst was het landschap een van de klassieke thema's en je mag drie keer raden wat het meest geliefde thema voor onze lezers is: landschappen.

TEKST DRÉ DE MAN
FOTOGRAFIE ANSEL ADAMS

De liefde voor mooie landschappen is een stuk ouder dan zelfs onze oudste lezer: minstens honderdduizend jaar. Door die voorkeur kozen onze voorouders verblijfplaatsen uit die betere kansen bood op voedsel, water en aangename temperaturen waardoor zij konden overleven. We houden er nog steeds van om naar landschappen te kijken én we houden ervan om in het landschap te zijn. Maar we zijn er ook van gaan houden om er foto's van te maken. Een groot voordeel van landschapsfotografie is dat het goed te combineren is met activiteiten als reizen en wandelen. Maar hoe maak je de beste en mooiste landschapsfoto's? Het antwoord op die vraag vinden we bij Ansel Adams.

'Het is in de eerste plaats vooral een kwestie van veel eropuit gaan en heel goed kijken'

Ansel Adams
Adams is om meerdere redenen de bekendste landschapsfotograaf. In kringen van fotografen is hij vooral erg bekend geworden vanwege zijn belichtings- en afdruktechniek.

Om te begrijpen hoe hij te werk ging, is het goed om de ontstaansgeschiedenis van zijn beroemdste foto, Moonrise, Hernandez, New Mexico, te herhalen. Adams was met zijn familie op 1 november 1941 een dag in touw geweest zonder dat het ook maar één enkele bruikbare foto opgeleverd had. Totdat de zon bijna onder was en hij de opgaande maan zag, boven een kerkhof met witte kruisen en wolken. Hij remde keihard af en schakelde zijn door elkaar gehusselde familie in om al zijn spullen bij elkaar te pakken (statief, balg, objectieven, filters, technische camera, filmcassettes en belichtingsmeter).

Die laatste was niet te vinden en hij had nog maar heel weinig tijd, de zon was bijna onder. Dus rekende hij de belichtingstijd uit op basis van de helderheid van de maan (die kende hij uit zijn hoofd) en maakte de foto. Dé foto, want tegen de tijd dat hij de tweede filmcassette gemonteerd had (voor iedere foto gebruikte je één cassette) was de zon al zover weg dat de voorgrond geen licht meer kreeg.

‘Adams zou tegenwoordig ongetwijfeld focus stacks maken’

Zelfs voor iemand met het talent van Ansel Adams, die bovendien heel vaak in prachtige omgevingen was, was het dus een stuk moeilijker om er een echt mooie foto te maken dan je zou denken. Gelukkig weten we heel goed hoe hij te werk ging.

Het was ook voor hem in de eerste plaats vooral een kwestie van veel eropuit gaan. In de tweede plaats was het een kwestie van goed kijken. Bij Adams begon dat met het previsualiseren: hij moest de foto die je maakt als het ware al vóór zich zien. Adams richtte ook met enkele anderen in 1932 de groep f/64 op. Dat klinkt als een lofzang op diffractie, maar dat diafragma is voor een grote technische camera minder klein dan je zou denken. Het hield echter wel degelijk in dat hij vond dat de scherptediepte heel groot moest zijn. Adams zou tegenwoordig ongetwijfeld focus stacks maken. Ook in zijn belichting was hij erg precies en daaraan gekoppeld

Half Dome, Apple Orchard, Yosemite.

in de manier waarop hij bij de filmontwikkeling de dynamiek van het filmbeeld aanpaste aan de contrastomvang van zijn onderwerp. Ook daar zat echter weer een interpretatief aspect aan, dat dan vooral tot uitdrukking kwam in het 'doordrukken en tegenhouden', het plaatselijk lichter en donkerder maken van een foto bij het afdrukken.

In Adams woorden: 'het negatief is de partituur, de afdruk, de uitvoering'. Dat zijn termen uit de klassieke muziek: de muzieknoten staan op een blad papier en de muzikant(en) moet daar muziek van maken, dus interpreteren. Zijn Moonrise, Hernandez, New Mexico drukte Adams in de loop der jaren steeds donkerder af, vooral de hemel, maar hij maakte ook de voorgrond vrij donker en de kruisen juist lichter.

Ook in de digitale fotografie kan de camera alleen een partituur produceren. Daarna moet je die foto bewerken. Soms door veel aan te passen, soms door maar heel weinig te veranderen. De mogelijkheden daartoe zijn sterk vergroot. Dat maakt de bewerking zowel gemakkelijk als moeilijker, vooral het vinden van het midden tussen niet ver genoeg en te ver gaan.

Close-up of leaves, from directly above, 'In Glacier National Park,' Montana.

'Hét landschapsobjectief bestaat niet'

Benodigdheden

Voor wat betreft het gewicht en de omvang van de benodigdheden hebben we het veel gemakkelijker dan Adams, maar ook hier hebben we weer het probleem van de (te) grote keuze. Hét landschapsobjectief bijvoorbeeld bestaat niet. Het is vooral een kwestie van smaak. Tenzij je ervan houdt om met vele kilo's extra ballast rond te lopen, is het ook verstandig je af te vragen welke onderwerpen je waarschijnlijk zult tegenkomen. Soms kun je ook nog eens terugkeren naar een fotolocatie en dan met precies die objectieven die je nodig hebt. Om je te helpen, volgt een korte opsomming van de zaken die je waarschijnlijk nodig hebt, volgens het MoSCoW-principe: Must-haves, Should-haves, Could-haves en Won't-haves.

Must-have:

- Camera, met voldoende (ruimte op) geheugenkaarten. Goede dynamiek. Autofocus is niet belangrijk.
- Stabiel statief, bij (langere) wandelingen ook licht en compact, passend in rugzak of statiefdraagtas.
- 24-85 mm, kleine en lichte dus niet te lichtsterke set objectieven voor inspannende wandeltochten, al dan niet (gedeeltelijk) bestaande uit zooms.
- Goede, stevige en vooral goed zittende regenbestendige fotorugzak met extra ruimte voor voedsel (extra) kleding etc. - tenzij je op korte afstand van je onderdak of auto blijft.

Should-have:

- Camera: mogelijkheid voor pixel shift en focus stacks met extra batterijen.
- 16 tot 200mm (meerdere objectieven), voor zeer weidse landschappen, wolkenluchten en indrukwekkende perspectieven en voor details op afstand.
- ND-filter: voor een mooie weergave van water en wolken.

Could have:

- Camera: 45 of meer megapixels.
- 14 mm of korter, mogelijk zelfs fish-eye.
- 100-400 of langer of reiszoom met lichtzwakke standaardzoom en groothoekzoom: Landschappen met dieren en korte loopafstand of zeer goede lichamelijke conditie.
- Macro-objectief of objectief met extra macro-mogelijkheid
- Shift-objectief om de bergen bij groothoeken en lage standpunten niet achterover te laten vallen, respectievelijk minder hoog te laten lijken.
- Telefoonapp liefst in combinatie met smartwatch-app voor het

The Tetons and the Snake River.

bepalen van blauwe en gouden uur en hoek van zonsondergang en maansopkomst et cetera.
- Navigatie-app met kaart van gebied, zeker bij wandelingen in onherbergzame gebieden.
- Een cabriolet. Vanuit een cabriolet neem je het landschap veel beter en bewuster waar én kun je zelfs al zonder uit te stappen foto's maken. Te voet kan dat natuurlijk ook heel goed, alleen kost dat meer tijd. De combinatie van beide is waarschijnlijk ideaal.
- Graduele en/of kleurfilters: voor wie foto's niet bewerkt of ervan houdt om de compositie te bepalen mét de effecten van die filters.

Won't have:
- Instagram en andere asociale media (tenzij het noodzakelijk is voor je beroep)

Conclusie
Van de landschappen van Ansel Adams kunnen we al heel veel leren door ernaar te kijken. Maar wanneer je kennis neemt van zijn werkwijze, dan blijkt die na bijna honderd jaar een feilloos recept om de beste landschappen te maken. Veel erop uit gaan, veel kijken en previsualiseren en je techniek zo goed mogelijk beheersen, dat is nog steeds de manier om goede landschapsfoto's te maken. Het is ook de aangewezen manier om je vrije tijd op een gezonde en heel fijne en relatief goedkope wijze te besteden. Kortom: pak je camera en je statief en ga op pad!

Opnamegegevens alle foto's
4x5" en 8x10" technische camera, zwaar statief, diverse objectieven tussen 28 en 100 mm, rood en geelfilters voor het donkerder maken van de lucht, Weston belichtingsmeter, zwart-wit film in cassettes waarbij iedere foto apart ontwikkeld kon worden, afdrukken met veel doordrukken en tegenhouden.

Review Leopro RF 324C met LH-40

1.472 met statief gemaakte opnamen samenvoegen tot één foto

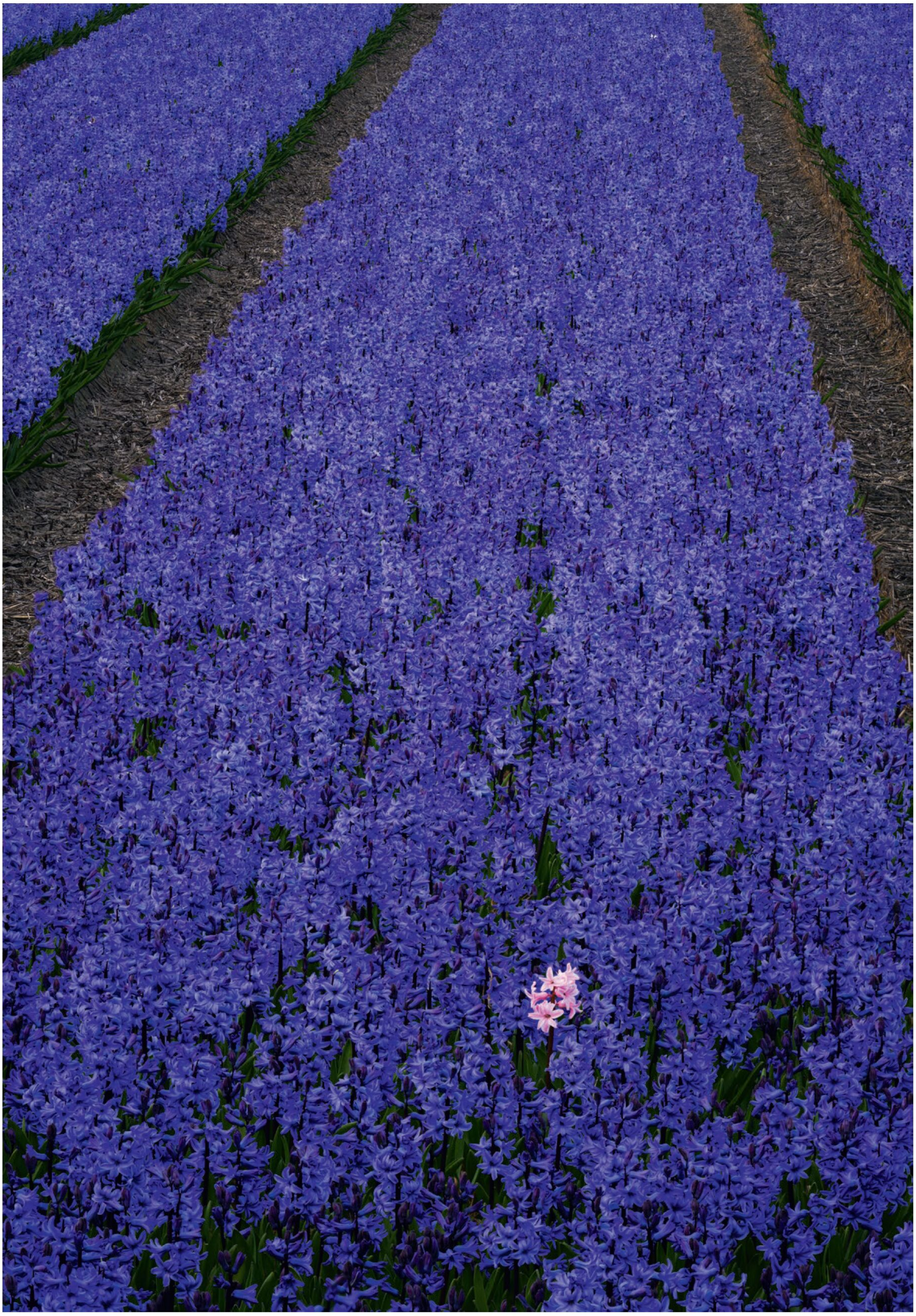
Stabiele statieven zijn duur en/of zwaar, dus dat maakt de keuze lastig. Leofoto biedt een oplossing met een statief dat een grote stabiliteit biedt bij een relatief gering gewicht en een draagbare prijs. Wij testten het in lab en in het (bollen)veld.

TEKST EN FOTOGRAFIE DRÉ DE MAN

Het zwakste punt van een statief is vaak het punt waar de poten samenkomen. Als een statief dan ook nog een middenzuil heeft, dan zit er in dat punt, in feite een plateau, een gat. Tenzij de verbinding met de zuil heel goed berekend en geconstrueerd is, wordt dat punt dan extra zwak.

Maar zonder middenzuil is een statief óf te laag of te groot. Deze Leopro heeft geen conventionele middenzuil, dus zijn de poten stevig verbonden door een plateau. Op de plaats waar je normaal de kop monteert kun je een meegeleverde losse middenzuil schroeven. Die bestaat dan ook nog uit twee uitschuifbare delen. Dat gaat in dit geval niet ten koste van de stabiliteit. Zo kom je dan met een statief dat samen met de kop een hoogte heeft van 140 cm, ineens op 160 resp. 171 cm. Dat laatste is voldoende voor iemand van ca. 190 cm (je ogen zitten immers niet op je hoofd maar een stuk lager).

Camera Nikon Z8 | **Objectief** Nikkor Z 400mm f/4.5 VR S | **Diafragma** f/4,5 | **Sluitertijd** 1/30 s

De delen van de poten zijn verbonden met drie zogenoemde twistlocks (draaien is vastzetten) en daarmee kun je de vier delen van de poten snel samen losdraaien en weer snel vastdraaien. Het draaien gaat licht en als je door een lichte maar duidelijk voelbare weerstand heen gedraaid hebt, zit het muurvast maar het gaat ook weer heel gemakkelijk los.

‘Wat de Leopro vooral opvallend maakt, is de dikte van de buizen’

Wat de Leopro vooral opvallend maakt in deze prijsklasse en bij deze vrij bescheiden grootte, is de dikte van de buizen (32–28–25–22 mm). De transportlengte is 480 mm, de minimale hoogte 78 mm. 10/10: koolstofvezel (carbon) in tien lagen en ook tien jaar garantie. Het gewicht bedraagt 1380 gram, de in dit geval bijbehorende kop 490 gram. Bij het statief zit een mooie stevige tas, de extra middenzuil en wat schroevendraaiers en onderhouds- en bevestigingsmateriaal, zelfs in combinatie met een smartphone.

Naar de bollen

Juist bij statieven zeggen specificaties niet zo heel veel en daarom hebben we het in de praktijk én in het lab getest. We combineerden het statief met een Nikon Z8 en de Nikkor Z 400mm f/4,5 S en met de Nikkor Z 180-600mm f/5,6-6,3 VR. In een hyacintenveld bleek het statief om meerdere redenen geen overbodige luxe. Allereerst was het bij 600mm zonder statief al behoorlijk moeilijk om de compositie vast te houden en zelfs te vinden: je bent het onderwerp zo weer kwijt. De tweede reden was dat de kleuren en het licht vaak pas mooi beginnen te worden als de zon lager staat.
De derde reden was dat we een combinatie wilden maken van een focus stack en een focus shift. Dat is een specialiteit van Nikon; de camera maakt dan niet alleen een reeks opnamen om een oneindige scherptediepte te creëren (focus stack/focus shift) maar ook meerdere opnamen om de resolutie te verhogen (zie kader). Uiteraard heb je bij bijna 180 megapixel meer last van diffractie, dus koos ik het grootste diafragma (f/4,5). De Nikkor Z 400mm f/4,5 VR S is zo goed dat de scherpte bij volle opening in combinatie met de sensor ook bij 160 megapixels diffractiegelimiteerd is. De camera kan dat allemaal zelf, het instellen is secondenwerk. Maar er ontstaan wel héél veel opnamen: 1.472! Geen mens houdt meer dan duizend opnamen lang de camera op hetzelfde punt gericht, dus een stevig statief was alleen al om die reden een must.

Uiteraard heb je bij bijna 180 megapixel meer last van diffractie, dus koos ik het grootste diafragma (f/4,5). De Nikkor Z 400mm f/4,5 VR S is zo goed dat de scherpte bij volle opening in combinatie met de sensor ook bij 160 megapixels diffractiegelimiteerd is. De camera kan dat allemaal zelf, het instellen is secondenwerk. Maar er ontstaan wel héél veel opnamen: 1.472! Geen mens houdt meer dan duizend opnamen lang de camera op hetzelfde punt gericht, dus een stevig statief was alleen al om die reden een must.

‘Opnamen met 180 megapixels maak je niet iedere dag’

Focus shift met pixel shift

• Focus shift is een manier om een onbeperkte scherptediepte te creëren door meerdere opnamen te combineren. Je stelt de camera op het dichtstbijzijnde punt in en de camera blijft opnames maken net zo lang totdat oneindig bereikt is. In de praktijk zijn dat vaak 50 tot 100 opnamen, in ons geval 92 (je kunt een maximum instellen). Je krijgt zo een véél grotere scherptediepte dan wanneer je een kleiner diafragma kiest. Een groot voordeel is ook dat er geen diffractie (beeldverzachting) optreedt als gevolg van een te klein diafragma. De opnamen kunnen dan verder samengevoegd worden in Adobe Bridge / Photoshop of – beter – in Helicon Focus. Dat laatste programma is het enige dat je computer niet laat crashen bij veel opnamen en dat kleuren en scherpte goed optimaliseert.

• Pixel shift (pixel verschuiving) is principieel iets heel anders: hierbij verschuift de sensor steeds ter grootte van één pixel in verschillende richtingen op een opname te maken met meer megapixels en dus een grotere scherpte. Op die manier krijg je 2 maal 2 is 4 keer zoveel megapixels.

• Een extra mogelijkheid vormt het compenseren voor het RGB-filtermozaïek (Bayer-mozaïek). Sensoren van digitale camera’s (afgezien van de Sigma Foveon-sensoren) zien per pixel namelijk steeds maar één kleur: rood, groen of blauw en dat in groepjes van vier. Bij pixel shift kun je dus extra opnamen maken om voor iedere kleur apart opnamen te maken. Zo maak je dan 16 opnamen per pixel: vier opnamen per kleur (groen telt dubbel, dus RGGB) – alléén voor pixel shift!.

• Dat klinkt allemaal heel ingewikkeld, maar in het opnamemenu van de nieuwere Nikon-camera’s met stabilisatie in de body, is de combinatie van beide heel eenvoudig in te stellen. Je kiest dan in het opnamemenu bij focusshift onder opties: opname met pixelverschuiving.

• Nu maakt de camera dus volkomen automatisch 50-100 maal 16 opnamen: 800-1600 opnamen!

• Let erop dat je een diafragma kiest van maximaal f/5,6 en gebruik een objectief met voldoende scherpte; liefst een Nikkor Z-objectief met de S-toevoeging.

Voor de beeldverwerking begin je met het gratis Nikon NX Studio: dat herkent automatisch de groepjes van zestien opnamen en maakt er aparte RAW's van 180 megapixels (NEFX) van. Dat zijn in feite standaard RAW's, die je dan weer in bijvoorbeeld Photoshop kunt omzetten in TIFF's of jpg's. Als laatste gebruik je dan Helicon Focus om die bestanden samen te voegen tot één bestand. Het gaat allemaal automatisch, dus het kost wel wat tijd maar geen moeite.

'Nu maakt de camera automatisch 800-1600 opnamen'

De praktijktest werd daardoor ook meteen heel kritisch: opnamen met 180 megapixels maak je niet iedere dag. Aan de scherpte van de opnamen te zien was de praktijktest zeer geslaagd. Maar we zijn niet snel tevreden: we wilden toch ook nog een LAB-test doen.

LAB

In het LAB hebben we op het statief eerst vrij gewone objectieven gemonteerd (tot 200mm) in combinatie met een Nikon Z8. Dat was een vrij saaie zaak, want de de scherpte was maximaal. Ook de Nikkor Z 400mm f/4.5 VR S (1.425 gram) was geen probleem, zoals ook al in het veld gebleken was. Maar bij een test moet je de grenzen opzoeken en daarom hebben we ook twee combinaties getest van 600mm. Eén betrof een oudere AF-I Nikkor 300mm f/2.8 met een vrij dunne en lange twee keer converter en een Z8, samen net iets meer dan vier kilo. De andere combinatie was met de Nikkor Z 180-600mm (2140 g) op 600mm. De combinatie met de 300 mm was een kilo zwaarder dan die met de 180-600mm, maar toch lieten zowel onze vibratietest als onze testfoto's zien, dat het statief daar minder moeite mee had. Het zwaartepunt lag bij de 300mm veel dichter bij de zeer stabiele statiefvoet, ideaal voor van statief werken. Bij de 180-600 was de balans meer gericht op werken uit de hand. Hoe dan ook moet je bij zulke lange brandpuntsafstanden op statief héél zorgvuldig te werk gaan. Aan de andere kant van het spectrum hebben we dezelfde combinaties met een iets lichter maar duurder statief vergeleken. Uit die in totaal zes test met een accelerometer konden we concluderen dat verhouding tussen gewicht, stabiliteit en prijs bij het Leopro-statief heel erg gunstig is.

Conclusie

Het statief is zeer goed afgewerkt en biedt een uitstekende stabiele basis voor vrijwel alle combinaties van camera en objectief. De bouw is zeer degelijk maar dat verwondert waarschijnlijk niet bij een fabrikant die tien jaar garantie biedt. Kortom: zeer aanbevolen.

Beoordeling:
Bouw **8,5**
Stabiliteit **9**
Demping **8**
Prijs/kwaliteit **8**

Adviesprijs combinatie **€ 419,-**
Info **transcontinenta.nl**
en **leofoto.com**

SONY

THE CHOICE OF

FILMMAKERS

FX2

Full-Frame Cinemaline Camera

4K/60p

FHD/120p

4:2:2 10bit

Review Canon RF 100mm f/2.8L Macro IS USM

Macrofotografie zonder concessies

Macrofotografie heeft me altijd gefascineerd. Waar landschap draait om overzicht en ruimte, gaat macro juist over isolatie en detail. Het dwingt je om anders te kijken. Kleiner, preciezer, rustiger. De afgelopen jaren werkte ik met een oudere macrolens. Prima resultaten, maar ergens bleef het gevoel dat er meer in zat. Meer scherpte, meer controle en eerlijk gezegd ook gewoon de nieuwsgierigheid naar wat er nog meer mogelijk is met nieuwe technologie. Toen ik de kans kreeg om de Canon RF 100mm f/2.8L Macro IS USM te testen, was dat voor mij het moment om te kijken of dit die stap vooruit kon zijn. Laat ik daar meteen eerlijk in zijn: dit is geen goedkope lens. Het is een investering. Maar juist daarom is het interessant om te kijken wat je er daadwerkelijk voor terugkrijgt. In de afgelopen weken heb ik de lens intensief gebruikt in het veld en gekeken wat hij in de praktijk doet, in combinatie met mijn Canon R5 Mark II. Een combinatie die, eerlijk is eerlijk, vanaf het eerste moment gewoon klopt.

TEKST EN FOTOGRAFIE IVO MOSTERT, AMBASSADEUR DIGIFOTO PRO

De RF 100mm voelt licht en goed gebalanceerd. In combinatie met de R5 Mark II blijft het geheel prettig in de hand liggen, ook als je langere tijd bezig bent in het veld. Zeker bij macrofotografie, waar je vaak laag bij de grond zit of langere tijd stil werkt, maakt dat echt verschil. Alles aan deze lens voelt logisch.

Autofocus is snel en nauwkeurig, maar belangrijker nog: consistent. Wat mij direct opviel, vooral bij het fotograferen van insecten, is hoe snel en accuraat de lens scherpstelt. Waar ik met mijn oude lens toch regelmatig nét mis zat, pakt deze lens het onderwerp veel overtuigender. Dat geeft vertrouwen en zorgt ervoor dat je minder bezig bent met techniek en meer met het moment.

Beeldkwaliteit: scherp waar het moet, zacht waar het mag

De beeldkwaliteit is wat mij betreft het sterkste punt van deze lens. De scherpte is indrukwekkend, ook

bij grotere vergrotingen, al blijft bij macro de scherptediepte natuurlijk extreem beperkt. Details in bloemen, structuren in bladeren en kleine waterdruppels worden haarscherp vastgelegd. Minstens zo belangrijk is hoe de lens omgaat met de achtergrond. De overgang van scherp naar onscherp is rustig en natuurlijk. Geen harde randen, geen onrust, maar een zachte achtergrond die het onderwerp ondersteunt.

‘De overgang van scherp naar onscherp is rustig en natuurlijk’

Dat zie je bijvoorbeeld goed terug in beelden van sneeuwklokjes in het vroege ochtendlicht. Het onderwerp blijft subtiel en rustig, terwijl de achtergrond het beeld draagt in plaats van afleidt.

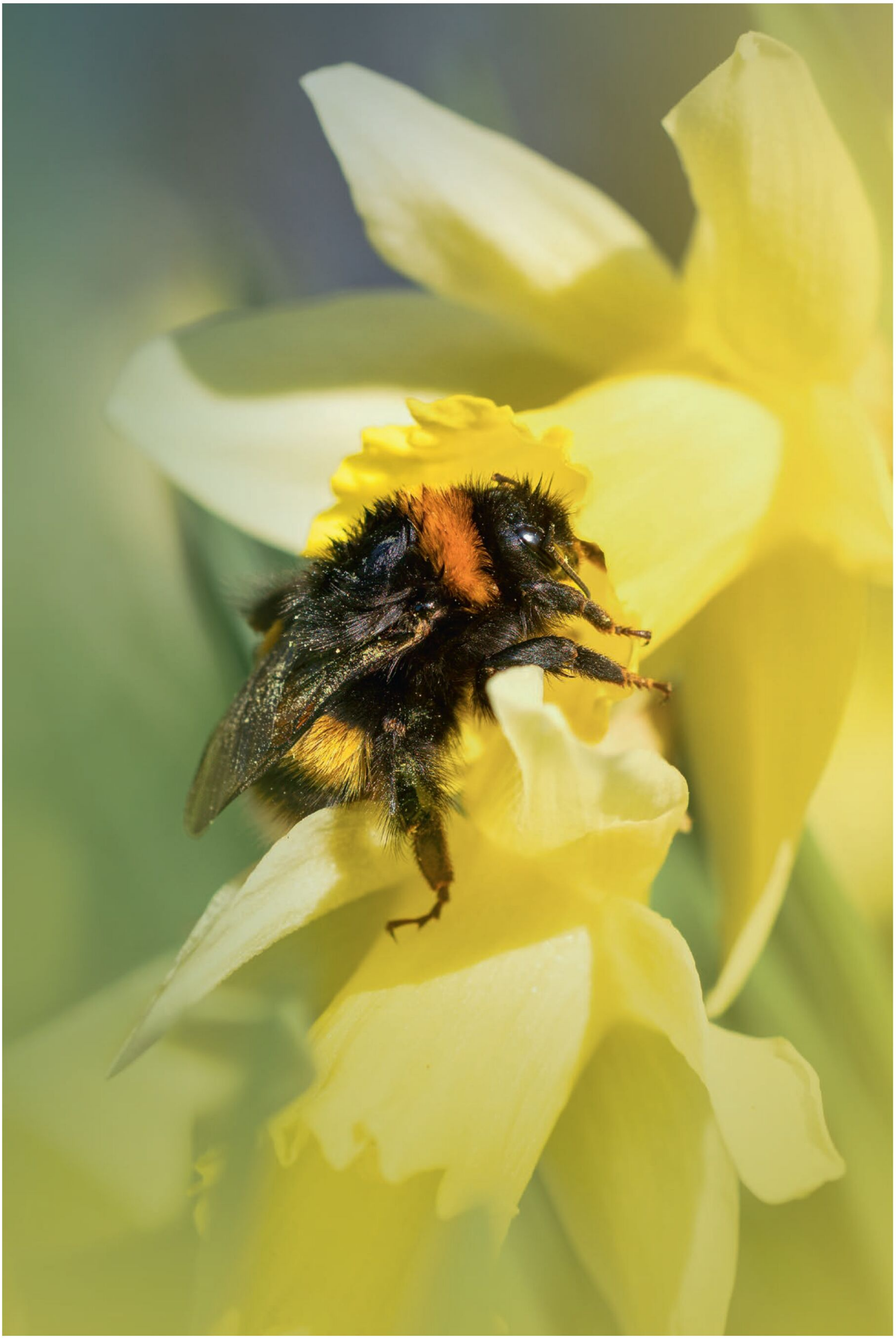

Vergroting die je daadwerkelijk gebruikt

De RF 100mm biedt een vergroting tot 1.4x. Dat lijkt op papier een leuke extra, maar in de praktijk merk je dat je die ruimte echt gebruikt. Tegelijk werk je vaak net onder die maximale vergroting, simpelweg omdat je daar iets meer controle houdt over scherpte en compositie. Je kunt net wat dichter op je onderwerp zitten zonder dat het geforceerd voelt. Soms werk je iets ruimer en laat je meer omgeving zien, soms ga je juist volledig op detail zitten. Die flexibiliteit maakt het verschil. Wat deze lens extra interessant maakt, is dat hij niet beperkt blijft tot alleen macrofotografie. Met een brandpunt van 100mm en een diafragma van f/2.8 is dit ook gewoon een sterke lens voor portretfotografie. De achtergrondonscherpte is zacht en rustig, waardoor je onderwerp mooi loskomt. Ik neem deze lens dan ook niet alleen mee als ik specifiek voor macro op pad ga. Juist ook voor portretten is dit een brandpunt waar ik graag mee werk. Dat maakt het geen niche lens, maar een veelzijdige toevoeging aan je tas.

De SA Control ring: extra creatieve ruimte

Een van de opvallende features van deze lens is de SA Control ring (Spherical Aberration). Hiermee kun je invloed uitoefenen op de weergave van je bokeh. Je kunt het beeld zachter maken of juist iets meer karakter geven aan de achtergrond. Het effect is subtiel en beïnvloedt niet alleen de bokeh, maar ook het contrast en de scherpte in het beeld. Het is geen functie die je standaard altijd gebruikt. In de praktijk is het ook even zoeken hoe en wanneer je hem inzet. Zelf heb ik hem nog maar beperkt gebruikt, simpelweg omdat het effect subtiel is en je moet leren wat het precies doet. Maar op momenten dat je bewust iets anders wilt proberen, geeft het wel extra creatieve ruimte.

Autofocus en controle
De autofocus is snel en accuraat, al blijft bij macro handmatige controle vaak de meest betrouwbare keuze. Gelukkig schakelt de lens soepel tussen AF en MF en is de focusring precies genoeg om gecontroleerd te werken. Wat ook helpt, is de focus limiter. Daarmee voorkom je dat de lens onnodig gaat zoeken over het hele bereik, wat vooral bij macro veel tijd kan schelen. In de praktijk moet je er wel af en toe mee schakelen, omdat je soms net buiten het gekozen bereik zit. De ingebouwde stabilisatie is een duidelijke plus. In combinatie met de stabilisatie van de R5 Mark II kun je ook uit de hand werken, zeker bij minder extreme vergrotingen. Toch werk ik zelf vaak vanaf een statief of een pittenzak, simpelweg omdat je dan meer controle hebt over je compositie en scherpte. Bij grotere vergrotingen blijft dat in de praktijk vaak de betere keuze. Maar het feit dat je niet volledig afhankelijk bent van een statief, maakt het werken wel flexibeler.

Werken met omstandigheden
Macrofotografie is sterk afhankelijk van omstandigheden. Licht, wind, temperatuur, alles speelt mee. Wat me opvalt bij deze lens, is dat hij zich makkelijk laat inzetten in verschillende situaties. Zacht ochtendlicht, maar ook wat harder licht later op de dag. De kleuren blijven natuurlijk en het contrast goed beheersbaar. Je merkt dat je sneller kunt reageren op momenten. Even windstilte, een kleine verandering in licht – dat zijn de momenten waarop het gebeurt.

Van detail naar beeld
Macro is voor mij het vastleggen van een mini-landschap. Iets kleins zo in beeld brengen dat het groots aanvoelt. Dingen die je normaal voorbij loopt, krijgen ineens aandacht. Wat deze lens daarin doet, is het makkelijker maken om van detail naar een sterk beeld te komen. Niet omdat hij het voor je oplost, maar omdat hij je niet tegenwerkt. Je blijft langer kijken. Je neemt de tijd. Je gaat zoeken naar dat moment waarop alles samenkomt. De beelden die ik de afgelopen weken heb gemaakt, laten goed zien waar deze lens in uitblinkt. Sneeuwklokjes met dauwdruppels in het eerste licht. Rustige composities waarin het onderwerp centraal staat.

‘De kleuren blijven natuurlijk en het contrast goed beheersbaar’

Maar ook meer grafische beelden waarin lijnen en structuren belangrijker worden. De kracht zit in de variatie. Je kunt verschillende richtingen op, zonder dat je van lens hoeft te wisselen.

Conclusie
De Canon RF 100mm f/2.8L Macro IS USM is wat mij betreft een zeer complete macrolens. Scherp, betrouwbaar, flexibel en prettig in gebruik. Dit is een lens die doet wat je ervan verwacht, en dat op een niveau dat je ook echt merkt in het veld. Tegelijk is het geen budgetoptie. Je betaalt voor kwaliteit en dat moet je er ook uit willen halen. Gebruik je macro af en toe, dan zijn er alternatieven. Maar als je er serieus mee bezig bent, is dit een lens die zich terugbetaalt in gebruik en resultaat. In combinatie met de Canon R5 Mark II voelt dit voor mij als een ultieme setup. Alles werkt samen en dat merk je in snelheid, nauwkeurigheid en eindresultaat. Voor mij persoonlijk is het een duidelijke stap vooruit ten opzichte van wat ik had. En vooral een lens die ervoor zorgt dat je anders, en vaker, gaat kijken.

Beoordeling:
Beeldkwaliteit **9,5**
Behuizing **9**
Snelheid **9**
Prijs/kwaliteit **8,5**

Specificaties en prijs
Omvang **Ø 81,5 mm x 148 mm**
Gewicht **730 gram**
Adviesprijs **€ 1.699,- (in de praktijk vaak rond € 1.400,-)**

Review Nikkor Z DX 16-50mm f/2.8 VR

Wachten beloond?

Twintig jaar geleden introduceerde Nikon de tot nu toe enige lichtsterke en professionele standaardzoom voor het DX-formaat, de AF-S DX 17-55/2.8 G IF ED. Achteraf gezien merkwaardig, want al een jaar later zagen we de eerste fullframecamera van Nikon én de daarbij behorende lichtsterke standaardzoom. Nu is er dan eindelijk de opvolger van de lichtsterke DX-zoom.

TEKST EN FOTOGRAFIE DRÉ DE MAN

Objectieven voor Nikon Z50II en andere DX-camera's

Wie denkt dat Nikon weinig objectieven voor APS-C (bij Nikon heet het DX) aanbiedt, vergist zich. Weliswaar zijn er maar acht 'pure' DX-objectieven in de Z-vatting, maar er zijn ook nog eens tien goedkopere Z-objectieven voor het fullframe-formaat die zeer goed geschikt zijn voor DX. Dan zijn er uiteraard nog alle andere Z-objectieven en wanneer je met een FTZ-adapter de keuze uitbreidt dan wordt de keuze werkelijk enorm. Juist voor DX zijn er ook nog heel wat objectieven van andere merken. Maar bij Nikon's DX-objectieven in de Z-vatting zijn er verschillende die, voor de prijs van objectieven van andere merken, een beter alternatief vormen. Dat is bij de hier besproken Nikkor Z DX 16-50mm f/2,8 VR en Nikkor Z DX MC 35mm f/1,7 zeker het geval.

Lichtsterke standaardzooms zijn geliefd bij betere amateurs en bij fotojournalisten. Die laatste categorie gebruikt sinds 2007 vrijwel uitsluitend fullframe. Je zou dus kunnen zeggen dat de Nikkor Z DX 16-50mm f/2.8 VR het kleine broertje is van de Nikkor 24-70mm f/2.8 VR S (test in het vorige nummer). Als je beide objectieven vergelijkt, zijn er duidelijke verschillen en overeenkomsten. De verschillen hebben vooral betrekking op grootte en gewicht. De 16-50 is een heel licht en handzaam objectief. Heel anders dan de 24-70/2.8, maar ook dan de voorganger, de 17-55 mm. Die laatste was 755g zwaar, de 24-70 mm f/2.8 II 675 g, terwijl dit objectief maar 330g weegt.

'Door de vrij grote lichtsterkte heb je altijd de mogelijkheid om de achtergrond vaag te maken'

De bouw van het objectief is ondanks het lage gewicht zeer goed. Er zijn wel verschillen met het professionele S-objectief, maar die simpel gezegd is het DX-objectief een pnpnp-zoom, dus beginnend met een positieve groep, waardoor het bij het inzoomen langer wordt, een heel natuurlijk effect. De 24-70 – npnpn - wordt als het ware korter bij het inzoomen, maar hij zoomt intern, dus dat merk je niet.

Camera Nikon Z50 I | **Objectief** Nikkor Z DX 16-50mm f/2.8 V | **Brandpuntsafstand** 21 mm | **Sluitertijd** 1/80s | **Diafragma** f/7,1.

Camera Nikon Z50 II | **Objectief** Nikkor Z DX 16-50mm f/2.8 VR | **Brandpuntsafstand** 23 mm | **Sluitertijd** 1/500 s | **Diafragma** f/7.1.

Het is 74 mm (diameter) x 88 mm (de 24-70 meet 84 bij 142 mm).

Praktijk
Het objectief voelt vooral licht en handzaam aan. Het lijkt daardoor ook kleiner dan het is. Het heeft geen knoppen; de VR-functie wordt via de camera in- en uitgeschakeld. Er zijn twee ringen; naast een zoomring is er een tweede ring, waaraan je verschillende functies kunt toewijzen. Het meest voor de hand liggend is dan de functie scherpstelling, maar je kunt – bijvoorbeeld met de i-knop – de functie van de controle-ring ook weer snel wijzigen. Het objectief draait niet te veel uit bij het zoomen en – belangrijker – het evenwicht verandert niet. Een zonnekap – ultieme bescherming tegen beschadiging en uiteraard tegen tegenlicht – wordt meegeleverd. Opvallend is dat de beeldoverdracht zo onopvallend is, hoe cryptisch dat ook klinkt. Je ziet dus geen lelijke beeldfouten als astigmatisme of coma.

‘Het objectief doet het beter dan je op basis van de MTF’s zou verwachten’

Door de vrij grote lichtsterkte heb je bovendien altijd de mogelijkheid om de achtergrond vaag te maken. Qua fotomogelijkheden is het verschil met een lichtzwakke standaardzoom enorm, zeker in omstandigheden met vrij weinig licht. Bovendien heeft het objectief een uitstekende stabilisatie (VR), volgens CIPA vijf stops en dat is in de praktijk ook echt haalbaar.

LAB
In het lab zien we duidelijke overeenkomsten met de grote broer. Allereerst valt de uitstekende scherpte bij dichtbijopnamen op.

Camera Nikon Z50 II | **Objectief** Nikkor Z DX 16-50mm f/2.8 VR | **Brandpuntsafstand** 16 mm | **Sluitertijd** 1/250 s | **Diafragma** f/8 | HDR

Het kan ook écht dichtbij: 15 cm bij 16mm en 25 cm bij 50mm, dat laatste is 1:4. Net als bij de 24-70 is het objectief in de groothoekstand het best, bij f/2.8 zijn zelfs de uiterste hoeken al zo goed dat het nauwelijks zin heeft te diafragmeren. Bij de langere brandpuntsafstanden zijn de tangentiële lijnen net wat minder, maar ook die worden bij f/5.6 en f/8 optimaal. De Nikkor Z DX 16-50 mm f/2.8 VR is niet helemaal zo geniaal als de nieuwe 24-70 voor de Z-vatting, maar hij is wél goed vergelijkbaar met de professionele 24-70 mm f/2.8 voor de F-vatting. Dat is een enorme prestatie. Net als bij de nieuwe 24-70 voor de Z-vatting zijn onze testresultaten weer iets tegengesteld aan die van Nikon's MTF’s: terwijl bij Nikon in de groothoekstand op sagittale structuren minder is, zien wíj dat juist in de telestand. Dat houdt deels verband met de effecten van het anti-moiré-filter. De conclusie is dat het objectief het (nog) beter doet dan je op basis van de MTF’s zou verwachten. Dat was bij de 24-70 ook al zo en werd door Nikon in een begeleidende tekst zelfs bevestigd.

Conclusie
Met de weer toenemende populariteit van het APS-C-formaat komt de introductie van dit objectief op het goede moment. Het zeer geringe gewicht gekoppeld aan de uitstekende afbeeldingseigenschappen maken het tot een aantrekkelijk aanbod. Natuurlijk betaal je voor de extra lichtsterkte, maar dat is het zeker waard. Een alternatief zou het ook in dit nummer geteste 35mm-objectief kunnen zijn, in combinatie met de Z DX 24mm f/1.7 en/of de Z 50mm f/1.4, maar dat heeft dan met persoonlijke voorkeuren van doen. Qua kwaliteit heeft het geen zin op zoek te gaan naar een alternatief.

Beoordeling:
Afbeeldingskwaliteit **9,5**
Snelheid **9**
Bouw **9**
Prijs-kwaliteit **8**

Adviesprijs **€ 899,-**
Info **Nikon.nl**

Review NIKKOR Z DX MC 35mm f/1.7

Macro en standaard

De 35mm f/1,8 was het meest verkochte objectief voor de DX-serie Nikon F-camera's. Voor de Z-camera's doet Nikon er een stapje bovenop: de 35mm is óók macro en blijft zeer betaalbaar, klein en licht. Is het een voltreffer?

TEKST EN FOTOGRAFIE DRÉ DE MAN

35mm is een standaardobjectief voor camera's als de Z50II; je krijgt er de meest natuurlijkste weergave van het perspectief mee. Combineer je dat met een groot diafragma, dus met een weergave waarbij de menselijke blik met de concentratie op het onderwerp wordt nagebootst, dan maak je foto's die de werkelijkheid onvergelijkelijk veel beter weergeven dan een smartphone. Uiteraard komt daar dan het veel duidelijkere en contemplatieve zoekerbeeld bij en dat past goed bij een standaardobjectief. Je kunt er niet mee zoomen, maar dat zou je óók als een voordeel kunnen zien. Het dwingt je om het natuurlijke perspectief te behouden.
Wat de nieuwe 35mm écht bijzonder maakt, is dat het ook een macro-objectief is. Neem je het mee op een wandeling, dan kun je er niet alleen prachtige foto's van mensen mee maken en heel natuurlijke landschappen, maar ook schitterende close-ups van bloemen en kleine dieren, voedsel et cetera.

Opbouw

Die dubbele functie van het nieuwe objectief komt niet uit de lucht vallen. Aan de ene kant is Nikon pionier op dit gebied. Sinds meer dan zeventig jaar kennen we verschillende Micro-Nikkors met de brandpuntsafstand 50, 55 en 60mm, aanvankelijk in f/3.5, later f/2.8. Voor de Z-vatting zijn er twee zulke objectieven, één voor fullframe (een 50mm/2.8) en eentje voor APS-C, het hier geteste objectief.

'Het dwingt je om het natuurlijke perspectief te behouden'

Er is ook nog een 105mm MC Nikkor in de Z-vatting, maar dat is een teleobjectief. In dit specifieke

Camera Nikon Z50II | **Objectief** Nikkor Z DX MC 35mm f/1.7 | **Diafragma** f/3.0 | **Sluitertijd** 1/45s
Focus stack op basis van door de camera gemaakte focus shift van ca. 220 opnamen. De laatste opnamen waarbij de achterste bloem óók scherp was, zijn om esthetische redenen niet in de focus stack meegenomen. Op die manier kun je dus de scherptediepte zo groot maken als je wil. Software: Helicon Focus.

geval vormt de opbouw van spiegelloze objectieven nog een tweede aanleiding. Veel objectieven voor spiegelloze camera's zijn opgebouwd als een omgekeerd retrofocus-objectief. Dat maakt het vrij gemakkelijk om dan ook dichtbij een goede afbeeldingskwaliteit te verkrijgen en in sommige gevallen zien we zelfs dat de afbeeldingseigenschappen dichtbij beter zijn dan veraf.

'De dichtbij gemaakte foto's zien er scherp en contrastrijk uit'

Maar Nikon heeft hier als het ware beide gedaan. We zien dus aan de achterkant de telecentrische bouw, maar aan de voorkant de typische retrofocus-bouw met een vrij groot concaaf (negatief) element. Mede daardoor kon de lichtsterkte opgevoerd worden tot maar liefst f/1.7 en dat maakt het objectief erg aantrekkelijk.

Praktijk
In de praktijk blijkt het objectiefje een vrijwel ideale reisgenoot. Licht, veelzijdig, scherp en met een mooi bokeh: de juiste ingrediënten om in veel situaties mooie foto's te maken. Hij is dan ook beter dan de toch al vaak geroemde voorganger voor de F-vatting, met een mooier bokeh en biedt bij vrijwel dezelfde afmetingen en gewicht ook nog eens de macrofunctie. Maar is dat een echte macrofunctie of meer een kwestie van iets dichterbij kunnen scherpstellen? De dichtbij gemaakte foto's zien er scherp en contrastrijk uit, ook de kleurweergave is heel fraai. Natuurlijk moet het bokeh voor een macro-objectief ook goed zijn, maar dat is in dit geval ook prima voor elkaar. Nikon wordt dankzij golffront-aberratie-onderzoek trouwens steeds beter in het bij het ontwerp optimaliseren en voorspellen van het bokeh. Uiteraard is de werkafstand bij een objectief met deze brandpuntsafstand niet heel erg groot, maar je kunt er heel goed mee uit de voeten. Wil je toch meer afstand om lampen neer te zetten of om insecten en dergelijke niet af te schrikken, dan vormt de Nikkor Z 55mm f/2.8 MC een alternatief, al is dat objectief meteen ook duurder.

LAB
In het lab testen wij macro-objectieven op verschillende afstanden op dezelfde manier,

Camera Nikon Z50II | **Objectief** Nikkor Z DX MC 35mm f/1.7 | **Diafragma** f/2.8 | **Sluitertijd** 1/10 s

dus zowel lijnparen/mm als microcontrast. Al voor bijna het gehele beeldveld zijn zowel contrast als scherpte uitstekend bij volle opening. Voor de beste resultaten bij landschappen kan dan het best nog tot f/5.6 gediafragmeerd worden, voor vrijwel alle andere toepassingen is de volle opening ook al meer dan goed genoeg. Dat geldt óók en vooral dichtbij, daar zijn de prestaties zelfs nog iets beter. Chromatische aberratie is er nauwelijks en vertekening al evenmin. Uiteraard profiteert het objectief ook van het geringe aantal megapixels van de camera, maar het heeft voldoende reserves.

Conclusie
De combinatie van lichtsterk standaardobjectief en macro is in zeer veel situaties ideaal, zeker ook voor reizen en landschappen. Dankzij de uitstekende afbeeldingseigenschappen, kleine prijs en afmetingen in dit geval helemaal. Een prima toevoeging bij een kleine standaardzoom. Ook ideaal in combinatie met een groothoek(zoom) en dan heb je meteen een mooie landschapsset.

Beoordeling:
Prijs/kwaliteit **8**
Snelheid **8**
Beeldkwaliteit **9**
Bouw **8**

Adviesprijs **€ 384,-**
Info **nikon.nl**

Sony a7 V

De mening van een portretfotograaf

Opa vertelt: ik herinner me nog dat de markt werd gedomineerd door Canon en Nikon. Sony was een opkomende speler in de cameramarkt, maar werd eigenlijk door niemand écht serieus genomen. Toen Sony met de NEX series camera's op de markt kwam (de voorloper van de huidige spiegelloze toestellen) konden die camera's niet meekomen met al het spiegelreflex geweld van weleer. De markt begon te veranderen met de komst van de alpha series. De *a*-series spiegelreflexcamera's, zoals de *a*200, konden al aardig concurreren met de vergelijkbare modellen van de concurrent en later werd de *a*7 gelanceerd als eerste echt serieuze systeemcamera. Sony had als underdog flink geïnvesteerd in sensortechnologie en had de slapende reuzen op dat gebied ingehaald. Er ging een schokgolf door de camera industrie. De uiteindelijke doorbraak kwam met de *a*7 III. Een heuse exodus van Bijbelse proporties. Gebruikers van Canon én Nikon verlieten massaal hun vertrouwde nest, schreeuwden moord en brand en van zinkende schepen en het Sony-systeem werd in alle grootsheid omarmt. Het leek opeens wel alsof je er niet bij hoorde als je geen Sony had. Het zou ook nog jaren duren voordat Nikon en Canon systemen op de markt hadden die enigszins konden concurreren. How the tables had turned.

TEKST EN FOTOGRAFIE MAARTEN KUIPER, AMBASSADEUR DIGIFOTO PRO

De camera

Tot zover de geschiedenisles van opa Kuiper. Tegenwoordig ontlopen de camerasystemen elkaar niet meer zo veel. Sterker nog, in de Nikon Z series zit gewoon een Sony sensor. Het grappige is dat ik zelf nooit een Sony systeemcamera heb gekocht, de ketter die ik ben. Toen DIGIFOTO Pro mij vroeg om de nieuwe Sony *a*7 V te reviewen, leek mij dat een leuke uitdaging. Bij deze dus de review van deze Sony: de mening van een portretfotograaf die nog niet eerder een Sony heeft gebruikt.

Wie de specs van deze camera wil weten, kan beter even zoeken op het web. Ik beperk mij tot de

zaken die ertoe doen voor mijn werk; autofocus, megapixels en beeldgevoel.

Dat het een geavanceerde camera is staat buiten kijf. Ik durf wel te zeggen dat het de meest geavanceerde camera is die ik ooit heb gebruikt. Er zit zelfs een AI-module in, die ondersteund bij de ruisonderdrukking en helpt met het selecteren en tracken van het onderwerp bij autofocus. De overige functies (en dat zijn er een hoop), zijn voor mij als portretfotograaf niet relevant. Dat betekent niet dat er niet een lange lijst aan indrukwekkende specs ligt, want die is er wel degelijk, maar daar heb ik in mijn werk niet veel aan.

‘De camera houdt prima vast en de knoppen zijn allemaal goed te bereiken’

Een van de grote nadelen die ik zag in de *a*7 series en een van de redenen waarom ik nooit ben geswitched, was de ergonomie. De camera's waren klein en erg hoekig. Toen ik de *a*7 V in mijn handen nam, ik heb vrij grote handen, viel me dit alles mee. De camera houdt prima vast en de knoppen zijn allemaal goed te bereiken. Persoonlijk vindt ik camera's met een nog grotere grip prettiger, maar er zijn hier zeker goede stappen gezet. Ik zou hier prima een dag mee kunnen werken.

Een andere reden dat ik geen deel ben geweest van de exodus, zijn de horrorverhalen die de ronde doen over de menustructuur. Het hebben van zoveel features betekent automatisch ook veel zaken die je aan/uit kan zetten en die dus een plekje moeten krijgen in het menu. Het menu kan iets overzichtelijker, maar dat is een kwestie van gewenning. Tijdens het werken in mijn studio, ben ik even op zoek geweest naar de optie om exposure preview uit te schakelen zodat ik mijn model kon zien (ik maak gebruik van flitsers), maar nogmaals; dat is een kwestie van gewenning.

Het laatste aspect van de camera waar ik even bij stil wil staan zijn het lcd-scherm en de elektronische zoeker (EVF). Beide waren op de *a*7 III serie abominabel te noemen. Bij de *a*7 V is dit gelukkig gelijk getrokken met de concurrentie. De EVF is helder en groot en het scherm doet prima zijn werk.

Al met al voelt de camera als een professionele tool voor fotografie. De body voelt robuust en ligt goed in de hand en de zoeker en het scherm zijn van hoge kwaliteit. Daarmee zijn de grootste minpunten uit het verleden tenietgedaan.

De foto's

Laten we eens wat daadwerkelijke fotografie gaan doen! Ik had een leuk idee, heb Evi bereidt gevonden om model te staan in mijn studio in Alkmaar en mijn lieftallige vriendin wilde wel de schmink doen. Wat wil een mens nog meer. Camera aan, flitser aan en schieten maar. Oh, ik heb ook nog een houten lijst uit 1889, die kunnen we ook wel gebruiken. Let's go!

Wat meteen opvalt bij het gebruik van de camera, is dat de autofocus super plakkerig is. Normaal hou ik niet van plakkerig, als het gaat om de vloer, de deurklink of personen, maar in het geval van autofocus is dat een juist een heel goed teken. Zelfs van wat grotere werkafstand (ik had enkel een 85mm lens tot mijn beschikking), wist de autofocus direct het oog van mijn model te vinden. Zelfs met makeup en hoed. De autofocus liet ook niet meer los; ook toen ik mijn model vroeg rondjes te draaien, bleef de autofocus knap haar ogen volgen. Top!

De scherpte van de foto's is, in combinatie met de 85mm f1.4 GM II, ook heel hoog. 33 megapixels is misschien niet het hoogste aantal op de markt, maar voor de meeste fotografen is het meer dan genoeg. Op het moment dat je wat gaat croppen, zoals de foto met de lijst, is het wellicht wenselijk om meer megapixels tot je beschikking te hebben, maar aangezien de meeste foto's tegenwoordig op een telefoonscherm worden bekeken en/of niet groot worden geprint, ga je ze niet missen.

‘De EVF is helder en groot en het scherm doet prima zijn werk’

Zoals hierboven beschreven is de scherpte in combinatie met de 85mm f1.4 GM II hoog. Dit brengt me bij het laatste (en minst wetenschappelijke) punt; (beeld) gevoel. Een camerasysteem is een persoonlijk iets. Hoe de camera voelt om vast te houden, hoe het is om met de camera te werken, het beeld dat uit de camera komt; het draagt allemaal bij aan de beleving. Deze camera is een heus werkpaard, de foto’s zijn scherp en de camera is super geavanceerd.

Wat vooral opvalt tijdens het werken met deze camera, is hoe betrouwbaar en consistent hij presteert. De Sony *a*7 V doet precies wat je verwacht, zonder verrassingen of beperkingen. Voor fotografen die zoeken naar een camera die onder alle omstandigheden levert, is dat een enorme kracht.

De huidige sensoren en camera’s van Sony zijn zo ver ontwikkeld dat ze scherpe en schone beelden produceren in vrijwel alle lichtomstandigheden, met hoge framerates en geavanceerde autofocussystemen. Dat maakt de camera bijzonder geschikt voor fotografen die snel moeten schakelen en geen moment willen missen.

De Sony *a*7 V voelt daardoor als een camera die altijd klaar is voor actie. Of je nu werkt met snel bewegende onderwerpen, wisselende lichtsituaties of hybride workflows, de camera levert consequent sterke resultaten.

Conclusie

Wat deze camera vooral laat zien, is hoe ver de techniek inmiddels is ontwikkeld. De Sony *a*7 V bouwt voort op een sterk fundament en tilt prestaties op meerdere vlakken naar een hoger niveau. Met functies zoals 30 fps met behoud van autofocus, een groot dynamisch bereik en uitgebreide videomogelijkheden is het een camera die in vrijwel elke situatie inzetbaar is. Ook op hogere ISO-waarden blijft de beeldkwaliteit overtuigend. ISO1600 is volledig schoon, ISO3200 toont minimale ruis en zelfs ISO6400 blijft goed bruikbaar in de praktijk. Dat geeft vertrouwen wanneer je werkt in minder ideale lichtomstandigheden. De autofocus behoort tot de absolute top en maakt het mogelijk om met precisie en snelheid te werken, ongeacht het onderwerp. In combinatie met de algehele prestaties zorgt dit ervoor dat de Sony *a*7 V een zeer veelzijdige en betrouwbare camera is.

Voor fotografen die werken in uiteenlopende situaties of een camera zoeken die zowel foto als video moeiteloos combineert, is dit een bijzonder sterke keuze. Het is een camera die zich aanpast aan de gebruiker en niet andersom, en dat maakt hem in de praktijk tot een uiterst waardevolle tool.

Beoordeling:
Beeldkwaliteit **9**
Behuizing **8**
Snelheid **10**
Prijs/kwaliteit **9**

Adviesprijs **€2999,- (body)**
Info **sony.nl**

Review FUJIFILM X-E5: Kleine gigant

Na mijn review van de Sony A7V, had ik mijzelf eigenlijk voorgenomen om geen camera reviews meer te schrijven. De reden daarvoor is niet dat ik het niet tof vindt om nieuwe gear te testen, maar meer dat ik op een gegeven moment tegen het punt aan loop dat ik niet meer weet wat ik over de camera's moet schrijven. De meeste liggen zo dicht bij elkaar dat je in feite een review over de een zou kunnen copy pasten voor de ander. Het zijn stuk voor stuk toppers, maar daarmee wordt het ook wel een beetje saai...

TEKST EN FOTOGRAFIE MAARTEN KUIPER, AMBASSADEUR DIGIFOTO PRO

Er is één merk waarvoor ik wel een uitzondering wil maken: Fujifilm. Fujifilm camera's zijn uiteraard gewoon camera's in de zin dat ze foto's nemen, maar toch doen deze het nét even anders. Zo heb je bij Fujifilm geen full frame camera's, enkel APS-C (iets kleiner) of medium format (veel groter) en zijn ze de afgelopen jaren veel aan het 'experimenteren' met bijvoorbeeld de FUJIFILM X-Half. Door het andere type sensor dat gebruikt wordt in de APS-C camera's (de X-Trans sensor) is het beeldgevoel ook anders dan dat je wellicht gewend bent van een tegenhanger van een ander merk. Ik draag Fujifilm een warm hart toe, omdat ze, naast het maken van goede camera's, ook veel aandacht besteden aan de esthetiek van hun toestellen én het gevoel dat je krijgt als je een foto maakt met een camera van dit merk. Kort door de bocht: het fotograferen met een Fujifilm X Serie camera is gewoon hartstikke leuk!

De camera

Dat komt mede door de fysieke knoppen die je op de bovenkant vindt. Net als camera's uit het verleden, hebben de X-T series van Fujifilm fysieke knoppen voor ISO, sluitertijd en belichtingscompensatie. Bij de FUJIFILM X-E5 is dat nét even anders. Op de bovenkant vinden we een sluitertijdwiel én een belichtingscompenstatiewiel aan de rechterkant. Echter, aan de linkerkant is het ISO-wiel vervangen door een wieltje om de filmsimulatie in te kunnen stellen, voorzien van een mooi uitgefreesd venstertje. Over dat frezen: de bovenkant van de X-E5 bestaat uit één blok gefreesd aluminium, wat

de camera esthetisch heel classy maakt. In feite is dit een X100VI, de grote Instagram hit, maar dan met verwisselbare lens. Fancy! Zelf had ik graag gezien dat ze het ISO-wiel hadden gehouden en het belichtingscompensatie-wiel hadden geofferd, maar dat is persoonlijk.

‘Qua kleuren en beeldgevoel vind je iets dat je bij de traditionele Bayer sensoren niet vindt’

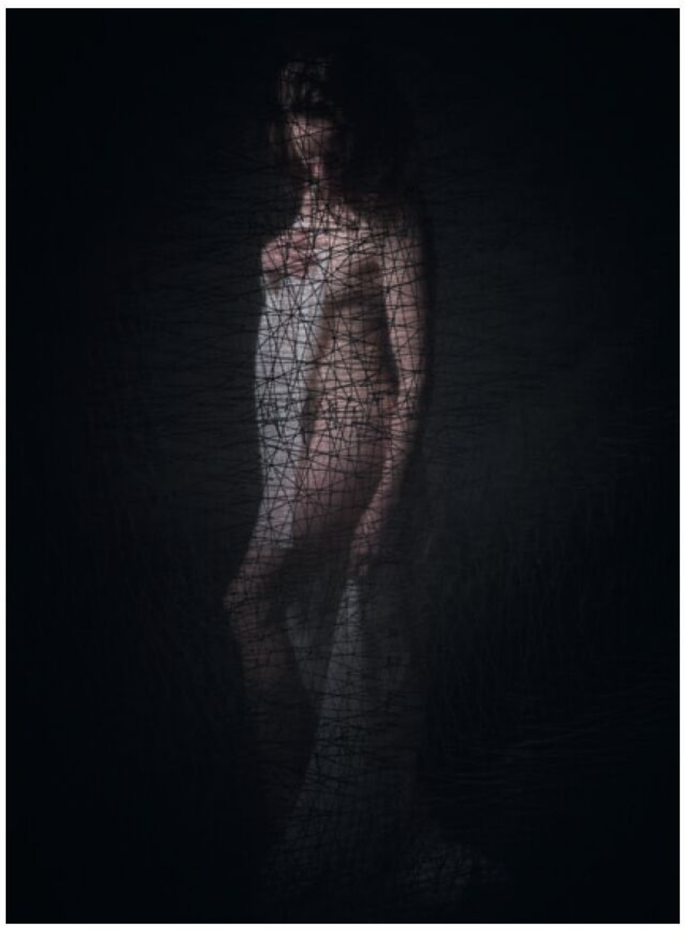
Wat ook heel fijn is aan de camera’s van Fujifilm, is de kwaliteit van de sensoren. Door gebruik te maken van de X-Trans sensorconfiguratie, ogen de foto’s anders dan van andere APS-C type sensoren (voor mijn gevoel zit er meer diepte in) en doen ze niet heel veel onder voor hun full frame tegenhangers. Qua kleuren en beeldgevoel vind je hier ook iets, dat je bij de traditionele Bayer sensoren niet vindt. Het beeld is gewoon.. anders, op een positieve manier. Klein nadeel is wel dat beeldbewerking een iets grotere uitdaging is als je gebruik maakt van bijvoorbeeld Adobe software. Het is voor dit type sensor veel beter om bijvoorbeeld Capture One te gebruiken.

Een bijkomend voordeel van de APS-C sensor (ten opzichte van full frame) is dat de lenzen die je voor het systeem koopt, naast van hoge kwaliteit, ook zeer compact zijn. Vergelijk maar eens deze drie portretlenzen (hierboven) voor respectievelijk mijn GFX100S II (GF110mmF2 R LM WR, 88mm eq.), de X-E5 (XF50mmF2 R WR, 75mm eq.) en mijn Canon EOS R5 (RF 85mm f2).

De filmsimulaties, die je tegenwoordig kunt instellen via een fysiek wiel, die in de camera zijn ingebouwd, zijn kleurprofielen gebaseerd op de jarenlange ervaring die Fujifilm heeft opgebouwd in het film-tijdperk. Ik heb mij wel eens laten vertellen dat het niet zomaar 'presets' of 'filters' zijn, maar dat het instellen van sommige aspecten binnen deze filmsimulaties ook daadwerkelijk leidt tot het anders uitlezen van de sensor. Tof! In de FUJIFILM X-E5 vind je ze allemaal terug. Mijn favoriete filmsimulatie is nog altijd Classic Chrome, maar voor portretten doet Reala Ace het vaak ook goed. Voor liefhebbers van zwart-wit fotografie, zijn er dan weer zwart-wit profielen met kleurenfilter variaties. Zo zijn je foto’s SOOC (straight out of camera) echt al heel mooi en hoef je ze vaak niet of nauwelijks na te bewerken. Vergelijk maar eens de SOOC jpeg (links) met de bewerkte RAW foto (rechts), onderaan deze pagina.

Het scherm van de FUJIFILM X-E5 klapt uit, maar enkel horizontaal. Als je in portretstand fotografeert ben je dus aangewezen op de zoeker of op het platte scherm. Ik had persoonlijk liever de schermsetup van de X-T series gezien: 90 graden in landscape, 45 graden in portretstand. Voordeel van de FUJIFILM X-E5 is dan weer dat het schermpje helemaal omklapt zodat je het van de voorkant van de camera ook kunt zien. Handig als je zelfportretten wilt maken of de camera wilt gebruiken als webcam of het filmen van content.

Als laatste feature wil ik even de IBIS benoemen. Deze camera is klein genoeg dat je hem, in combinatie met de XF23mmF2.8 R WR Pancake lens, makkelijk in je zak kan steken. Dat heeft Fujifilm er niet van weerhouden om een 7-stops IBIS systeem in te bouwen en dat is best wel indrukwekkend! Laten we eens naar wat foto's gaan kijken.

'Als je in portretstand fotografeert ben je aangewezen op de zoeker of op het platte scherm'

De foto's

Het is zo leuk om met een camera van Fujifilm te fotograferen. De camera is heel compact en past, in combinatie met de nieuwe XF23mmF2.8 R WR Pancake, gewoon in je jaszak. De foto's hiernaast zijn gemaakt met deze pannenkoekenlens. Beide foto's zijn geschoten op f/8. Met de scherpte zit het helemaal goed in deze camera. Bij de foto van de duinrand, komt die X-Trans CMOS magie tevoorschijn. De details in de wolken, tezamen met de details in het duingras en dan de bijzondere kleurschakeringen (geschoten met Classic Chrome), heel tof!

Nu ben ik natuurlijk portretfotograaf en schiet ik in de studio altijd met mijn FUJIFILM GFX100S II. Het leek mij wel tof om ook deze camera, die vooral bedoeld is voor straat- en reisfotografie, te testen in de studio. Ik heb van een vriendin een stuk vitrage gekregen en het leek mij tof om daar iets mee te doen. De afbeelding hiernaast was de setup. Als je goed kijkt, zie je de voeten van Mirjam nog onder de vitrage uitsteken. Het was een enorme uitdaging om te zien waar ze was, maar door mijn flitser achter het doek te zetten waren dit de resultaten. Stuk voor stuk kunstwerkjes! Ook voor studiofotografie leent de FUJIFILM X-E5 zich, ondanks het kleine formaat, prima.

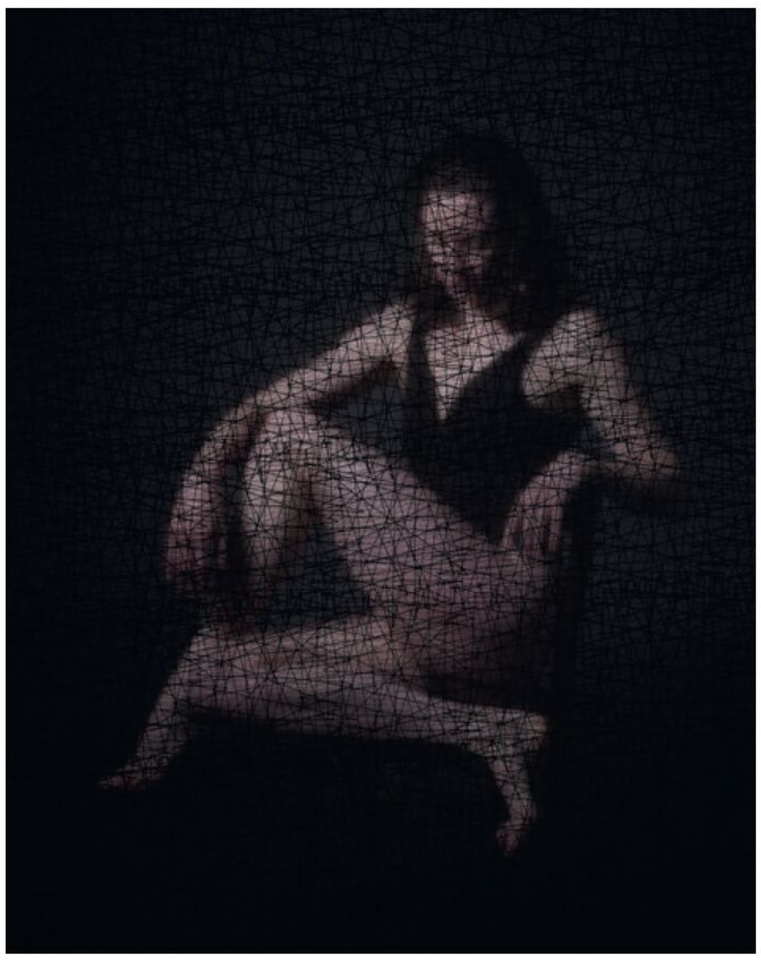
'Je kan er makkelijk de hele dag mee rondwandelen'

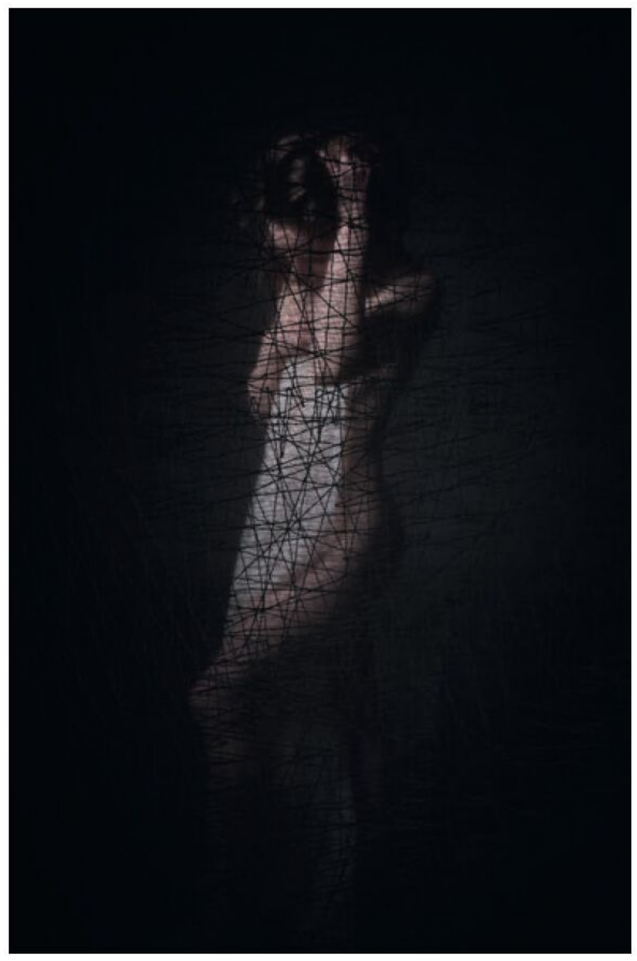
De conclusie

Voor mij is de X-E5 een bijna perfecte walk-around camera. Hij is relatief klein, licht, stijlvol, de autofocus is snel, de foto's zijn scherp en het beeldgevoel is goed. Misschien nog wel het belangrijkste: het is, zoals eerder benoemd, gewoon ontzettend leuk om deze camera te gebruiken.

Je gooit hem in een tas of stopt hem in je zak en je kan er makkelijk de hele dag mee rondwandelen. Ik zit er zelf sterk aan te denken om mijn full frame Canon camera's te verkopen en te investeren in deze FUJIFILM X-E5 voor wanneer ik bijvoorbeeld op reis ga. Ten slotte ben ik ook geen 18 meer en beginnen de kilo's op mijn rug mee te tellen. Wat ik mis aan deze camera, is het schermpje dat ook in portretstand uitklapt, het instelwiel voor ISO en een 4-weg toets om door de menu 's heen te scrollen of het focuspunt te verplaatsen

(i.p.v. de joystick), maar geen van die punten is een zogenaamde 'dealbreaker'. Al met al heeft Fujifilm wederom een ontzettend mooi product uitgebracht. Wil je een camera die dingen nét iets anders doet, zoek je een klein compact toestel zonder in te leveren op kwaliteit? Dan zit je bij de X-E5 helemaal goed en dan ook nog eens in een prachtige verpakking.

Beoordeling:
Beeldkwaliteit **9**
Behuizing **9**
Snelheid **8**
Prijs/Kwaliteit **8**

Specificaties en prijs:
Omvang **124.9 mm x 72.9mm**
Gewicht **445g gram**
Adviesprijs **€ 1549,- X-E5 Body**
€ 1799,- X-E5 / XF23mmF2.8 R WR Kit
Info **fujifilm-x.com**

De juiste gear maakt het verschil

Extreme omstandigheden vragen niet alleen om doorzettingsvermogen, maar ook om betrouwbare uitrusting. Of je nu werkt in kou, hitte, wind of vocht, je materiaal moet net zo veerkrachtig zijn als jij. In dit artikel vind je een selectie gear die je helpt om onder alle omstandigheden scherp te blijven, zowel in je beelden als in het veld.

Wat vaak wordt onderschat, is hoe groot de invloed van omstandigheden is op je manier van fotograferen. Kou kan batterijen sneller leegtrekken, vocht kan je apparatuur aantasten en harde wind maakt het lastig om stabiel te werken. In dat soort situaties merk je pas echt het verschil tussen standaard gear en materiaal dat is ontworpen voor intensief gebruik. Betrouwbaarheid wordt dan geen luxe, maar een vereiste. Tegelijkertijd draait het niet alleen om bescherming, maar ook om gebruiksgemak. Wanneer je werkt in uitdagende omstandigheden wil je snel kunnen handelen, zonder te hoeven nadenken over je uitrusting. Denk aan handschoenen die nog steeds controle bieden over je camera, statieven die stevig blijven staan op ongelijke ondergrond en accessoires die eenvoudig te bedienen zijn, zelfs met koude handen of beperkte bewegingsvrijheid.

Daarnaast speelt gewicht een belangrijke rol, zeker wanneer je langere afstanden aflegt. Te zware gear kan je bewegingsvrijheid beperken en ervoor zorgen dat je minder flexibel bent in het veld. De juiste balans tussen robuustheid en draagbaarheid is daarom essentieel. Je wilt kunnen vertrouwen op je materiaal, zonder dat het je tegenwerkt. Ook slimme opbergsystemen, zoals goed ingedeelde tassen en snelle toegang tot je apparatuur, dragen bij aan efficiënt werken in het veld. Uiteindelijk gaat het er niet om hoeveel gear je meeneemt, maar welke keuzes je maakt. Door bewust te selecteren wat je nodig hebt, werk je efficiënter en kun je je volledig richten op het beeld. Goede uitrusting ondersteunt je proces, zonder de aandacht op te eisen, en maakt het mogelijk om onder alle omstandigheden het maximale uit je fotografie te halen.

ChiliPower USB Duo Kit – Altijd genoeg power onderweg

Een lege accu op het verkeerde moment is voor iedere fotograaf een nachtmerrie. Of je nu een lange shoot hebt, op reis bent of een belangrijke reportage maakt: betrouwbaarheid is essentieel. De ChiliPower USB Duo Kit speelt daar slim op in met een compacte en praktische oplossing voor fotografen die altijd voorbereid willen zijn. De set bestaat uit twee ChiliPower camera-accu's en een bijpassende USB-dubbellader. Hiermee laad je eenvoudig twee accu's tegelijk op, waar je ook bent. Dankzij de USB-aansluiting werkt de lader met vrijwel elke stroombron, van laptop en powerbank tot autolader of netadapter. Ideaal voor fotografen die veel onderweg zijn en niet afhankelijk willen zijn van één laadpunt. De accu's bieden een betrouwbare capaciteit en zijn voorzien van beveiliging tegen overladen, oververhitting en kortsluiting. Dat maakt ze veilig én geschikt voor langere foto- of videosessies. Met twee accu's in je tas kun je zonder onderbreking blijven werken. De ChiliPower USB Duo Kit is beschikbaar voor vrijwel alle gangbare cameramerken, waaronder Canon, Nikon, Sony, Fujifilm, Panasonic en Olympus.

Adviesprijs vanaf ca. **€ 49,95** (afhankelijk van cameramodel)
Info **saake-shop.nl**

Leofoto RF-324C Ranger – Stabiliteit zonder compromis

Een goed statief is onmisbaar voor iedere fotograaf die maximale scherpte en controle wil. De Leofoto RF-324C Ranger is ontworpen voor wie een stevige, veelzijdige en toch draagbare oplossing zoekt. Met een maximale werkhoogte van 171 cm en een minimale hoogte van slechts 17 cm is dit statief inzetbaar in vrijwel elke situatie, van landschappen tot macro. Dankzij de constructie van 10-laags carbon combineert de RF-324C een laag gewicht van circa 1,9 kilo met een indrukwekkende draagcapaciteit van 15 kilo. De dikkere poten zorgen voor extra stabiliteit, terwijl het Twist-Lock systeem het mogelijk maakt om het statief snel en eenvoudig in en uit te klappen. De verstelbare poothoeken maken werken dicht bij de grond net zo makkelijk als fotograferen op ooghoogte. De meegeleverde middenzuil is afneembaar, waardoor je kunt kiezen tussen maximale hoogte of extra stabiliteit. Ook aan details is gedacht: spikes voor zachte ondergronden, schroefdraad voor accessoires en een stevige draagtas maken het geheel compleet. Het LH-40 balhoofd sluit naadloos aan op het statief. Met een 360 graden draaibare kop, 90 graden kantelbaarheid en instelbare frictie biedt het de controle die je nodig hebt bij nauwkeurige composities. De lage bouwhoogte helpt bovendien trillingen te minimaliseren. De Leofoto RF-324C is daarmee een betrouwbare allrounder voor fotografen die geen concessies willen doen aan stabiliteit, maar wel mobiel willen blijven.

Adviesprijs **€ 419,-**
Info **transcontinenta.nl**

Bushnell Engage EDX 8x42 – Haarscherp kijken in elk landschap

Voor fotografen die hun omgeving eerst goed willen observeren, is een verrekijker geen overbodige luxe. De Bushnell Engage EDX 8x42 is ontworpen voor langdurig en comfortabel kijken, met een helder en contrastrijk beeld onder uiteenlopende omstandigheden. Ideaal voor landschaps- en natuurfotografen die locaties willen scouten of gedrag van dieren willen bestuderen voordat ze de camera pakken. De kijker maakt gebruik van ED Prime Glass, wat zorgt voor natuurgetrouwe kleuren, hoge scherpte en sterk contrast, zelfs bij minder licht. Dankzij de diëlektrische prisma coating en PC-3 phase coating wordt een lichttransmissie van circa 92% gehaald, wat resulteert in een helder en gedetailleerd beeld zonder storende reflecties. De EXO Barrier coating op de frontlens beschermt tegen water, vuil en olie, waardoor de kijker ook in uitdagende omstandigheden goed blijft presteren. De robuuste behuizing maakt hem bovendien stoot- en schokbestendig, wat essentieel is tijdens gebruik in het veld. Met het groothoekige gezichtsveld is het volgen van bewegende onderwerpen, zoals vogels, eenvoudig. De locking diopter zorgt ervoor dat je jouw persoonlijke scherpte-instelling snel en nauwkeurig kunt vastzetten. De Bushnell Engage EDX 8x42 is daarmee een betrouwbare metgezel voor fotografen die hun blik willen verbreden en voorbereid op pad willen gaan.

Adviesprijs **€ 399,-**
Info **transcontinenta.nl**

Buteo Photo Gear 3D Leafs Camouflagenet Riet 2,4 x 3 m

Wie serieus bezig is met landschaps- of natuurfotografie weet dat zichtbaarheid een groot verschil maakt. Niet alleen voor wildlife, maar ook voor hoe je je als fotograaf beweegt in een omgeving. Het 3D Leafs camouflagenet van Buteo Photo Gear speelt hier slim op in. Dit ruime net van 2,4 bij 3 meter is ontworpen om zowel jezelf als je uitrusting effectief te verbergen in natuurlijke omgevingen. Het rietpatroon sluit naadloos aan bij moeras- en oeverlandschappen, terwijl de kaki achterzijde een tweede, meer neutrale optie biedt. Dankzij het 3D leafcut-ontwerp krijgt het net extra diepte en structuur, waardoor het minder vlak oogt en beter opgaat in de omgeving. Wat in de praktijk direct opvalt, is hoe stil het materiaal is. Bij beweging maakt het nauwelijks geluid, wat essentieel is wanneer je dicht op je onderwerp werkt. Tegelijk blijft het geheel lichtgewicht en compact genoeg om eenvoudig mee te nemen in een rugzak. Voor fotografen die werken met schuilhutten of langdurig op één plek blijven, biedt dit net extra controle over hoe zichtbaar je bent in het veld.

Adviesprijs **€ 39,95**
Info **benel.nl**

Matin Regenhoes DELUXE M-7100 voor DSLR

Landschapsfotografie betekent vaak werken onder wisselende en soms uitdagende weersomstandigheden. Juist op die momenten ontstaan de beste beelden, maar ook de grootste risico's voor je apparatuur. De Matin Regenhoes DELUXE M-7100 biedt een praktische oplossing voor fotografen die door willen blijven werken, ongeacht het weer. Deze regenhoes is ontworpen voor DSLR-camera's met lenzen tot 300mm en biedt volledige bescherming tegen regen en vocht. Dankzij het transparante venster houd je goed zicht op je instellingen via het LCD-scherm, terwijl het slimme ontwerp met zoekerklep ervoor zorgt dat je ook gewoon door de viewfinder kunt blijven fotograferen. De afsluitbare mouwen sluiten nauw aan om je armen, waardoor regen geen kans krijgt en je tegelijkertijd voldoende bewegingsvrijheid behoudt.

Wat deze hoes vooral geschikt maakt voor gebruik in het veld, is de combinatie van bescherming en gebruiksgemak. Hij is snel te bevestigen, licht van gewicht en past ook op camera's met een battery grip. Zo hoef je je workflow niet aan te passen aan het weer, maar blijft je focus op het beeld.

Adviesprijs **€ 63,95**
Info **benel.nl**

Stealth Gear Transport Trolley Bosgroen met Zonnedak

Wie vaak op pad gaat voor landschaps- of natuurfotografie weet dat het sjouwen van gear een van de grootste uitdagingen kan zijn. Zeker wanneer je werkt met statieven, schuilhutten of meerdere lenzen, loopt het gewicht snel op. De Stealth Gear Transport Trolley biedt hiervoor een praktische en doordachte oplossing. Deze robuuste trolley is ontworpen om zware uitrusting moeiteloos te verplaatsen over uiteenlopende terreinen. Dankzij het lichtgewicht aluminium frame in combinatie met stevige luchtbanden en naaldlagers blijft hij soepel rijden, zelfs op zand, gras of modderige ondergrond. Met een draagvermogen tot 110 kilo is er ruimte voor een complete set-up, zonder dat je concessies hoeft te doen in wat je meeneemt. Wat deze

trolley extra interessant maakt, is de veelzijdigheid. Hij is niet alleen geschikt voor transport, maar kan ook dienstdoen als zitplek tijdens lange sessies in het veld. In combinatie met een camouflagenet verandert hij zelfs in een eenvoudige schuilopstelling. Na gebruik klap je hem compact in, zodat hij gemakkelijk in de auto past. Voor fotografen die verder willen gaan dan de standaard locaties, maakt dit soort mobiliteit het verschil.

Adviesprijs **€ 129,00**
Info **benel.nl**

Fotoreizen als inspiratiebron

Fotoreizen bieden meer dan alleen mooie locaties. Ze dwingen je om anders te kijken, uit je routine te stappen en volledig op je fotografie te focussen. Nieuwe landschappen, ander licht en onbekende culturen zorgen voor frisse inspiratie en onverwachte beelden. Of je nu kiest voor een georganiseerde reis of zelf op pad gaat, de omgeving speelt een grote rol in hoe je fotografeert en wat je meeneemt naar huis. Hieronder vind je een selectie fotoreizen en organisaties die je helpen om je fotografie naar een hoger niveau te tillen.

Wat een fotoreis onderscheidt van een gewone reis, is de intensiteit waarmee je kijkt. Waar je normaal misschien vluchtig een landschap bewondert, neem je nu de tijd om licht, lijnen en compositie te analyseren. Je leert wachten op het juiste moment, ziet hoe een scène verandert in de loop van de dag en ontdekt hoe kleine verschuivingen in standpunt een groot verschil kunnen maken in je beeld. Juist die aandacht zorgt ervoor dat je beelden niet alleen registreren wat je ziet, maar ook laten voelen wat je ervaart.

Daarnaast speelt begeleiding vaak een belangrijke rol. Veel fotoreizen worden geleid door ervaren fotografen die niet alleen de beste locaties kennen, maar ook helpen bij het ontwikkelen van je visie. Ze geven praktische tips, maar dagen je ook uit om bewuster keuzes te maken. Denk aan het werken met licht onder lastige omstandigheden, het opbouwen van een sterke compositie of het herkennen van momenten die je anders misschien zou missen. Dat maakt een fotoreis niet alleen inspirerend, maar ook leerzaam.

Tegelijkertijd bieden dit soort reizen de kans om uit je comfortzone te stappen. Onbekende omgevingen vragen om flexibiliteit en creativiteit. Je leert omgaan met veranderende omstandigheden, van grillig weer tot onverwacht licht, en ontwikkelt daardoor een sterkere fotografische intuïtie. Juist die combinatie van inspiratie, focus en uitdaging maakt fotoreizen tot een waardevolle investering in je ontwikkeling als fotograaf.

Nordic Vision Fotoreizen
Waar passie en vakmanschap samenkomen

Waar passie en vakmanschap samenkomen
Nordic Vision Fotoreizen laat zien hoe sterk de vraag naar beleving en verdieping binnen fotografie is gegroeid. In een tijd waarin visuele storytelling centraal staat, biedt het concept fotografen de kans om zich onder professionele begeleiding onder te dompelen in enkele van de meest indrukwekkende landschappen van Europa en daarbuiten. De kracht van Nordic Vision ligt in de combinatie van expertise, zorgvuldige organisatie en inhoudelijke begeleiding. Deelnemers krijgen niet alleen toegang tot unieke locaties, maar ontwikkelen ook hun technische en creatieve vaardigheden. Juist deze balans tussen reizen en leren maakt het aanbod actueel en relevant binnen de groeiende fotografiegemeenschap.

Daarnaast speelt het in op een bredere trend: de behoefte aan betekenisvolle ervaringen. In plaats van oppervlakkig toerisme kiest Nordic Vision voor verdieping, aandacht en kwaliteit. Dat vertaalt zich in reizen die verder gaan dan het maken van een mooie foto.

Nordic Vision Fotoreizen is een waardevolle speler die fotografie toegankelijker én inspirerender maakt. Het bewijst dat reizen, leren en creëren uitstekend hand in hand kunnen gaan.

Info **fotoreizen.net**
Contact **info@nordicvision.nl**

Photo Thema Tours

Fotoreizen in een veranderende wereld
De wereld die we vandaag fotograferen, kan er morgen heel anders uitzien. Anton en Laurien organiseren en begeleiden fotoreizen sinds 2009. De eigen keuze voor een duurzamer aanbod, maar ook klimaatverandering of instabiliteit zorgen dat reisbestemmingen verdwijnen, maar daar komen nieuwe, even fotogenieke plekken voor terug. In deze onzekere tijden is flexibiliteit geen luxe, maar een noodzaak voor de fotograaf. Het mooiste licht laat zich niet plannen, weersextremen ook niet. Tijdens een recente reis zorgden drie dagen stortregens in de bergen voor potentieel gevaarlijke situaties. Dankzij lokale kennis en contacten konden zij het programma direct ombuigen, zodat geen enkele dag verloren ging. Het resultaat?

Deelnemers die terugkijken op een onvergetelijke, inspirerende reis zonder gemiste kansen. De filosofie van Photo Thema Tours is simpel: ‘Als je weet wat je fotografeert, maak je betere beelden.’ Daarom staan hun reizen – van Griekenland tot de Scheldedelta – altijd in een context. Anton en Laurien vertellen verhalen over geschiedenis, cultuur en economi, terwijl je de lokale bevolking ontmoet bij hun dagelijkse activiteiten. Voor de nieuwsgierige fotograaf die verder kijkt dan alleen het perfecte plaatje, zijn deze reizen op het lijf geschreven. Photo Thema Tours organiseert zowel kleinschalige groepsreizen met maximaal zeven deelnemers, als fotovakanties op maat voor individuele reizigers (en hun niet-fotograferende reisgenoten).

Info **photothema.com**
Contact **info@photothema.com**

Fotografie-reizen.nl

'Klanten komen steeds terug'
Wat maakt onze fotoreizen écht goed? Volgens Yolanda Wals, oprichter van Fotografie-reizen.nl, zit het verschil niet alleen in de bestemming, maar vooral in wat deelnemers onderweg leren zien. 'Veel mensen denken dat een mooie locatie automatisch mooie foto's oplevert,' vertelt ze. 'Maar in de praktijk merkt men dat het lastiger is. Het licht, de compositie, het moment — daar zit het verschil.' Met Fotografie-reizen.nl organiseert ze inmiddels al tien jaar fotoreizen naar binnen- en buitenland. In die tijd zijn zo'n vijfhonderd reizen uitgevoerd. 'We zien vaak dat mensen tijdens één reis echt een sprong maken in hun fotografie. Dat is prachtig om te zien.' Die ervaring vertaalt zich ook in loyaliteit: 89 procent van de deelnemers geeft aan opnieuw te willen boeken. 'We hebben klanten die al meer dan twintig keer zijn meegegaan. Dat zegt iets over de sfeer, maar ook over de kwaliteit van de begeleiding.' Tijdens de reizen staat persoonlijke aandacht centraal en wordt iedereen op zijn eigen niveau begeleid. 'Of je nu beginner bent of gevorderd, er valt altijd iets te leren.' Wat volgens Wals het verschil maakt, is de combinatie van inhoud en ontzorging. 'Alles is geregeld. Deelnemers kunnen zich volledig richten op fotografie. Ook de vluchten en excursies zijn inclusief, wat ons uniek maakt. En dat is zeker met de huidige toestand in de wereld echt een meerwaarde.' Wie zich fotografisch wil ontwikkelen vindt bij Fotografie-reizen.nl het grootste aanbod aan fotoreisbestemmingen.

Info **fotografie-reizen.nl**
Contact **info@fotografie-reizen.nl**

Nature Talks

Meer dan een reis. Een ervaring die je fotografie verandert.
Sta vroeg op in het gouden ochtendlicht. Hoor de stilte van een besneeuwd landschap. Zie een vos opduiken, een arend overvliegen of het noorderlicht dansen aan de hemel. En leg dat moment vast zoals je het altijd al wilde. Nature Talks organiseert sinds 2016 fotoreizen voor natuurfotografie naar de mooiste bestemmingen ter wereld. Van IJsland en Lapland tot Costa Rica, Pantanal en Kenia.
Tijdens onze reizen ga je op pad in kleine groepen en krijg je persoonlijke begeleiding van professionele natuurfotografen. Of je nu beginner of gevorderd bent: je leert beter kijken, sterker componeren en meer uit je camera halen. Met meer dan 95 verschillende fotoreizen en ruim 110 reizen per jaar zijn wij de grootste aanbieder van fotoreizen in Nederland, België en Duitsland. Ga mee en ontwikkel je fotografie op de mooiste plekken ter wereld.

Info **naturetalks.nl/fotoreizen**
contact **info@naturetalks.nl**

OM SYSTEM

TEST & WOW

Test nu gratis en vrijblijvend OM SYSTEM producten.

Met ons gratis leenprogramma van OM SYSTEM kun je je gewenste apparatuur gemakkelijk thuis of tijdens je weekendje weg uitproberen. Leen wat je nodig hebt!

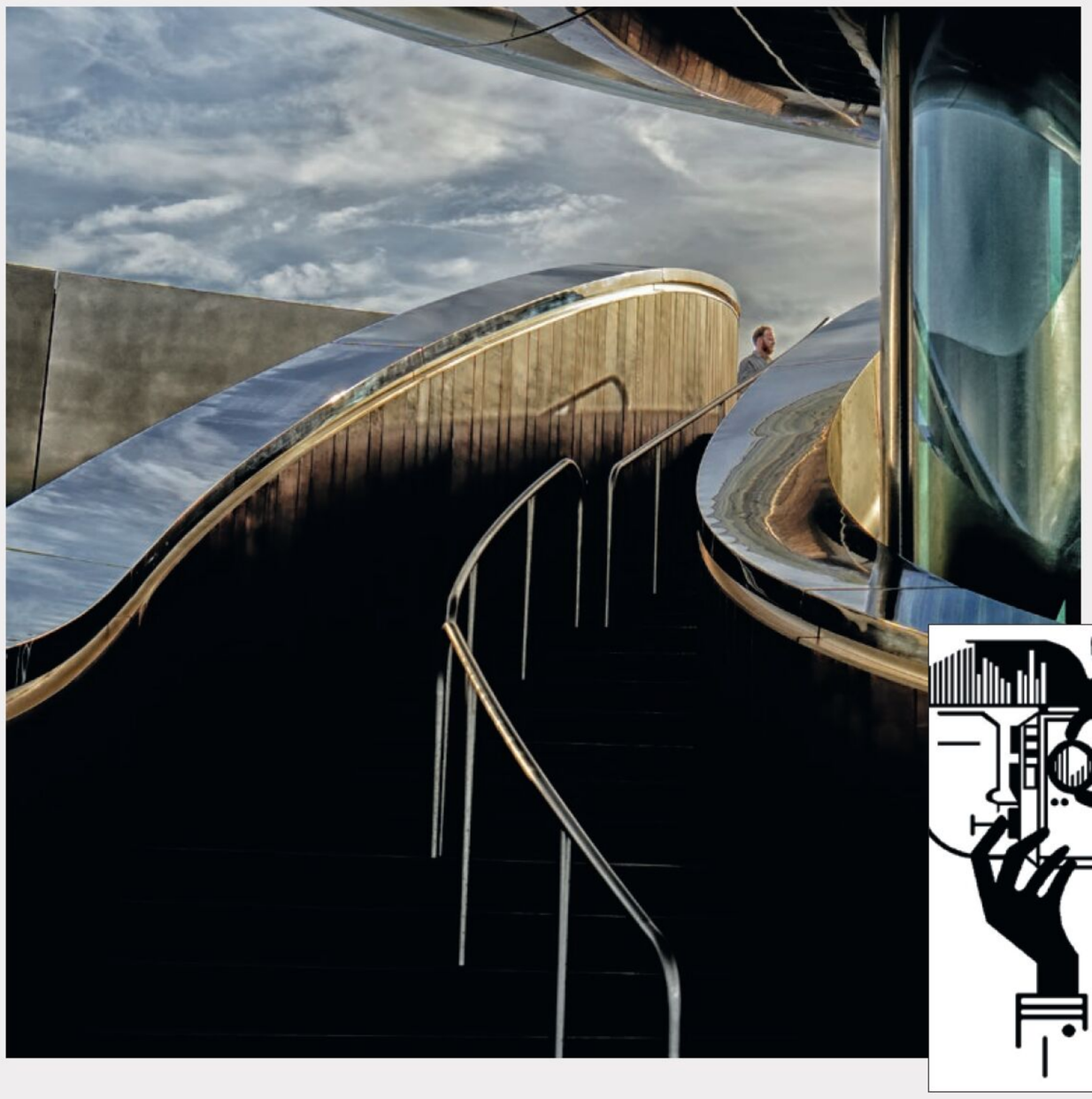
Meer informatie op
my.omsystem.com/test-and-wow
of scan de QR-code

Drie verenigingen waar fotografie centraal staat

Of je nu net begint met fotograferen of al jaren actief bent, een fotoclub biedt inspiratie, feedback en houvast. Van kleine, hechte verenigingen tot grotere clubs met een uitgebreid programma: er is altijd een fotoclub die aansluit bij jouw interesses en niveau. Kijk voor meer informatie op digifotopro.nl/fotoclubs.

FOTOCLUB DONGEN

'S-GRAVENMOER

Fotoclub Dongen werd opgericht in 1974 en bestaat inmiddels ruim vijftig jaar. In die periode is de vereniging uitgegroeid tot een stabiele en actieve fotoclub waar plezier in fotografie en onderlinge ontwikkeling centraal staan. Met ongeveer 20 leden biedt de club ruimte aan hobbyfotografen van verschillende niveaus, van beginnend tot gevorderd. De leden komen drie keer per maand op woensdagavond bijeen in Dorpshuis De Geubel in ’s-Gravenmoer. Tijdens deze clubavonden staat het bespreken van eigen werk centraal. Leden tonen hun foto’s, krijgen feedback en leren van elkaars aanpak en visie. Naast vrij werk wordt er regelmatig gewerkt met thema-opdrachten, die zorgen voor variatie, nieuwe inzichten en creatieve uitdaging. Ook is er aandacht voor technische vragen, zoals nabewerking, lichtgebruik en camera-instellingen. Fotoclub Dongen organiseert jaarlijks een goedbezochte foto-expositie met werk van de leden. Daarnaast nodigt de club gastsprekers uit en worden er workshops georganiseerd over uiteenlopende fotografische onderwerpen. De vereniging is aangesloten bij de Fotobond en stimuleert deelname aan wedstrijden. Het sociale aspect speelt een belangrijke rol, met een open sfeer waarin iedereen zich welkom voelt.

Leden ca. 20
Clubavonden 3× per maand, woensdag vanaf 20.00
Locatie Dorpshuis De Geubel, ’s-Gravenmoer
Contributie € 100,- per jaar
Aanmelden via fotoclubdongen.nl of secretaris@fotoclubdongen.nl

Nieuwe clubs welkom!
Heb je zelf een fotoclub en staan jullie open voor nieuwe leden? Stuur een e-mail naar redactie@clipboardmedia.nl en wie weet staat jullie club in de volgende editie op deze pagina.

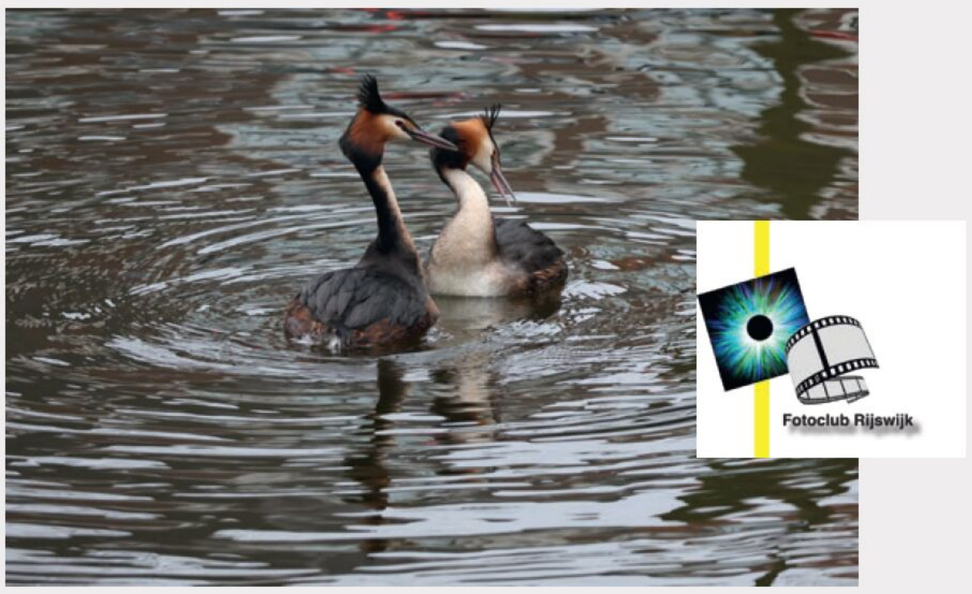

FOTOCLUB SLIEDRECHT

ALBLASSERDAM

Fotoclub Sliedrecht werd opgericht in 1961 en bij Koninklijk Besluit goedgekeurd. Wat ooit begon als een klein en enthousiast initiatief groeide uit tot een bloeiende vereniging met tientallen leden. Inmiddels telt de club vijftien leden en is zij weer terug bij een meer intieme schaal, waar persoonlijke aandacht en betrokkenheid centraal staan. De clubavonden vinden iedere dinsdag plaats van 20.00 tot 22.00 uur. Tijdens deze bijeenkomsten staat het bespreken van elkaars werk centraal. Leden tonen hun foto's, geven opbouwende feedback en wisselen ervaringen uit over techniek, compositie en nabewerking. De sfeer wordt omschreven als open en respectvol, waarbij kritiek altijd bedoeld is om elkaar verder te helpen. Juist die veilige omgeving zorgt ervoor dat zowel ervaren als minder ervaren fotografen zich blijven ontwikkelen. Binnen de vereniging is sprake van een goede mix van niveaus. Meer ervaren leden delen hun kennis graag met anderen, terwijl nieuwe leden frisse ideeën en invalshoeken meebrengen. Die wisselwerking houdt de club levendig en zorgt voor voortdurende inspiratie. Naast het bespreken van vrij werk wordt er gewerkt met opdrachten en thema's, zodat leden worden uitgedaagd om buiten hun vaste kaders te fotograferen. Fotoclub Sliedrecht kende in het verleden verschillende locaties. Tegenwoordig vinden de clubavonden plaats in een ruimte in Alblasserdam. De club blijft zelfstandig en actief en verwelkomt nieuwe leden uit de regio.

Leden 15
Clubavonden iedere dinsdag van 20.00 tot 22.00 uur
Locatie Alblasserdam
Contributie € 100,- per jaar
Aanmelden via fotoclubsliedrecht.nl

FOTOCLUB RIJSWIJK

RIJSWIJK

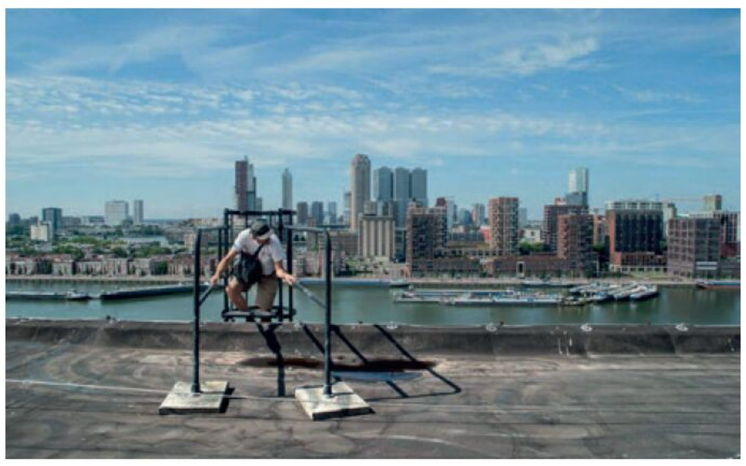
Fotoclub Rijswijk is een actieve en toegankelijke vereniging waar fotografie draait om plezier, ontwikkeling en verbinding. De club telt momenteel 18 leden en biedt ruimte aan zowel beginnende fotografen als meer ervaren beeldmakers. Onder leiding van voorzitter Koos van Oosten heerst er een open en laagdrempelige sfeer waarin iedereen zich snel thuis voelt. De clubavonden vinden wekelijks plaats op vrijdag van 20.00 tot 22.30 uur, met een aangepaste frequentie in de zomermaanden. Tijdens deze bijeenkomsten staat het delen en bespreken van werk centraal. Leden mogen tot vijf foto's per avond tonen en ontvangen opbouwende feedback van de groep. De nadruk ligt niet op competitie, maar op samen leren, experimenteren en elkaar inspireren. Naast de reguliere clubavonden organiseert Fotoclub Rijswijk ook doe-avonden met thema's, technieken en creatieve opdrachten. Deze bijeenkomsten dagen leden uit om buiten hun comfortzone te werken en nieuwe invalshoeken te ontdekken. De club werkt daarnaast samen met andere fotoclubs in de regio, wat leidt tot gezamenlijke activiteiten zoals themaprojecten, presentaties en fotochallenges. Exposities vormen een belangrijk onderdeel van de club, met presentaties op verschillende locaties in en rond Rijswijk. Met een eigen ruimte in het Havenkwartier en een maximum van 25 leden blijft de club persoonlijk en overzichtelijk. Nieuwe leden zijn van harte welkom om vrijblijvend een clubavond bij te wonen.

Leden 18 (max. 25)
Clubavonden vrijdag 20.00 – 22.30 uur (zomer om de week)
Locatie Havenkwartier, Rijswijk
Contributie € 80,- per jaar
Aanmelden via fotoclubrijswijk.nl

AGENDA

© Anca Axinte

Picture This Maassilo, 2023
© Martijn Jaarsveld

© Joost Vandebrug

ROTTERDAM IN FOCUS. FOTOGRAFIE VAN DE STAD 1843 – NU

TE ZIEN T/M 24 MEI 2026
NEDERLANDS FOTOMUSEUM | ROTTERDAM

Met *Rotterdam in focus* presenteert het Nederlands Fotomuseum een overzicht van bijna twee eeuwen stadsfotografie. In ruim 300 beelden, van 1843 tot nu, ontvouwt zich de visuele geschiedenis van de stad. Werk van onder anderen Eva Besnyö, Cas Oorthuys en Iwan Baan laat zien hoe Rotterdam voortdurend verandert en fotografen blijft uitdagen. De tentoonstelling volgt geen vaste chronologie, maar een associatieve route langs verschillende stijlen en perspectieven. Van vroege stadsbeelden tot hedendaagse dronefotografie ontstaat een gelaagd beeld van Rotterdam als dynamisch stedelijk landschap, aangevuld met bijzondere en zelden getoonde werken.

NOT YET THE IMAGE | JOOST VANDEBRUG

TE ZIEN T/M 30 MEI 2026
BILDHALLE | AMSTERDAM

Met *Not Yet The Image* presenteert fotograaf Joost Vandebrug een tentoonstelling waarin kijken zelf centraal staat. In plaats van één beslissend moment vast te leggen, bouwt hij zijn beelden op uit meerdere foto's, gemaakt vanuit kleine verschuivingen in afstand en perspectief. Het resultaat is geen direct herkenbaar beeld, maar een compositie die zich langzaam vormt uit fragmenten. De werken bestaan uit verschillende delen en materialen, waardoor ze doen denken aan een puzzel. Als kijker word je uitgenodigd om actief mee te kijken en het beeld zelf samen te stellen. Fotografie wordt zo geen eindpunt, maar een proces van waarnemen en interpreteren. Geïnspireerd door vroege fotografie onderzoekt Vandebrug wat er gebeurt voordat een beeld herkenbaar wordt, en laat hij zien hoe kijken zelf betekenis geeft.

THE BELLY OF THE BEAST | ANCA AXINTE

TE ZIEN VANAF 5 MEI T/M 26 JUNI 2026
FOTOGALERIE OBJEKTIEF | ENSCHEDE

Met *The Belly of the Beast* presenteert Fotogalerie Objektief een intrigerende tentoonstelling van kunstenaar en fotograaf Anca Axinte. In zorgvuldig geënsceneerde beelden, volledig in-camera gemaakt, onderzoekt zij de oerkracht in de mens, verbeeld als 'het beest'. Niet als iets kwaadaardigs, maar als een instinct dat voortkomt uit angst en overlevingsdrang. Axinte laat zien hoe deze angst kan uitgroeien tot systemen van controle, verdeeldheid en consumptie, zowel op individueel als maatschappelijk niveau. Tegelijkertijd biedt ze een andere blik: het beest als onderdeel van een groter geheel, waarin scheiding slechts een illusie is. De tentoonstelling volgt twee figuren die elkaars spiegel lijken en speelt met contrast en dualiteit. Met haar beelden roept Axinte vragen op over identiteit, angst en verbondenheid.

THE HEART OF THE MATTER | CARRIE MAE WEEMS

TE ZIEN T/M 23 AUGUSTUS 2026
FOMU | ANTWERPEN

Carrie Mae Weems, Welcome Home, 1978–84; from the series Family Pictures and Stories; from Carrie Mae Weems: The Heart of the Matter (Aperture, 2025). © Carrie Mae Weems and reproduced courtesy the artist and Gladstone Gallery, New York, Fraenkel Gallery, San Francisco, and Galerie Barbara Thumm, Berlin

Met *The Heart of the Matter* presenteert FOMU de eerste overzichtstentoonstelling in België van de invloedrijke Amerikaanse kunstenaar Carrie Mae Weems. In meer dan honderd foto's en video-installaties onderzoekt zij thema's als ras, gender, macht en herinnering. Weems is in haar werk vaak zelf aanwezig, als verteller, gids en protagonist, en gebruikt haar persoonlijke ervaringen als uitgangspunt om bredere maatschappelijke structuren bloot te leggen. In haar fotografie richt ze zich op plekken die vaak buiten beeld blijven, zoals intieme keukentafels, Afrikaans-Amerikaanse kerken, filmsets en voormalige plantages. Door deze locaties vast te leggen, brengt ze vergeten geschiedenissen en onderbelichte perspectieven naar voren en laat ze zien hoe verleden en heden met elkaar verweven zijn. De tentoonstelling omvat iconische series zoals *Kitchen Table Series* en Museums, aangevuld met nieuw werk zoals *Preach (2024)*, waarin geloof en spiritualiteit centraal staan als vormen van kracht en verzet. Haar werk is wereldwijd te zien in toonaangevende musea zoals MoMA, Tate en Centre Pompidou en geldt als een belangrijke stem binnen de hedendaagse fotografie.

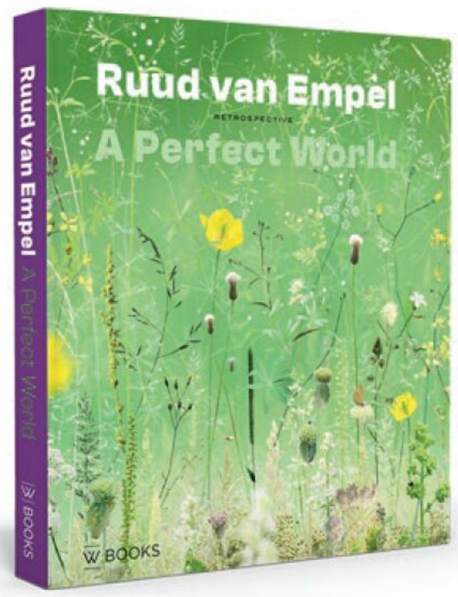
Logan in zonnebloemenveld, Waldviertel, 2023. © Carla Kogelman

A CLOSER LOOK | CARLA KOGELMAN

TE ZIEN T/M 30 AUGUSTUS 2026
MUSEUM FLEHITE | AMERSFOORT

Met *A Closer Look* presenteert Museum Flehite een indringend overzicht van het werk van documentairefotograaf Carla Kogelman. In tientallen portretten en beeldverhalen, gemaakt in Amersfoort en daarbuiten, staat de mens centraal. Haar foto's tonen geen geposeerde momenten, maar intieme fragmenten uit het dagelijks leven, waarin thema's als familie, vrijheid, identiteit en kwetsbaarheid een belangrijke rol spelen. Kogelman, winnaar van onder meer een World Press Photo en de Zilveren Camera, staat bekend om haar persoonlijke benadering en langdurige betrokkenheid bij haar onderwerpen. Door vertrouwen op te bouwen ontstaat ruimte voor beelden die dichtbij komen en een eerlijke, vaak ongefilterde blik op het leven geven. De tentoonstelling maakt deel uit van een samenwerking tussen Museum Flehite, het Rietveldpaviljoen en de Mannenzaal, waar haar werk gelijktijdig vanuit verschillende invalshoeken wordt gepresenteerd. Samen bieden de exposities een breed en gelaagd beeld van haar oeuvre.

DF PRO VOLG ONS OP | DIGIFOTO PRO | @DIGIFOTOPRO | @DIGIFOTOPRO | @DFPRO | DIGIFOTO PRO IS POWERED BY

RUUD VAN EMPEL

A Perfect World: Retrospective

In *A Perfect World* presenteert Ruud van Empel een omvangrijk overzicht van zijn werk, waarin fotografie, digitale constructie en verbeelding samenkomen. Zijn beelden ogen op het eerste gezicht realistisch, maar blijken bij nader kijken, zorgvuldig opgebouwde composities waarin niets toevallig is. Van Empel creëert werelden die balanceren tussen herkenning en vervreemding, waarin schoonheid, nostalgie en perfectie centraal staan. Het boek biedt een brede selectie uit zijn oeuvre sinds 1995, met iconische series als The Office, Study in Green en World.
In deze werken combineert hij fragmenten van fotografie tot nieuwe, geconstrueerde realiteiten die tegelijk vertrouwd en kunstmatig aanvoelen. In zijn latere werk verschuift de focus naar landschappen, opgebouwd uit beeldmateriaal dat hij verzamelde tijdens reizen naar onder meer Japan, Suriname, Sri Lanka en verschillende Europese landen. Naast het visuele overzicht bevat het boek essays van Xavier Canonne, Christophe Ruys en Lex van de Haterd, die ingaan op Van Empels werkwijze, thematiek en de positie van zijn werk binnen de hedendaagse beeldcultuur. A Perfect World is daarmee niet alleen een retrospectief, maar ook een verdieping in een oeuvre dat speelt met de grenzen tussen werkelijkheid en constructie.

ADVIESPRIJS €34,95
PUBLICATIEJAAR 2026
UITGEVER WBOOKS

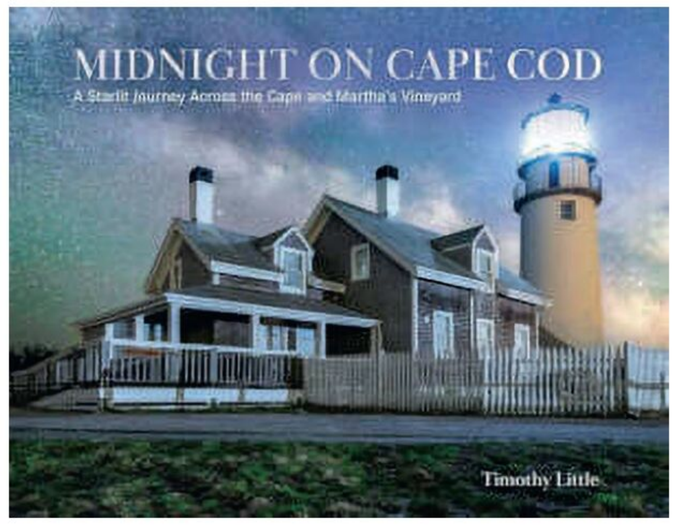

WILDE AARDE

Een ontdekkingsreis naar 172 natuurgebieden om te koesteren

In Wilde aarde staat de schoonheid en kwetsbaarheid van onze planeet centraal. Dit omvangrijke fotoboek neemt je mee langs 172 bijzondere natuurgebieden verspreid over de hele wereld: van uitgestrekte gletsjers en dichte jungles tot savannes en ruige berglandschappen. Het resultaat is een visuele reis die niet alleen inspireert, maar ook bewust maakt van het belang van natuurbescherming. Met meer dan 300 foto's biedt het boek een indrukwekkend overzicht van de diversiteit van landschappen en ecosystemen. De beelden worden ondersteund door informatieve teksten en kaarten, waardoor je als lezer niet alleen kijkt, maar ook begrijpt wat je ziet. Flora en fauna worden in hun natuurlijke context getoond, met aandacht voor het fragiele evenwicht waarin ze bestaan. Wilde aarde is daarmee meer dan een verzameling mooie beelden. Het is een ode aan de natuur én een oproep om haar te koesteren. Geschikt als inspiratiebron voor fotografen, als reisgids voor natuurliefhebbers of als visueel sterk koffietafelboek dat blijft fascineren.

ADVIESPRIJS €50,-
PUBLICATIEJAAR 2025
UITGEVER KOSMOS UITGEVERS

TIMOTHY LITTLE

Midnight on Cape Cod: A Starlit Journey Across the Cape and Martha's Vineyard

In Midnight on Cape Cod neemt fotograaf Timothy Little je mee naar een wereld die voor de meeste mensen verborgen blijft: het landschap na zonsondergang. In bijna 300 beelden laat hij zien hoe Cape Cod en Martha's Vineyard veranderen zodra het donker valt. Sterrenhemels, maanverlichte kusten en velden vol vuurvliegjes vormen het decor van een verstilde, bijna magische werkelijkheid. Little richt zich volledig op nachtlandschappen en weet die met indrukwekkende precisie vast te leggen. Door technieken als lange sluitertijden, light painting, focus stacking en astrofotografie ontstaan beelden waarin tijd en ruimte lijken te vervagen. Bekende plekken krijgen een compleet nieuwe dimensie: van vuurtorens onder een sterrenhemel tot besneeuwde straten in zacht nachtlicht. Naast het visuele aspect biedt het boek ook inzicht in zijn werkwijze. Little deelt verhalen achter zijn foto's en geeft uitleg over de technieken die hij gebruikt, waardoor het boek niet alleen inspirerend is, maar ook leerzaam voor fotografen die zelf met nachtfotografie aan de slag willen. Midnight on Cape Cod is daarmee zowel een sfeervol kunstboek als een praktische bron voor iedereen die gefascineerd is door fotografie na zonsondergang.

ADVIESPRIJS ca. € 34,99
PUBLICATIEJAAR 2025
UITGEVER SCHIFFER PUBLISHING

WE MAKE A DIFFERENCE

PRODUCTS AND SERVICES THAT DISPLAY THE TIPA LOGO IS YOUR ASSURANCE OF THEIR OUTSTANDING **QUALITY, DESIGN AND PERFORMANCE**

TIPA WORLD AWARDS 2026

PHOTOGRAPHERS´ CHOICE
PICK YOUR FAVORITE PRODUCTS!
www.tipa.com/photographers-choice-2026/

Every year since 1991, TIPA awards have been given to the best photo, video and imaging products and accessories, including smartphones and equipment for printmaking, image editing and display. The TIPA logo is awarded by a large group of respected editors of technical magazines and websites from around the world, including the Camera Journal Press Club of Japan.

Visit our website to learn more about our organization and TIPA World Awards
www.tipa.com

BESTIAE FEROCES AMICI NATURAE

JAMBO®

SAFARI CLUB

SINDS 1979

Trustpilot 4,9/5 | Uitstekend!

SAFARI IN AFRIKA?

Tanzania
Kenia
Madagaskar
Oeganda
Rwanda
Zimbabwe
Namibië
Botswana
Zambia
Mozambique
Seychellen
Mauritius
Zuid-Afrika

Al sinds 1979 dé Afrika Expert

Op jambo.nl vindt u ruim 100 uitgekiende reizen of bel met onze Afrika Experts op 020-2012740 voor een reis op maat. **De mogelijkheden zijn eindeloos, privé reizen geheel conform uw wensen!**

ANVR SGR